

MINNI *N*URME

Lämbumine

MINNI NURME
LÄMBUMINE

*

MINNI NURME

LÄMBUMINE

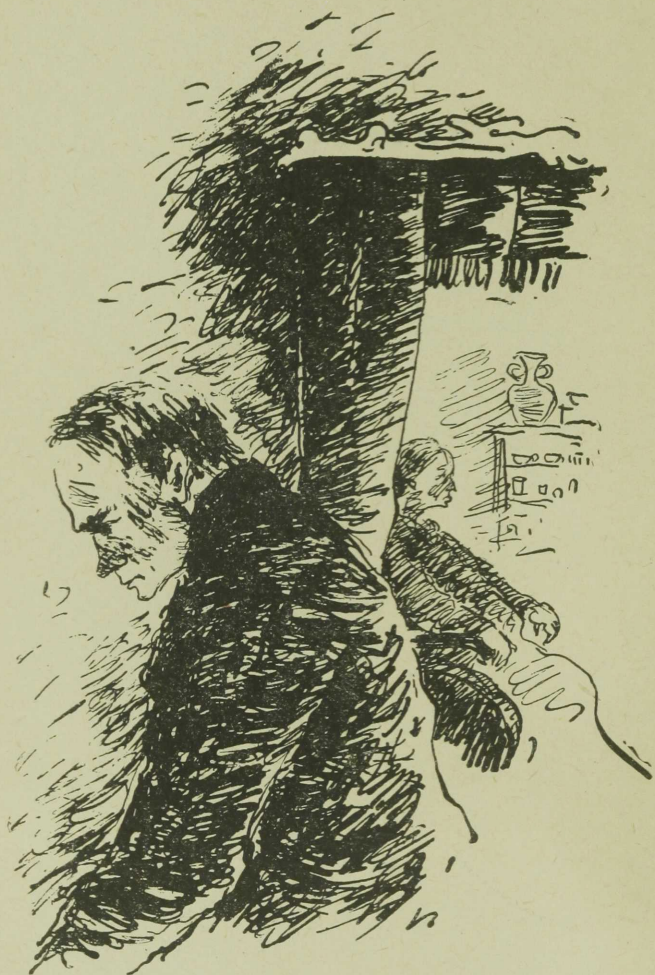
Jutustusi ja novelle

~~163~~

RK

„ILUKIRJANDUS JA KUNST“
TALLINN 1946

RATASTOOL

PAATJAS KUUB.

Joann Uugam laskis vihmavarju kokku — hoolikalt ning asjalikult; riputas kõvera pära käsivarrele ja astus suurde, nurgelisse trepikotta. Astunud paar sammu, nagises üks kulunud põrandalaudadest, mis küll vähemalt kakskümmend aastat igal hommikul ja õhtul Uugami taldade all nii oli nagisenud.

Väikesest neljaruudulisest aknast langes käänakulisele trepile ahas valgusviir, kuid koridori nurgasopid paljude ustega uppusid hämarusse. Uugam ei vajutanud tuld, ta tundis iga astet ning kõmpis hoolikalt teisele korrale, kus koputas vihmavarjuotsaga vastu vildiriba-

dega tihedasti kinnitopitud ust. Ta ei helistanud kunagi kella, olles ülim rahuarmastaja.

Julie, vana kuivetu piiga, kõrgekraelises pikkade varrukatega rüüs, avas peaaegu hääletult ukse ning võttis vaikides Uugamilt palitu, asetades selle riidepuule. Vihmavarjulgi oli seina ääres oma kindel koht. Siis ulatas Julie Joannile kodukuue, — see oli nagu mõni munga kehakate, kulunud ja paatjas, millist värvi Uugam kunagi polnud sallinud, mitte kunagi. Ometi oli ta igasuguse nurisemiseta kandnud selliseid paatjaid kuubi seitsaadik, kui ta üldse tagasi mäletas.

Uugam istus rangjalgsele, luitunud kattega toolile, vahetas saapad toatuhvlite vastu, ohkas, nagu tal oli harjumuseks, ja vabastas end kaelasidemest. Julie — see vaikne, kartlike silmadega ja ettevaatlike liigutustega köögivaim — aetas kõik oma paigale ja kadus sõnatult raskete ukse-eesriiete taha.

„Joann! Joann!“ hüüdis siis mehelikult vali naisehäääl kõrvaltoast, ja Uugam tõusis kiiresti istmelt ning ruttas ukseavale, heatahtlikult ühmates:

„Noo-noh, Gerda? Kuidas on?“

„Lusikas, üks hõbelusikas tosinast on kadunud!“ kõlas avatud puhvetikapi eest erutatud vastus, ja teravapilguline, päratu energiline ning vali nägu vaatas Uugamile, otsekui oleks maaväring maja vapustanud.

Viiekümne-aastane mees taandus kohmetu sammu, tegi abitu liigutuse ja pomises kahetsusi. Ta ei sallinud midagi vähem kui asjade puudumist, sest see rikkus ta isegi vähest kodurahu ja tõi kaela igasugust tüli.

„Esimesest silmapilgust peale segab mind uue põetaja olek, — ja nüüd on pealegi hõbelusikas kadunud!“ väljendas naise õhuke, kalgipiirdeline suu, mille ülahuult katsid väikesed tumedad karvaudemed.

„Põetaja! Sel naisterahval olid ometi soovitused!“ püüdis mees asja pehmenada. Ta turi vajuks koos meeoleolu halvenemisega kühmu.

„Soovitused!“ Proua naeratas külmalt ning kibedalt, ja ta naeru segunes põlgust. „Lasksin järele pärida, — mõlemad soovituse andjad on surnud. Nende kiitus võis olla paljas surmaeelse vaimunõtruse sünnitus. Väga usutav isegi, et nad lasksid oma kummutid purutühjaks varastada, kapidki lagedaks kanda!“

Uugam jõudis üle esimesest kohkumisest, talle meenusid mõned praeguse-taolised juhtumid ning ta tähendas kätt puhveti läikivatele ustele tõstes:

„Sa ehk oled eksinud. . . Vahest loeksid hõbedada siiski uuesti!“

Proua Gerda nohises pahaselt, kuid avas siis kõhnade, luiste kätega laia kandilise hõbedakasti ja hakkas siidpaberisse mähitud pakse, raskeid lusikaid teist korda üle lugema.

Need kolm viimast aastat, mis proua ühtejärke põdes, oli ta sageli oma lauahõbedada järele vaadanud, — kõik toosid, kandmikud, salvrätikurõngad, koogilabidad, lusikad ja peekrid ühekaupa. Selle aja jooksul oli hirm varastamise ees muutunud talle omamoodi maaniaks. Ta luges vahetevahel üle isegi nõöpnõelad nõelapadjas, ja vana truu Julie pidi igal õhtul salakesi põetaja mantli-

taskud läbi katsuma, et see vähemalt taskuis midagi kaasa ei saaks viia. Ta ise istus hõõrdunud leeniga ratas-
toolil, vaip ümber liikumatute jalgade, laskis põetajal
end toast tuppa ajada ja avas aeg-ajalt laekaid. Ta vil-
gas terav silm lendas valvsalt üle laudade ja riulitegi
ning iga ese pidi seisma oma kohal, iga mööblitükk oma
asendis. Mõttesse vajudeski ei unustanud ta tähele
panna, mis tema ümber toimub, ja tukkumast virgutas
teda kõige pisem ning süütumgi krabin.

Ta juuksed olid kohevad ja tuhmmustad nagu haki-
suled, ainult laubal paistis salk raudhalle. Nägu oli
laiakondiline, kuid kõhn, nina kitsas, kongis, energiline,
lõug ettetungiv ja võimuahne. Varemmail aegadel, terve
olles, oli ta juhtinud äri. Nüüdki halvatujalgsena laskis
ta end vahetevahel ärisse sõidutada, ja kogu teenijas-
kond kartis päevi, mil ta ratastool seal nähtavale ilmus.

Uugam oli pehmeloomuline mees, noormehena oli ta
olnud proua Gerda sell. Alistuv, ikka hoolikas ja kan-
natlik, käitus ta seniajani peaaegu sellina. Ta vananes,
muutus puiseks ja vaibutas kõik oma mehelikumad
ihad, et olla aus põdevale teiselepoolele, kes kiirgas äri-
taibukusest, mida Uugamil enesel polnud ja mistõttu
tema algatused tihti ka äpardusid ning äriги allamäge
viisid.

Proua Gerda luges hõbelusikaid teist korda ning pidi
tunnistama, et ta kartus oli olnud asjatu.

Uugam vabanes otsekui pingest ja pühkis higi.

„Tänu taevale, siis vähemalt põetaja mitte. . .“ pomi-
ses ta.

Naine viskas mehele pilgu nagu traatpeene noole.

„Aga kann, suur õieline kõvera tibaga kann...“
algas ta.

„Noh, mis siis sellega?“

„Puru! Ütlesin põetajale, et see ta palgast maha rehkendatakse, ja sina, Joann, pead talle selgeks tegema, et kes siin lagastada tahab, sellele näitan ma ust!“ Ta tõstis hõbedakasti puhvetisse, aetas toosid ning peekrid oma kohale — ikka ühekaupa ning nautides — ja lukustas võtmekimpu kõlistades ukse. „Kuni mina elan, valitseb majas kord ja kokkuhoid!“ toonitas ta ja pistis võtmed tasku.

„Muidugi, muidugi,“ noogutas Uugam ja laskus väsinult ragisevasse kulunud rüüsidega tugitooli. Tema nägu heasüdamlike silmade ja õrnaloomulise täidlase suuga võis pidada ilusaks, pisut naiselikuks. Kuid ses kaunivormilises suus oli paraku väga ebamõnus maitse, sest kirgliku suitsetajana polnud Uugamil kaugeltki lõbus alistuda naise suitsetamiskeelule. Aga ta alistus siiski ja laskis pilgul pisut nukralt rännata läbi vana, punaplüüsilise mööbliga toa aknasse, mille taga tihutas lehekuu peenike, soe sadu.

Ent proua Gerda ei olnud oma mehega ometi kuigi-võrd rahul. Ta oli nii harjunud Joanni näojoontega, et nende mahedus talle vähematki ei tähendanud, ja mehe kannatlikkusestki oli ta niivõrd küllastunud, et ta seda enam millekski ei hinnanud. Ta ei olnud ikka veel unustanud, et Joann oli kord olnud tema teenistuses, ja ta pidas end sellest hoolimata, et istus liikumatute

jalatompudega armetu olendina ratastoolil, mehest enamaksi. Niipalju kui ta tundis oma sugupuud, olid ta esivanemad kõik kuulunud jõukasse rahvakihti ja põlvest põlve pärandanud varandusi, — Joannil aga polnud enne abiellumist midagi olnud peale poolpiduste seljariiete.

Põdeja kõhatas, ta sõrmustest kiirgav lestjas käsi puudutas tugevat lõuga ja ta päris enesestmõistetava õigusega:

„Tänane kassa?“

„Nagu eilne!“

„Siis mitte parem? Ja mida on müüjail teha, kui päevas käib ainult mõnikümmend kundet? Teadagi — vedeldakse!“ Ta sügas ikka veel kurgualust. „Aasta jooksul pole kumbki müüjanna endale uut kohta otsinud, järelikult on neil meie äris hea põli, järelikult saavad nad küllalt kõrget palka, — seda tuleb kärpida!“

Joanni kulm virildus kortsu. „Juba kaht puhku on nende palku alandatud ja viimane kord ähvardasid nad kõik koos lahkuda, kui aina palga otsast järatakse. Nõudis seegi sobitamist, et seni edasi jäid!“

„Eks nad läinud!“ Gerda huulil väreles kerge naeruvine. „Uusi võib võtta päevapealt. Teenijatest ei ole puudu!“

„Madalama palgaga leidub vaevalt...“

„Oh, küllalt on neid, kes lepivad madalamaga, — mõned, kes pikemat aega töötanud, on sellest nii pehmeks muutunud, et mähi või ümber sõrme, kui osav olla!“

Joanni nägu tumenes, ta sai äärmiselt pahaseks, sest ta ei teadnud midagi vastumeelsemat kui teenijate vahetamine, mis paratamatult elu äris tavalisest rahulikust rööpast välja viis. Uustulnukate valvamine ja nende harjutamine oli talle vastik. Aga Uugam talitses meelt ning sõnas ainult:

„Ma loodan, edaspidi ehk kassa paraneb. Pesuärides pole veel õige hooaeg alanud. . .“

„Minu ajal,“ rõhutas Gerda, „minu ajal ülepea ei tuntud nii väikest läbimüüki!“

Mees ohkas süüdlaselt. Ta mõtles siiski, et sellest hoolimata ta ei igatseks tagasi aegu, mil proua alles äris tegutses, kuna siis polnud seal silmapilgukski rahu olnud ei temal ega alatasa vahetuvail teenijail. Kuid ta ei ütelnud sõnagi, vaid vahtis ainiti maha jalgealusele hõredaks kulunud vaibale.

Põetaja oli läinud apteegist ravimeid tooma ning Julie, kuigi ta tubades toimetas, jäi kuulmatuks. Kogu rohkelt vana mööblit täiskiilutud korteris valitses haudne liikumatus, õhkki oli sumbunud ja rohulõhnaline. Uste rasked eesriided ruskasid ja musta poleeriga kappe, riiuleid ja postamente tühjade tooside ning portselanvaasidega ümbritsesid suured lamedad toolid, millel väga harva istuti.

Selles vaikuses kõlas uksekella helin väga häirivalt. Naine ratastoolil võpatas ja Joann pööras pead.

Tulija oli väi Arvin Marder, nende ainukese lapse Milja tugevam pool. See oli väheldane, närviliste liigutustega mees, aastailt neljakümnene. Alati rahutu,

luuravalt tähelepanelik, kiire ning agar, ajas ta äri ja pöördus äia — tegelikult see tähendas ämma poole alatiste rahanurumistega. Ta pidas nahakauplust ja oli osanikuks parkimistöokojas ning oli võitnud ämma täieliku poolehoiu.

Joann tervitas teda teatud tusaga. Ta ei olnud Arvinit kunagi eriti armastanud, oli end seni siiski sundinud teda sallima. Sestsaadik aga, kui ta teadis, et tütar Milja Marderi naisena pole õnnelik, ei suutnud ta endas lämmatada vaenulikku tunnet.

Arvin, võttes istet ämma vastas, ütles ette valmistamata, ägedalt, nagu oli ta iseloomgi:

„Tahaksin teada, olen ma teie tütre mees või mitte!“

„Arvan, sa oled meilt saanud küllalt suure kaasavara, et end selleks pidada,“ imestas Gerda.

Marder kahvatas, pilutas mõtlikult silmi ja lausus rutates:

„Arvestades kaasavara olen võimaldanud Miljale kõike, mida ta on soovinud...“

Joannis tärkas meelepaha.

„Milja on alati olnud vähenõudlik ja järeleandlik, temaga oleks pidanud kõige pahemgi inimene hästi läbi saama!“

Arvin hüppas istmelt.

„Kas peate sedagi vähenõudlikkuseks, et ta sahkerdab meestega väljaspool abielu... Juba on ta vahekorrad Oolariga läinud nii kaugele, et kõigele krooniks soovis teie tütar täna hommikul lahutust!“

Marder sihtis närvilise pilgu kordamisi äiale ning ämmale ja laskus seljakile toolileenile.

Põdeja kogus kogu jõu ja väntas ratastooli väimehe ette. „Mis sa ütled, — lahutust?“ Erutus värvis ta kõhnad laiad põsed laiguliseks. „Jaburaks olen ma Miljat ammugi pidanud, lausa põrunuks! Taevane karistus, kuidas võis minust üldse kedagi nii mõistmatut ilmale tulla!“ Ta käed värisesid.

„Meil oli läinud ööl sõnavahetus, seda juhtub vahel... Tal oli hirm, et löön, — ja palus lepitust... Olin erutatud, — mul oli ometi vihaks täieline õigus!“

„Rohkemgi kui õigus! Pane ta oma rusika alla, löö oma sõna maksma! Vaata, kus mul ninatark tõrkumas!“ tusatses põdeja.

„Ta vaikiski, on alati alistunud. Aga siis hommikul tuli selle lahutusega...“

Joann kuulas, pilk üksisilmi välil. Ta mäletas Miljat väikese tüdrukuna oma põlvel, — seda habrast, tundlikku olendit, kes oli kartnud ema valjust ja Julie tõsistust ning kogu südamega rippunud tema, isa küljes. Kuna hiljem — hiljem oli Joannist saanud see, kelle süda rippus tütre küljes.

Ugami rinnas kibeles, nagu oleks ta saanud valusa obaduse, — ja korraga tundus talle väljakannatamatuna, et Marder, see toores, tüsenev, vanapoolne, pakside juustega karvane mehejändrik, on löönud seda, keda tema ise üle kõige oleks hoidnud. Liiasi, kui löönud, siis mille eest löönud, — selle eest, et Milja ei taha temaga koos elada, temaga ühes voodis magada...

Gerda arvutas vastupidiselt ja pooldas Marderit täielikult. Tunnete arvestamine polnud talle omane ja ka nüüd jäi ta kaineks kaalutlejaks.

„Terves minu suguseltsis pole juhtunud midagi säärast! Saite meilt kaasa kenakese varanduse. Miljal peaks pea segane olema, kui ta valmis on seda sinnapaika jätma ja minema jooksuma! Tulgu siia, ma veel õpetan teda!“ Ja põdeja vibutas raevuselt kätt, sest nii väga polnud teda enam kaua aega miski erutanud.

Marder lootis ämmale ja kuna ta aeg oli piiratud, — Arvin ajas asju alati kiiresti ja ta aeg oli alalõpmata piiratud—, siis ta lahkus.

Tuba vajus hämarusse, kuid Uugam ei süüdanud tuld, ei süüdanud seepärast, et ta niigi liiga selgesti nägi end ümbritsevat kurbloomust. Ta ise kõrvuti naisega ratastoolil, — seda poleks parimalgi tahtmisel võinud nimetada mingiks perekonnaõnneks, ja teiselt poolt ei olnud Joannil sugugi kergem mõtelda Miljale ja Arvin Marderile.

Sel hetkel astus tuppa põetaja Lisl, ja ta valge põll eraldus heleda triibuna toa halluses. Ta häälgigi oli hele ja kindel.

„Aeg on teile massaaži teha, proua! Kuidas tervis on?“

Gerda tundis end halvemini kui harilikult, ta oiatas, siis küsis pahuralt:

„Kus on arve? Nende rohtude arve, mida apteegist tõite?“

„Lisasin teistele arvetele. . . On liiga hilja selleks, et te end täna veel väsitaksite arvete kontrollimisega.“

Lisl asetask rohukslaasid lauak, laskis aknakatte alla ja vajutas laias tumepruuni varjuga laelambis tule põlema. Tuhm, ruuge valgus nõrgus vana mööbliga kuhjatud tuppä.

„Homme siis esitage arved, vaatan järele,“ nohis es põdeja.

Põetaja löi pilgu termomeetrile seinal. „Jällegi on tuba jahedam, kui lubavad ettekirjutused,“ ütles ta.

„See on minu asi, kui palju ma ahju lasen kütta. Peaks olema juba kevad, aga rõskus ei kao! Masseerimise ajaks võite tuua soojendaja.“ Gerda oli pahur.

Lisli lahkudes toast surus põdeja käe tuikavale otsaesisele ja kaebas:

„See põetaja käib mu närvidele rohkem kui kõik eelmised!“ Siis suunas ta terava, käskiva pilgu Joannile:

„Sa pead talle tingimata veel ette heitma õielise kannu purustamist, et mingit niisugust pillamist enam ei oleks!“

Põetaja ilmus väikest plekist petrooleumiahju kaasa tuues, asetask selle ratastooli kõrvale ja süütas põlema. Õhku imbus vastikut õli lehka.

Ugam tõusis istmelt, aga et Lisl oli ratastooli juures kibedasti ametis, otsustas Joann temaga rääkimise edasi lükata, liiati et see ülesanne polnud niikuinii kuigi mõnus. Ta läks aeglaselt eestuppa, ja esimene, mis ta tegi, oli, et sulges ukse ning tõmbas paberossi põlema, lastes mõnuga läbi nina tihedaid suitsujugasid. Eemaldunud haige silme alt, muutus ta kuidagi nagu nooremaks, hingas kergemalt ja sirutas selga.

Süüdanud lambis tule, võttis ta laualt tooside ja teokarpide vahelt vana vaskse küünlajala kõrvalt nikerdatud pildiraami, milles seisis ülesvõte Miljast. Tütrel ilmes peitus midagi kindlusetut, õrna ning abitut, aga ta oli siiski peaaegu iludus, heledate kiharas juustega, mis rippusid kaelale. Neli aastat tagasi oli ta käinud leeris, ja Joann mäletas, et oli pannud kinni ta leerikleidi seljapealseid trukknööpe. Oma emale polnud Milja kunagi kuigi lähedal seisnud, ja Joannile oli tihtigi paistnud, et tüdruk selle all kannatas, — kõige enam just tütarlapseeas, nii viie-kuueteistkümnesealt. . . Gerda oli tütres alati leidnud loendamatuid vigu ja tal oli kombeks olnud teda karistada õhtuti söömata jätmise või kurjustamisega, millele Milja harilikult oli vastanud nutupuhangutega.

Marder on teda löönud, mõtles Uugam, ja ta silmis läigatas kurblik, niiske, soe helk.

Ta kuulis põetajat ratastooli magamistuppa ajavat, ja Gerda, keda voodisse tõsteti, aietas paar korda kuuldavalt, tehes põetajale pahase märkuse, et see küllalt ettevaatlik ei olevat.

„Toetasin teid ettevaatlikult kui vastsündinud last. . . Ja nüüd — kas sooviksite unerohtu?“ kuulis Joann põetajat vastavat, ja selle rahulikus toonis oli nii palju lihtsust ning tublidust, et Uugam peaaegu kohkus, — tema ise ei olnud naisega kunagi kõnelnud sellise kindlusega.

Kui Lisl tund hiljem valget põlle eest võttes haige-toast väljus, peatas Uugam teda rahutu viipega.

„Prouaga tuleb võimalikult tähelepanelikult ümber käia, võimalikult kannatlikult, võimalikult leplikult, — ta on närviline ega salli vasturääkimist. Eelmised põetajad ei saanud keegi küllalt ta tahtmist. . .“

Põetaja kergitas tihedaid kulme.

„Ma ei hakka kunagi põdejale vastu rääkima. Oh, prouat ei saagi ju võtta nii nagu terveid inimesi!“ ütles ta. „Ei ole aga õige haigeid üleliia hellitada, neile võib ikkagi ainult kaudselt vastu tulla, muidu teevad nad tervete elu kibedamaks kui oma tõbi ongi!“

„Gerda pole põdemajäämisest saadik läinud ei pahe- maks ega paremaks. Niisugune, nagu ta on, on ta alati olnud,“ püüdis Uugam seletada.

Põetaja naeratas, noogutas pead:

„Selles viga seisabki, et ta ei näe ennast, ainult vaatab teisi!“

Joann laotas nõutult käsi, siis äkki lausus:

„Üks kann olevat täna katki tehtud. . .“

„Kann — ja-jaa, ostsin juba uue asemele,“ ruttas Lisl vastusega.

„Tõite uue? Noh, siis poleks teil küll prouale purunemisest maksnud lausudagi, — pahandus oleks jäänud olemata,“ õpetas Joann ohatas.

Põetaja naeratas jälle.

„Proua oleks sellest niikuinii teada saanud, ja pahan- dusi ma ei karda!“ Siis ta lisas: „Teil kuluks küll roh- kem endagi eest hoolitseda, sest haige on haige, aga ter- vel tuleks ikkagi tervet elu elada!“ Põetaja läks oma tuppa.

Uugam pomises midagi segaselt talle järele ja oli pisut kohmetunud. Siis sattus ta pilk juhtumisi tuhmi-klaasilisse seinapeeglisse, ja ta nägi sealt kahvatut, hallide kõrvaäärsetega meest inetus paatjas kuues, mis ulatus laiana õlult poolde sääرده. Joann astus sammu peeglile lähemale, kuid pilt selles ei muutunud, — ta põskedes polnud värskust ja otsaesist lõhestasid kaks rööbikut kortsu, ainult silmis ning suu ümber oli säilinud midagi kustumatult elavat.

Ta mõtles: tõepoolest, päevad lähevad, aga mis ikka teha, kui vanadus tuleb!

Ostja oli just parajasti poest lahkunud ja Uugam tõstis valgeid kangaid tagasi riulile, tšekiraamat, pliiats ja käärid paelaga nõõpaugus. Kitsaruumilises, vanade lettidega äris oli üksainus igavalt kaupa valiv naisterahvas, ja müüjanna näitas talle kombineesid, salle ja pitse. Nad kõnelesid vähe ja sombase kevadeilma kahvatu valgus veeres uduselt ukse klaasruutudesse.

Sinihalle tuvisid tõllerdas läve ees vanal kivitänaval, mida mööda kitsuse tõttu liikus harva veokeid. Päev oli jõudnud keskhommikusse ja julged tuvid nokitsesid keset jalakäijate möödatõttavaid jalapaare.

Uugami pilk viibis uksele, kui selle pidemele ilmus sulgkerge käsi, mille Joann otsekohe ära tundis, ja ta lõi kiiresti letiklapi üles. Ta pale ja kogu olemus elavnesid.

Milja, kes sisse astus, surus end liibuvalt ta käsivarrele ja ruttas sosistama:

„Kas kõneleksime, isa? On sul aega?“

Joanni süda kergenes lausa koorma võrra nähes tütar heas tervises ja ta tõmbas sügavasti hinge tagasi, öeldes:

„Lähme laoruumi. . . Olin su pärast mures!“

Nad läksid kassast mööda, avasid paari trepiastme võrra alla laskudes madala ukse, sulgesid selle enda järel ja jäid üksi väheldasse tuppa, kus oli vaikne ning hämar. Peaaegu laeni kuhjusid suured pappkastid virnades. Keset seda laokraami seisis väikese tolmunud akna all paar vana tooli, kuhu nad istusid.

Milja juuksed rippusid pehmeis ruugeis salkudes, ta jume oli puhas, suu täidlane nagu isal, januse, pisut ihara joonega.

„Arvin — siis Arvin on su vastu halb. . . Või annad talle selleks õigust? Ei tahaks uskuda. . .“ kibeles Uugami keelel.

„Ma ei tea. Võib-olla saab õigust mõista mitmeti! Ei tea. . .“ vastas Milja katkendlikult ning ta käsi puudutas isa kergelt varrukast, seda silitades.

„Marder süüdistas, et sa teda petvat — Oolariga. . . Ei tahaks uskuda!“ puistas Joann südamele.

Milja pööras näo kõrvale, vaatas aknast välja. Uugam märkas, kuidas ta kaelale valgus hele puna, kuidas ta õlad tuksatasid, ja kui vastus viibis, kahetses Joann oma sõnu. „Muidugi, see pole tõsi,“ algas ta, aga Milja raputas teda katkestades pead, sosistades ainsa kokkupigistatud sõna:

„Siiski. . .“

Uugam langes kühmu, aga võttis, ilma et ta ise õieti

oleks märganudki, tütre käe, pomisedes nukralt, kuid siiski kõike juba ette andestava armastusega:

„Kuidas see küll nii läks?“

Nad jäid tükikeseks ajaks vait. Akna taga kudrutasid tuvid ja tuul keerutas tänavakividelt tolmu.

„Ma ei tea,“ ütles Milja viimaks. „See algas varsti pärast pulmi, et Arvin võttis mind otsekui mingit omandust, aga mitte kui omasugust... Ta askeldas päevad läbi äriasjus väljas, aga mina olin äris kassas, ja noor Oolar töötas sealsamas... Õhtuti oli Arvini peamine asi vaadata päeva sissetulekut, ta ei mõtelnud vist üldse sellele, et olen tema naine ja mitte arvelaud... Paistis ka, mulle näis, et ta pidas enam silmas kaasavara laekumist kui mind ennast... Aga keegi pidi ometi mu ellu tulema!“ Milja silmad ekslesid läbi laoruumi, elujanune suu vajus pisut avali, käed lõtvusid. „Oolarit nägin ma päev läbi, tema mind samuti...“ ütles ta.

„Suur jumal,“ Uugam jäi üsna nõutuks. „Ma ju hoiatasin Gerdat juba enne teie kihlust, et oled liiga noor Arviniga elamiseks!“ Ja ta lõi endale vastu meelega kohti.

Sel hetkel koputati kiiresti uksele, müüjanna pistis pea sisse ja teatas erutatult:

„Proua, teie armuline proua on siin ja ootab...“

Isa ja tütar tõusid toolidelt ja viimane hüüatas kohkunult:

„Siis ema... taevas hoidku, mul pole julgust!“

Ta taandus seinä äärde pakkide vahele.

„Küll on lugu, küll on ometi lugu! Mis teha, oota

ära!“ arvas Joann ning tõttas kohmetult ärisse, kiskudes näole virila naeratuse.

Proua Gerda oli lasknud end riietada, ja kuna korterist äri oli vaid kümne maja võrra maad, siis oli põdeja, sellest hoolimata et põetajale polnud teekond just lihtne, täies tragiduses kohale jõudnud. Kõrge, musta sulega must kübar peas, must mantel seljas, vaatas ta Joannile otsa ning küsis:

„Miks seisab vaateaken puhastamata ja rähmane nagu plekksepal? Müüjail nangun pole väikese läbikäigu juures midagi ametit, siis oleksite võinud vähemalt aknaid pesta! Hooletus!“ kurjustas ta.

„Pakkisime sissetulnud kaupa välja,“ niitsatas müüjanna.

„Vitriin olgu jalamaid puhastatud!“ korraldas Gerda toonil, mis ei sallinud vabandusi. Siis käskis ta ratas-tooli leti taha sõidutada, vaatas järele, kas letialused on korras, avas mõned sahtlid ja leidis, et vitselpaelad ei olnud viimase jupini rullidesse keritud, et klaasnööpe oli pappide küljest lahti läinud ja et pitse ning muud pudi-padi oli sahtlitesse heidetud. „Äärmine lohakus, lihtsalt korralagedus!“ hüüdis ta, muutus pahuraks ja võttis riulilt alla terve hulga sukakaste, tõmmates sõrmega mööda kaasi, et näha, kas need pole tolmunud.

Joann sörkis ta sabas, ulatas, mida kästi, ja jälgis kõike ülimalt meeletasadusega. Põetaja aga seisis ratas-tooli kõrval ja jälgis vaikides. Rahvast käis äris hõredalt, aga müüjanna püüdis kogu aja tegevuses olla.

Gerda tahtis järele vaadata ka laoruumi-punkrit ja Uugam pomises higistavat otsaesist pühkides nõutult:

„Mis teha, mis teha!“ Ta läks ees, avas ukse ning otsis rahutul pilgul tüdruku. Kuid Milja ei olnud enam seal, ta oli tagaukse kaudu lahkunud.

„Kas oleksite nii lahke ja aitaksite pisut,“ kuulis Joann põetajat ütlevat ning ta oli otsekohe nõus, rõõmustatud sellest, et ema ja tüdruk ei kohtunud. Ta aitas ratastooli laoruumi, kus põdeja pidas tarvilikuks mitutki sisseostu laita kui liiga vähest vaheltkasu andvat ja laskis hindu tõsta. Mitte ainustki asja ei jätnud Gerda kahe silma vahele, isegi lambid laes proovis ta järele, ja et ühel neist oli püsti läbi põlenud ega süttinud, arvas ta tusselt:

„Noh, misjaoks lampe põrutada, teadagi, mõne pakiga pihta tõugatud! Lohakus!“ Ja ta jätkas halastamatult oma ülevaatust.

„Arvan,“ segas põetaja end vahele, „on aeg koju minekule asuda. Kahtlen küll, kui võrd see arstile meeldib, et te end ärritate äriasjadega, — erutused on teile ju kõvasti keelatud!“

„See on minu äri ja ma pean teadma, mis siin sünnib!“ kostis Gerda solvunult. „Ma olen siin enne valitsetanud ja...“

„Haigena tuleb see jätta, proua!“ ütles põetaja suurima rahuga.

„Juhin, kuni elan!“ hüüdis põdeja ning käskis ratastooli seinast seina, leti juurest teise leti juurde ajada.

Päev oli juba lõunas, kui ta viimaks lahkus, olles veel

tublisti laitusi jaganud. Maja kohalt kadus nagu mingi must pilv, kui uks ratastooli järel sulgus.

Kui Joann sel õhtupoolikul läbi sopilise, pimedatrepikoja kõmpis ja vildiga löödud uksele koputas, avas vana Julie, see kõhetu kõder, vaikselt nagu alati ja riputas ta mantli puule. Aga siis jäi ta äkki seisma, ajas peenikese kaela sirgu ning teatas poolpidulikult:

„Proua magab!“

Uugam sirutas järsku ennastki, ta silmad tõmbusid väikesteks lõpmatu tänulikeks täpikesteks, naeratades:

„Noo-oh, või siis ära väsis!“

Teda tabas Julie etteheitev pilk ning Uugam tõsines, kõhatas ja sikutas toatuhvlid jalga. Siis avas ta kaeluse ja võttis kuue — selle vana, mis oli paatjas nagu võidunud papp. Ta laotas seda kahe käe vahel, silitas tasast vilesihinat ajades ja avaldas korraga:

„See kuub on kulunud... Tooge õige uus!“

Julie surus käed vastu sisselangenud rinda.

„Proua magab,“ kordas ta. „Ei saa teist kuube tuua, — kapiuks kägiseb!“

„Hea küll,“ leppis Uugam ja mõtles endamisi: ükskõik, ka see uus kuub on ju täpselt samasugune paatjas! Ta ajas vana selga, jättis nõörvöö lahtiselt järele lohiseema, surus käed väljaveninud taskuisse ja astus elutuppa.

Julie lahkus vaikselt köögi suunas nagu tumehall koi-liblikas.

Põetaja seisis elutoas laua ääres ning triikis põdejalaiatagantnööbitavat haigesärki. Ta oli pikakasvuline,

kuid sihvakas, suurte saledate kätega. Tema piklik nagu polnud enam lapselikult noor, pruunid juuksed olid lühikeseks poisipeaks lõigatud, kulmud kaardusid tihedaina ja andsid kogu näole kindla ilme. Kui ta naeris, mida ta ka sageli tegi, põikas ta suunurkadesse midagi kelmikat, mis jättis mulje, nagu tuleks tal naer otse südamest.

Ugam kaebas väsimust ning istus suurde vanasse tugitooli, mis oma rangjalgadel kägises. Sealt ta jälgis Lisi ja talle tundus, et põetaja — see vaevalt kolmekümne-aastane naine — suudab teda aidata. Ta hakkas kõnelema esiteks, et kannatab öösiti unepuudust ja päeval roidumust, ning viimaks asus ta jutustama Miljast.

Põetaja vaatas Ugamile ainiti otsa — rahulikult ja mõistvalt, olles harjunud kuulama igasugu kurtmisi.

„Miks ei võiks teie tütar end siis lahutada lasta?“ küsis ta lihtsalt. „Ma arvan, seda seadust poleks antud, kui ta hädavajalik ei oleks!“

„Lahutus,“ Joann tõusis püsti. „Gerda poleks sellega iialgi nõus! Ja risti vastu tema tahtmist...“

„Proua on põdeja oma ratastoolil, — ta on jäänud elust kaugele maha ja näeb asju võõriti,“ ütles Lisl rahulikult.

„Rääkigem tasa,“ palus Ugam, piiludes magamistoa poole.

Põetaja naeris.

„Ma ju räägingi sosinal. Kas suudab see halvatud naine end küll silmapilgukski asetada tütre osasse, samadesse tundmustesse ja soovidesse — ei, ei! Üks on liiga

noor ja teine pool-elutu, kuidas võiks siis see teine otsustada esimese üle ja määrata, mida ta peab tegema või mida tegemata jätma!“

„Gerda on ikka olnud käskija, ja Milja on seni ta sõna ka kuulnud!“

„Siis tuleb välja, et ratastool valitseb ja teie, terved, aina alistute!“ Seekord naeris Lisl jällegi ning raputas pead: „Mina küll ei laseks endaga niiviisi ümber käia...“

Ta lõpetas triikimise, silmitses Uugami rõhutatud ilmet ning lausus:

„Te peaksite küll puhkuse võtma, kuskile suvitama sõitma ja meelelahutust otsima!“ Ta naeratas, pani pesu käest ja läks tulise rauaga kööki, kus Julie katlaaurus toitu keetis.

Uugam istus uuesti. Ta mõtles: kerge on ütelda, võta puhkust, aga ma pole seda oma terve elu jooksul ju veel kordagi võtta saanud!

Kui Gerda alles terve oli olnud, oli Joann õhtuti armastanud õllebaaris istuda, mõne kannu tühjaks kummutada ja sõpradega juttu puhuda.

Aga trepikojas, just enne uksele kloppimist oli ta alati taskust piparmündikompekki imenud, et õlle lõhn suust kaoks... Ometi oli Gerda teda kahtlustama hakanud ning üsna kiiresti õllebaarist võõrutanud.

Uugam tõmbas tuld, puhus paberossisuitsu, tõusis ja käis rahutult edasi-tagasi, hoidudes seejuures mööblit tõukamast, et ükski kobin ei häiriks magaja rahu.

Aga just, kui ta oli tähelepanelikult teatud nagiseva-

test põrandalaudadest üle astumas, helises uksekell pikalt ja kimedalt.

Joann ärritus, — talle meeldis väga see väikenegi vabadus, mille talle kinkis Gerda uni, ja ta oleks meeldi näinud, et põdeja ärkamine veel tükk aega oleks viibinud. . . „Kes pergel!“ kirus ta pominal ja astus eestuppa, põrgates ukstel vastu väile, kelle Julie just oli sisse lasknud.

„Kas mu naine on siin?“ küsis Marder, viskas kaabu lauale ja tahtis äiast mööda elutuppa rutata.

Joann pidas teda varrukast.

„Tasem, tasem!“

„Kuidas!“ ägestus väi, kergesti nagu alati. „Ma pole Miljat enam eilsest saadik näinud! Ta ei tule koju!“

Uugami otsaesisele pondus põiki pikk sinine soon.

„Kedagi ei või lõppude lõpuks vägisi kinni hoida! Kus kellelgi hea, sealt ta juba ära ei jookse. . .“

Marder vaatas äiale kihvatava pahameelega:

„Või nii, või nii! Siis kõnelen ämmaga!“

„Seda tegid sa ju alles eile,“ lausus Joann. Ta oli läinud näost punaseks, sest ta teadis, et väi teda ei nüüda ega varem polnud arvestanud. „Pealekaebaja oled! Igal inimesel on ometi õigus ise enda üle otsustada!“

Aga juba oli Gerdagi tõusnud ja ratastool veeres ägedalt elutuppa.

„Otsi oma naine üles ja vii koju, vii koju!“ hüüdis ta lõikavalt ja ta näolihased värisesid ning silmis välgatas külm tuli. „Tulen homme teie juurde, oodaku Milja mind kodus!“

Vana Uugam tõmbus toanurka, istus sõnatult toolile ja vajus kühmu. Laia paatja kuue hõlm pühkis põrandat ja nõörvöö rippus lahtiselt mööda maad.

KAKS NOORT INIMEST.

Tuul lehvitas kardinaid pikkade keeltena lakeeritud põranda kohal ja kääritud käistega passija käis toas ringi, kohev sulghari käes, mida ta kiiresti libistas üle poleerist läikiva uhke mööbli. Ta pühkis suuri nahkseid tugitoole ja valgekuplilist armatuuri lae all, rullis siis kokku laia põrandavaiba ja läks seda alla hoovi kloppima. Aknaist kostis üles, kuidas ta õuel mütsutas.

Sellal tuli Milja koju. Marder oli ta küll juba eelmisel õhtul tagasi toonud, öösel olid nad erinevate mõtetega poolärkvel teineteise kõrval lebanud ja Milja oli teeselnud uinumist silmapilguni, mil Marder hommikul kodunt lahkus. Siis oli ta tõusnud, välkkiirelt riietunud, välja lipsanud ning elavasse tänavaliiklusse kadunud.

Ta oli käinud vastas tööle mineval Kaarlo Oolaril ja oli tahtnud noormehele ütelda, et hoolimata oma kustumatust armastusest tema vastu ei või ta siiski Marderist vabaks saada. Milja oli kogu öö sellele valmistunud ja end rebivast valust juba ette piinanud, aga Kaarlo Oolar, see väga noor ja rõõmus poiss, oli paha aimamata haaranud ta käsivarre, öeldes, et kas pole võrratult ilus hommik, ja naise poolt oli jäänud kõik ütlemata. . . Ta oli vaid tundnud end õnnelikust õnne-

likumana, liibudes Oolari käele ja saatnud teda ligi Marderi äriini.

Milja huuled õhetasid sellele varastatud õnnesõõmule mõeldes ja ta vaatas kõheldes ringi, nagu kardaks ratas-
tooli juba eest leida. Tema liigutused olid sujuvad, pisut
abitud, — ta istus, aga see oli pigemini toolileenile lii-
bumine kui istumine. Temas oli midagi alatasa abitud,
tuge otsivat, lastes pea vastu tooli polstrit, õlad samuti.

Passija tuli vaibaga hoovist ja laotas selle maha ta
jalge ette, teeseldes head nägu, sest ta elu oli raske ja
südames omad mured ning noore proua elu paistis talle
päratu kerge.

Milja tõusis. Ta oli väljast kaasa toonud kimbu val-
geid õrnukesi põllulilli, aga ta ei kannatanud kõrgeid
raskeid vaase, mis asetsesid toredusesemetena laudadel.
Ta otsekui kartis kõike, mis oli suur ning raskepärane,
kogu kabinet oma musta nahkmööbliga sisendas talle
külmust ning elutust — ja ta läks tühja eeskotta ning
pani kimbu peeglile kitsasse klaasi.

Ta seisis veel seal, kui välistrepilt kostis mitmeid
samme ja talle ülihästi tuntud vurinat, mida tekitasid
uksele liginevad rattad. Milja toetus pihaga vastu seina,
ta muutus araks ja läks aina kartlikumaks, kui ratas-
tool lävele ilmus.

Uugam ise oli Gerdaga kaasas. Ta oli põetajat trep-
pidel aidanud ja nüüd, nähes tütart, oleks ta tedagi
aidata tahtnud, — kuid juba nohises põdeja, musta
kübarat juustelt võttes:

„Mine, mine nüüd oma töö juurde, Joann! Müüjan-

nad omapead, ega neil seal vedelemisest üksi jätku, vaat varastavad veel laekad lagedaks!“

Ja Uugam läks.

„Viige mind tupp!“ käsutas Gerda põetajat. „Sina, Milja, tule aga järele!“ hüüdis ta tütrele. „Inimene, kel on sõkalpea!“ Ta silitas mööda minnes käega nahkset diivanit. „Kas tead ka, mis teie kodu paljas sisseseadegi maksma läks, ah?“

Milja ei mäletanud, ta polnud seda kunagi päris täpselt teadnud, aga põdeja teadis iga üksiku mööblitüki, iga komplekti hinda peensuseni ja ta hakkas neid loetlema ning kokku arvutama. Summa tõusis ning tõusis, ja Milja maldas vaevalt arve jälgida, mida põdeja liitis ning liitis. Gerdat tuli viia kabinetist söögi- ja magamistuppa, ja kui Milja kuulis, millist kallist raha on makstud massiivsest voodist, lõi ta veel rohkem kartma, kas ta sellest asemest kuhugi pääseb. Talle näis, nagu oleks ta maha müüdud, — nagu oleks ta nii ja nii palju maksma läinud ning et iga summa tähendab ka osa tema hinda. Ta kuulis põdejat edasi rehkendavat ja ta oleks tahtnud vastu hakata, — aga ometi istus ta ainult vaikselt ja kallutas pea jõuetus ahastuses käele.

Põetaja Lisl astus tema juurde, kummardus ta kohale ning sosistas:

„See on asjata norutamine. . . Mina teie asemel pakuksin külalisele klaasi veini ega kaotaks sugugi pead!“

Milja vaatas äkki põetajale otsa. Tal tuli nüüd endalgi meelde, et ema armastab häid veine, hispaania ja prantsuse sorte, ja oma ihnsusest hoolimata hoiab enda

jaoks puhvetikapis mõne pudeli, kust aeg-ajalt võtab kitsilt klaasikese. . . Ja ta laskis passijal kiiresti kohvi keeta ning otsis ühe kalleimaid likööre, mida Arvin Marderil kodus leidis.

Proua Gerdat hämmastas tütre lahke vastuvõtt. Ta ei ole siiski päris rumal, mõtles ta ning naeratas kibedaist, teravaist suunurkadest, küsides:

„Kas Arvin võtab õhtuti klaasikese?“

„Ei tea, võib-olla väljas võtab,“ arvas Milja. „Kodus väga harva.“

Põdeja nägu tõmbus uuesti kalgiks, silmad sihtisid pisikeste kuulikestena tütrele.

„See pole kuigi tark,“ sõnas ta. „Oled elutarkuse poolt kõhelik, päris saamatu! Miks ei paku sa siis Arvini konjakit, kui oled märganud, et kipub riiuks. . . Lased end kas või lüüa, aga seda taipu pole, et valada klaasitäit lepituseks, — mida keevam sapp, seda kangem tropp!“

Gerda tõstis pitsi õhukestele huulte, maitstes õiteks, jõi siis pikkamisi ja rüüpas kohvi.

Milja valas talle teise klaasi.

Põdeja ei ütelnud sellest ära, aga ta jäi endiselt külmaks, muutudes ainult jutukamaks ja ligipäästavantaks kui harilikult.

„On suur sõgedus meeste pärast oma sisseseatud elukorda sassi ajada,“ ümises ta. „Kui sa võiksid elada mõne teisega, siis võid elada samuti ka Marderiga, — meheks-olemise poolest on nad kõik ühesugused!“ Ta jõi, mait- ses, rüüpas kohvi.

Milja raputas pead. „Ühega sobitakse, teisega mitte . . .“ avaldas ta areldi.

Põdeja naeratas halvakspanevalt.

„Sobimine oleneb arukusest; ole kavalam, küll siis igauhega läbi saad! Meeled ei seo abielu kokku, — ühine hool ja varandus seob!“ Ta näis kurjaks saavat, ja Milja täitis veel kord ta klaasi, julgemata sõnagi lausuda armastusest kui niisugusest, mida ta tundis Oolari vastu.

„Kui ma olin aastailt alles kolmekümnene, tahtsin noort meest. Joann oli ligemale viis aastat minust noorem, lasksime laulatada . . .“

„Noh, ja siis, olid õnnelik?“ kuulatas Milja.

„Varandus ei kasvanud, hakkas ühtesoodu kahanema,“ pomises põdeja.

„Aga sellest ei olnud ju midagi, kuhu sa selle äriaga ikka . . .“ arvas Milja lihtsameelselt.

„Sõkalpea!“ Gerda tõstis tähtsustavalt luist näppu ja rõhutas: „Varandus on elumõtte a ja o, algus ja ots! — Kuni mina elan, pead ka sina sinna kuuluma, kuhu ma oma päranduse olen usaldanud . . .“

Ta ärritus seda öeldes väga ja põetaja tõusis ning aitas teda kohvi rüüpamisel, mis ähvardas maha loppuda.

„Kas te ei võiks rahulikuks jääda,“ palus Lisl. „Lõpuks näib, nagu oleks lausa õnn kaasavarata olla!“

„Hm, õnn! Mis asi on üldse õnn?“ urahtas põdeja.

„Võib-olla see, kui kassa klapib!“ muheles Lisl, vaatas Miljale, ja nad hakkasid mõlemad naerma.

„Olge vait, te kergemeelsed!“ Gerda surus kulmud kortsu. „Õnn oleks vahest see olnud, kui Milja poleks läinud isasse, vaid tulnud minusse . . .“ lausus ta siis nukralt, küsis sigaretti, imes pika sõõmu ning kaebas: „Kui üksi olen ma juba aastaid! Alatasa pean hoolet pidama oma asjade eest. . .“ Ta jättis jutu lõpetamata ja maitset tumedalt venivat jooki.

„Enesearmastus, muud midagi!“ pomises põetaja.

Milja pakkus emale veel teise sigareti ja põetaja küsis äkki:

„Aga miks te härral suitsetada ei luba, kui ise ometi suitsetate?“

Gerda vaatas apaatselt üles.

„Joanni! Ta teeb oma mahvimisega mulle himu, aga arst keelab. . .“ Ta pöördus, pannes lestja käe tütre õlale. „Hoidu joomast, parem on ka, kui sa suitsu pahvima ei hakka, aga kui Arvin Marder su vastu liiga valjuks läheb, või kui näed, et lähete vastamisi, siis lase teda, lase ta pisut maitseb. . .“

„Ei tea, mõistan ma sind õieti?“ kahtles Milja.

Põdeja lõi käega vastu lauaserva. „Mis siin mõista on! Sa pakud Arvinile ja rahustad teda niipalju, kui vaja. . . Aga lahutust sa ei nõua mitte kunagi, kas kuuled!“

Milja käsi lõi vabisema, ta tahtis täita veel kord ema klaasi, kuid Gerda pigistas sõrmed ümber ta käsivarre ja nõudis poolkähedalt:

„Sa ei jookse kuhugi, — tööta seda mulle! Sa võid

teda tsipa petta, see on harilik asi, kui mees on liiga palju vanem, aga ei ilmaski lahutust nõuda!“

Põetaja tõsis murelikult oma istmelt, raputas rahus-
tavat pulbrit proua kohvitassi ja jäi ta kõrvale.

„Töota mulle!“ kordas Gerda.

Milja oli veretu. Kui ta veel laps oli olnud, oli ta jää-
nud vahel palavikku paljast suurest hirmust saada karis-
tuseks pimedasse koridori jäetud... Praegugi liigahtas
temas sama arg, armastust janunev tütarlaps ja ta väri-
ses kergelt üle kogu keha.

„Ma luban...“ kostis ta suures kitsikuses, tundes, et
kõneleb vastupidiselt oma tundmustele, et ta valetab
julgusepuudusest.

Sel hetkel astus Uugam sisse, naeratav ja välisõhust
veidi roosa. Miljale tuli see nagu lunastus. Ta klammer-
dus hetkeks ümber isa kaela, ja Joanni suust libises:

„Noo-oh, noo-oh, Millu!“ Nii oli ta teda lapsena
hüüdnud.

Siis langes Uugami pilk lauale, ta nägi, et on joodud
ning suitsetatud, ja see oli talle pisut imekspandav,
ehkki ta teadis, et Gerda ei põlga väikest napsi.

„Ma arvan,“ ütles ta, „et teil on olnud päris lõbus
olemine!“

„Soovisime seda...“ vastas Lisl, aga põdeja hääl kajas
tema omast üle:

„Võite mind nüüd koju viia... Aitüma, Milja! Edas-
pidi tahan su juures sagedamini käia ja sulle elutarkust
õpetada!“

Milja vaikis.

Põetaja tõi musta kübara ja mantli, riietas põdeja, keda uni hakkas vaevama, ja ratastool liikus tasasel vurinal läve poole.

„Sa lähed nüüd nii ruttu,“ ütles Milja Joannile.

„Seda küll, aga ema, näed sa, juba tukub!“ Ta neelatas rutuga klaasi konjakit. „Ma tulen mõni teine kord...“

Juba ukstel olles lausus ta äkki:

„Oled kahvatu... Peaksid, peaksid jumala eest tusedamaks minema!“

Siis nad lahkusid.

Milja jäi üksi, ta lamas mõne silmapilgu kinnisilmi diivanil, tõsis siis, piilus ringi, haaras telefonitoru ning valis tuttava numbri.

Viivu pärast kuulis ta Kaarlot ja see kaebas, et päev on äris talumatult pikk ning tolmune. Milja oli tahtnud talle kurta oma raskusi, kuid unustas seda teha ning küsis hoopis: „Kas päev on sellepärast nii pikk ja tolmune, et mind enam seal ei ole?“ Ja ta kõhistas rõõmustatult tasakesi naerda. Nad rääkisid üsna kaua, aina iga lause peale naeratades, ning lõpuks soovisid head nägemist.

Noor naine nõjatus lõbusalt aknale, kuid välja vaadates nägi Marderit läbi nelinurkse, paega sillutatud hoovi tulevat. Tänavääärse suure kasarmutaolise kivi-maja akendes murdus päikesepaiste ja peegeldus üle hoovi uue nukukuubikut meenutava kastmaja akendes, ka selles, kus seisis Milja.

„Kas ämm on käinud?“ päris Arvin, astudes üle läve.

Milja vaikis, kuid passija vastas tema eest.

Marder vilistas, liikus ringi — ta tegi selle juures alati rohkesti kola —, vilistas tugevamini ja kostis oma mõttele: „Hästi!“ Siis astus ta naise juurde ja libistas käega mööda tema pihta.

Milja tõmbus eemale. Ta ei tundnud piina Marderile truudust murdes, aga kui mees teda kaisutas, hakkas teda otsekohe vaevama valu, et ta pole küllalt ustav sellele, keda armastab. Ta kartis Arvini nagu võõrast ja ta ei mõistnud kunagi mehe mõtteid.

„Lähed sa tagasi välja?“ küsis ta.

Arvin pilgutas kavalalt teist silma, tähniline lips ümarduma kippuval kõhul, ja sõnas:

„Ma viin täna sindki välja ja vaatame õige järele, kuidas mu sõpradel su juures edu on.“ Ta õõtsutas tugi- toolis põlvi ja irvitas.

Milja teadis juba ta sõpru, — neid vanu jääri, nagu Marder ise vahetevahel armastas ütelda.

„Mul pea valutab,“ otsis ta vabandust. „Ema, tead ju, käis siin, ja üldse see kõik. . . Ah, sa siiski ehk läheksid üksi?“

Marder naeris täiest rinnast.

„Eks nüüd ole lugu lahti, — kahekümne-aastane naine tahab tudikest mängida, kodus istuda, võib-olla sooje sokkegi kududa, — armukesele muidugi!“

Milja läks näost punaseks.

„Peavalu läheb mööda,“ heitis Arvin käega. „Tutvustan sulle täna üht ilusat noormeest,“ lubas ta ning naeratas ühtesoodu.

Õhtul nad istusid lokaalis ja tõstsid korduvalt klaase Arvini sõpradega, kes üksteise võidu hiilgasid rõveda-
maiguliste naljadega. Milja poole pöördudes kõnelesid
need ärimehed lisaks kätega, näides olevat ise veendu-
musel, et selline kleepumine on midagi väga armastus-
väärset ning tunnustavat nende poolt.

Noor naine oli roidunud igatsusest oma armastatu
järele ja veidi uimane joodud veinidest, nii et kõik
punetavad näod laudkonnas näisid talle ühevõrra vöö-
raina, hoolimata kokkupuutuvaist kätest või põlvedest,
— isegi Marderi nägu, mis oli kergelt tursunud ning
läikiv, mõningate kortsudega, millede tekkimise põhju-
sed olid talle teadmata ning kauged.

Ta silmas vastaslauas sätendavate lühtritulede valgu-
ses noort baaridaami lõbustamas hallinevat isandat, ja
kui ta vaatas kokotile, kohtas ta tema värvitud ripsmete
alt heidetud pilku, — see oli lai, piinlikkusetu, uudis-
himulik pilk, peaaegu säärane, mida tavaliselt omasu-
gune heidab omasugusele.

Hetkeks sattus Milja segadusse ja langetas käed rüppe,
veeretas laulatussõrmust ümber oma õrna sõrme, — sel
momendil oli see rõngas ta meelest siiski midagi väärt. . .

Viimaks ilmus lauda advokaadiabi Kongas. Nagu
Marder teda oli nimetanud — ilus noormees, ehkki pisut
vanapoolne, kuub ohtrasti täidetud atleediõlgadega. Tal
oli õlitatud tõmmu pea, lopsakas suu ja moodne kaela-
side. Ta käitus Milja suhtes hooletult, nagu mehed, kes
on naistelt kogunud loorbereid, ja vaatas nii, nagu võiks
igauhest ainsa pilguga läbi näha.

Marder pilgutas talle irooniliselt silma. Nad olid omavahel maha rääkinud, et ta püüaks Miljat ahvatleda ning temaga suhelda, kuni naisel teine — see nooruk — peast auraks. Arvin täitis vana sõbra klaasi.

Kongas muigas, siis kehtas end üles ning viis Marderi noore naise tantsuparketile, ise mõeldes, et väike flirt selle väikesega polekski paha.

„Miks nii vaikne? Tõrksus on naise veetluse põhisamm,“ kehkleks ta. „Ei ole midagi võluvamat kui põhjamaa blondid naised oma salapärases tasaduses. On teil muresid? Mind võite usaldada, ma pole väiklane!“ Ta vaatas Miljale otsekohe rohkem kui heale tantsupartnerile ja tundis Marderi vastu sõprusest hoolimata varjatud võistlusihä, isegi põlgust.

Kui lokaalist lahkuti, naeratas Kongas Marderi, naeratas, aga silmist välgatas uhkusetuluke, nii et Arvin vastukaaluks peremeheliku familiaarsusega kämbla Milja piha ümber pani.

Hommikul üle kivist trepiastmete kitsasse äriruumi astudes tundis Milja end lõpmatu koduselt. Ta leidis, et talle meeldib nahakaupluse raske ning tolmune õhk, otsekui maamehele meeldib talli õhk.

Ta läks kerge kärsitusega poolpimedasse laoruumi, kus asetses riidevarn, ja kui ta silmas Kaarlo Oolarit seina ääres kitlinööpe kinni panemas, tungis talle soe õhetus põskedesse. Oolar oli teda varem sageli salaja varna juures oodanud, nad ei olnud seda kunagi kokku rääkinud, vaid see oli iseenesest nii läinud.

„Ah, Kaarlo!“ sosistas Milja, ja poiss — peaaegu alati avameelne ning lõbus — pöördus kiiresti talle vastu.

Vaatamata sellele, et iga silmapilk võidi tulla, nad vahetasid suudluse — väga lühikese ning argliku, mis oli peaaegu ainult huulte andumuslik puutumine, lahkudes enne, kui neid nähti.

Marder ise avas sellal raskeid luuke. Milja läks kassasse, mis asus leti vastas kui väike kapp. Ta võis sealt näha kogu nahakaubaga täidetud väikest kauplust, mis ei olnud hästi valgustatud. Aga halli leti taga töötas Oolar, ümmargusevõitu nägu õnnelik ning noor, ruuged juuksed kohevil üle pea. Ja paar tillukest päikesetriipu, mis tungisid ruumi, paistsid seda heledamini silma, mida napimad nad olid.

Marder viibis ise kohal keskpäevani, ja kogu selle aja töötas Milja hääletult nagu hiir, oma ühetasase, väikese käekirjaga ärikirju kirjutades ning tšekke vastu võttes. Ta oli pidevalt hirmul, et Arvin võimalust leides sõnadevalinguga Oolarile kallale võib karata. Ja see juhtuski masinarihma pärast, mida üks masinist osta soovis, kuid mille ta esialgu siiski võtmata jättis, et hiljem tagasi tulla. Vahepeal oli aga keegi talumees rihma ära ostnud ja masinistile polnud enam täpselt samas laiuses rihma anda. Kuna müünud oli just Oolar, siis karjus Marder ta peale välja oma sapi, õigustades sõimu sellega, et maamehele oleks võinud pakkuda mõnd teist rihma, sest sentimeeter laiem või kitsam, ta oleks selle ikkagi võtnud.

Olles poisiga tundi veerand praganud, vaatas Marder

võidurõõmu ning enesest lugupidamisega naisele. Teinud sellidele veel mõningaid korraldusi, lahkus Arvin naeratades.

Ruum jäi vaikseks nagu rand pärast tormi. Milja pani sulepea käest ja läks laoruumi oma lõunaoote-võileiba tooma. Ta teadis, et Oolar oli rutanud lattu, ja nüüd ta nägigi teda seal pukil seisvat ja suurt nahapundart riiulile tõstvat.

Milja seisatas silmapilguks. Oolar vaatas üle õla, heitis käega laubalt salkulangenud juuksed tagasi ning hüppas pukilt alla. Nad ei ütelnud sõnagi, aga ses vaikimises oli midagi pinguletõmmatut, ja kui poiss pisut lööduna anuvalt talle otsa vaatas, ulatas Milja kiiresti talle käe.

„Sain jälle!“ ohkas Oolar.

Milja piilus kõheldes ringi ning sosistas:

„Oleks küll ilus kord jalutada, on juba sirelite aeg. . .“

„Oh-jaa!“ õhkas Oolar ja naeratas uuesti.

„Kui Arvin ärist õhtul läbi ei tule. . .“

„Siis lähme!“ tiivustas poiss äkilises elurõõmus, vilistas sellele, et teda alles äsja oli sõimatud ning alandatud. Ja kumbki ruttas tagasi oma töö juurde.

Kui Marder õhtul tublisti hilinedes äritehinguilt tagasi jõudis, oli pood juba suletud ja kedagi teenijaist ei olnud enam näha. Ta vaatas järele, kas ukсед on korralikult lukustatud, peatus hetke kaalutlevalt tänavanurgal ja et närivat kahtlust vaigistada, ruttas koju. Kuna ta naist eest ei leidnud, lõi ärritus talle kiire ägedusega pähe. Ta haudus endamisi valmis kurje plaane, mida kõike naisele teha või ütelda, kui ta viimaks tuleb, sest mees on naise

pea, — ses aastasadu kehtinud eesõiguses oli ta surm-kindel.

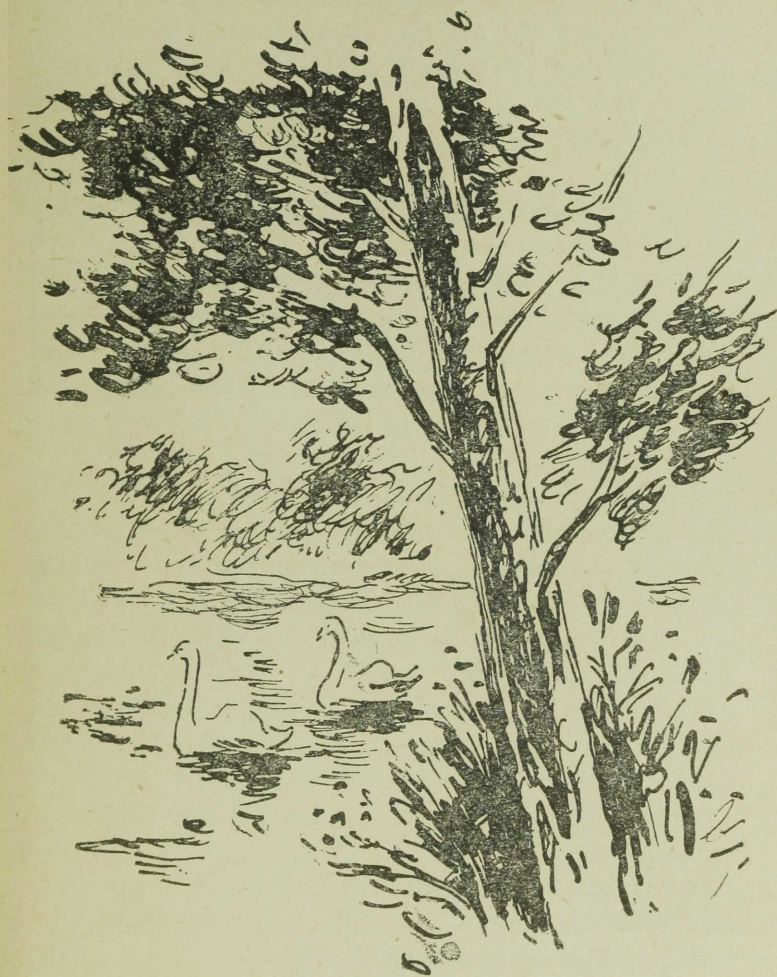
Samal ajal jalutasid kaks noort inimest pargis. Puuladvad, millede lehestik oli alles pehmelt värskel, lõhnasid vastu päikeseloojaku punetavat kerist ja niiske, mullahõngune tuul kandis kuldnokkade vilet. Kohedaks rehitsetud peenardelt vahtisid esimesed ammuliaetud lillesuud ning rohul oli veel väga ere ja puhas värv, — see värv, mis kevaditi teeb maa ja inimese rõõmsaks. Peaaegu kõik põõsad olid õitsemiseelselt tiined ning salapärased, kükitades jalgteede ääres ja oodates igaüks oma tundi. Linavästrik, kes keksles kruusal, peksis lõbusalt halli hännalabidat ning pinkidel istusid inimesed, — inimesed, kes olid tundnud kiviseid tänavaid ja majade umbseid ruume enda ümber kitsaks jäävat.

Nad peatusid tiigi ääres. Oolar võttis maast kivi ning viskas poisikeseliku lõbuga lutsu, mille peale ta oli hästi osav. Luiged, kes valgete hangedena seal ujusid, libisesid söödavat lootes lähemale ja kehtasid siis pettunult tiibade kohedaid harju. Edasi minnes virvendas pikk siluett mööda rohelist vett neile järele. Oolar jutustas lugesid oma koolipõlvest, sõjaväeteenistus-ajast ning kõigest, mis ta kahekümnekolme-aastasest elus oli toimunud.

Küll ta võib ometi lobiseda, mõtles Milja, aga kogu see avameelsus meeldis ja köitis teda väga.

Istudes märkasid nad, et sirelipuhmas pingi taga olid esimesed õiekobarad juba jõudnud lahti lüüa.

Oolar silmitses üht poolpungas salka. Siis vestis: „Onu juures maal, mäletan, kaevasime aias peenraid,

ja mesilaste suminat ning sireliõisi oli kui palju! Onutütar istutas taimi mullasse ja ta oli mu meelest kõige parem ja ilusam tüdruk, aga ta läks ruttu mehele ja kandis lapsi. Kui ma ei eksi, on tal neid juba mitu. Kunagi, Milja, läheme kahekesi maale neid vaatama, eks ole?”

„Oh-jaa, mõnel ilusal soojal jaanipäeval,“ unistas Milja.

„Tantsime südaööni murul ja sööme kruubiputru ühe lusikaga, ühest piimakruusist!“ Oolari pehmeile põskedele langes eha punetust, aga osalt jumestas teda vereõhetuski, kui ta näost päris roosana kiiresti ning kuumalt Milja käsivart pigistas ja ütles:

„Lähme edasi...“

Milja oli sõnatult päri. Nad läksid suurte hiliste pungadega ja varajaste värskete lehtedega puuokste all, mis tasases loodetuules värisesid nagu huuled, kui nad hääletult suudlevad. Üle mäenõlva ja vanade treppide puden nes toomedelt ebemeid ja mahlased vahtrad laotasid mesikollaseid õiekahle.

Vaimustudes teineteise vastu toetumisest sammusid kaks noort kuni mereni, läksid kaugenevat rada mööda edasi ja kadusid kauaks metsateele...

Järgmisel hommikul ootas äris kassa — see väike kapp — Miljat asjatult kohale, ja kui Marder ilmus, maksis ta Kaarlo Oolarile ette kahe nädala palga, mis tegi välja üsna tühise summakese, ja vallandas ta päevapealt.

Poiss neelas alla oma kibeduse, aga kirus siiski ja lahkus Miljagi aimataoleva halva käekäigu pärast ahastades

töölt. Õhtupoolikul äri sulgemise ajal tuli ta tagasi. Nähes kaasteenijat minema ruttavat, astus ta hoovi, jäi suure värava kõrvale seisma, surus rusikas käed pintsakutaskuise, ja kui Marder tusaselt äri tagauksest väljus, sulgedes raske raudpoldi, astus noormees talle teele vastu.

Marderil, kes oli Oolarist ainult veidi vähem kui poole vanem, tõmbus nägu viltuseks irvituseks, sest talle tegi nalja näha poissi nii kannatavana ja vihasena.

„Kas tulite paluma, et soovitaksin teile uue töökohta?“ pilkas ta noormeest. „Mul nagu peremeeste killas rohkesti tuttavaid. . .“

„Ähvardage, ei kohku!“ urises Oolar.

„Mida vaiksemalt kaote, seda parem teile!“ Marder tõmbus pilviseks. „Kes teiselt mehelt naist üle tahab lüüa, sel peab ikka midagi muud varuks olema kui paljad näpud!“ Ta toppis võtmed tasku. „Põrgu võite käia — ja vaadake, et peate suu, või muidu. . .“ Ta viskas paksude, turris kulmude alt tigeda pilgu.

„Aga kui teid raiska Milja ei armasta, vaid mind, just mind!“ hüüdis poiss. Ent seda kuuldes ilmus Marderi näkku uuesti esialgne jöhker irvitus.

„Tahate üllatada — oh ei! Armastusele olen ma ammugi sültanud, narr nadikael!“ Ja Marder kiskus jultunult naerda.

„Teid kuradit tuleks vägistamise eest kohtusse anda!“ lõõtsutas Oolar, ja enne kui Marder oleks jõudnud hoovist välja vajuda, laksatas tulivihane kämmal vastu pere-mehe nägu.

Nad ei vahetanud enam ühtki sõna. Marder, järsku üleoleku kaotanud, komberdas ebakindlana tänavale ja eemaldus. Elanud lõviosa oma east poissmehena, tal ei olnud raske juhtida mõtteid naiselt mujale, — ta ei läinud sel õhtul üldse kojugi, aga kahtlustades, et Milja võib minna Oolari juurde, ta helistas ämmale.

Tuba, kus Milja lõdvana seisis, oli haudvaikne, päikeseta, hämarduv. Ta enese sammudki kustusid kõlatult vaipa ja summutasid vähese elumärgi. Kui ta asus lahti riietuma, tundis ta eriti teravasti, et on ükski, et enda katmine, mis talle oli sissekasvanult omane, on täiesti asjatu... Ühes sellega tuli ta liigutustesse raugus ja laskudes pehmele diivanile, heitis ta lohakalt mantli õlgadele ning laskis puhata loide jalgu.

Ei tea, mis saab, nukrutses ta ja tundis samas imelist ühendavat valu mõttest, et ta pole ainuke, kes kannatab, vaid et ka Oolaril lasub nende ühine mure.

Ta tõstis korraks pead ning vaatas aknast välja, ja kui ta ei näinud Arvinit tulevat, oli ta sellest rõõmus, — tal oli lahedam.

Hoovis jooksid kojamehe lapsed ja seal oli valgem kui toas.

Milja esimesed mälestused kuulusid ühte hoovi vanas kesklinnas. Proua Gerda ei viibinud päeval kunagi kodus, aga kahvatu Julie riietas teda vahetevahel ning saatis õue — vanade majade keskele, kus oli kitsas, umbne ja kivine. Paljude kärarikaste laste hulgast sai talle lähedasemaks sõbraks üks kuivetu juudi poiss, keda armastati pilgata ja tõugata. Poisikese suured mustad

silmad jäid tõsisteks isegi siis, kui miski ta huuled naerule vedas, ja laste seas peeti teda inetuks. Milja mängis poisiga hoovi kangialustes ja pikkades hämarates majakäikudes kaugetele maadele reisimist, laiadel meredel purjetamist ja nad unistasid koos munasjutusaartest nende haldjalike olenditega. Poisikese sugulasi elas laiailipillatuna peaaegu igas maailmajaos ja ta jutustas fantastilisi lugusid tundmatuist troopikaelukaist, mida Milja ei väsinud kuulamast. Poisike oli mõne aasta võrra temast vanem. Ta vanemad elasid samas majas Uugamitega ja neil oli räpane plekksepa-töötuba. Alles Gerda vahelesegamine katkestas Milja lapseliku südamesõpruse, jättes ta arana ja üksikuna keset jutukamaid, iseseisvamaid tütarlapsi.

Tuba pimenes pilkhaaval, ja kuna ta oli eelmised ööd olnud uneta, tukastas ta diivanil mantli all. Pikkamisi päevast kaugele taandudes näis talle, nagu jalutaks ta kummalisel, suuri tühje teokarpe täisuhutud muinasjuturannal ja et ta ise oma kõrva vastu teokarpe surudes püüab kuulata neis voogavat koha. Talle tundus, nagu oleks neisse peidetud mingi saladus, ja ta hakkas igasse teokarpi Oolari nime hüüdma. Aga mingit vastust ta ei saanud ja isegi trobikond rähmaseid lapsi, kes hullasid rannal, ei pannud ta sealolekut millekski. Ringi vaadates märkas ta taamal maju ja kõige ligemal terrassil pikutas vedelmõnusalt paks, endaga rahulolev isand, kuna naine, kes õõtsus vanahärra põlvel, pööras äkki ümber, viipas talle ja naeris.

Miljal oli naise nägu veel selgesti silme ees, kui ta

virgus. Ja tõepoolest ta mäletas seda naeratust ning pilku kuskil kohanud olevat. . . Järele mõeldes pidi ta need omistama baaridaamile, keda tunaeile juhtumisi lokaalis tähele oli pannud.

Ta tõusis istuli ja tal hakkas jahe.

Prostituut, mõtles ta, prostituut, milleks säärane rumal uni!

Kergelt lõdisedes mähkis ta mantli tihedamini ümber, jäädes kuulutama kõrvaltoast kostvat tasast kõne¹ust.

„Marder võiks aastate poolest olla tema isa. . .“ kuulis Milja esialgu päris võõrana tunduvat häält. „Nii-sugune ühendus, kooselu ilma armastuseta, ainult varanduse pärast, — ma ütleksin küll, et see on lausa avalik nurjatus!“

„Aga ma ei võiks tõesti mitte ütelda, et Gerda siin midagi sobimatut leiaks!“ tundis Milja isa Joanni veniva vastuse.

„Põdeja arvaku, mis tahes! Noor, kuid lasteta ja nii. . . Marder ise minevikuga mees, temale enamvähem ükskõik ja temast pole kahju, las jääda!“

Milja hakkas taipama, et jutt on temast. Ta tõusis ning nägi praokil olevast uksest põetaja Lisli käivat edasi-tagasi mööda kabinetti. Miski jäine soojenes Miljas ja otsekohe tekkis tal vajadus usaldada end selle naise hooleks.

„Ma ütlesin sedasama juba ammu. . .“ nohises Uugam.

„Ütlesite, aga ei liigutanud sõrmegi! Ja mis inimene teie tütar küll on, et ta ise enda eest seistud ei saa. . .“ Lisl peatus, silmates Miljat uktsel. „Ahhaa! Oleme

siin juba kolmveerand tundi. Teie isa kutsus mind kaasa.“

„Jaah, Arvin hädaldas. . . Aga meie ei leidnud midagi eest, hoopis vastuoksa,“ Joann silitas tütre käsi. „Ei raatsinud sind äratada, vaatasime, et las magab!“

Miljale meenus jälle segane unenägu ja ta arvas, et nad oleksid siiski paremini teinud teda üles raputades.

Aga põetaja Lisl küsis lihtsalt:

„Kas kavatsete esialgu lahkuda suvitamasõidu ettekäändel, või kuidas?“

„Ei tea, pole kindlat kuidagipidi. . .“ vastas Milja.

„Aga mis siin siis veel? Peate ju ikka midagi ette võtma, ma arvan.“

„Arvin seisab vastu, niipalju kui ma võin aimata, — ta ei räägi palju oma asjust, ma ei või teada!“

„Aga juhul, kui meie sõidame maale, see tähendab, arst soovitas ja ma püüan prouale auku pähe rääkida, — siis, noh, tulge kaasa, seda ei võidaks teile juba keelata!“ rääkis Lisl.

Sellisest meeldivast võimalusest polnud Milja seni veel mõelnud.

„Kõnelen Arviniga homme. Ja võib-olla meil saabub kenagi suvi. . .“ lausus Joann.

„Ei tea,“ kahtles Milja, „kas ema jääb nõusse!“

„Siin pole midagi keerulist!“ heitis Lisl käega.

„Ah, teie käes muutuks vist iga keerd sirgeks!“ Milja liibus hetkeks Lisli õla vastu ja tal oli imeliselt kodune ning hea.

„See on osalt õige, ma pole kunagi armastanud ini-

mesi, kes end vaevavad igasuguste tühiste murekoormatega. Tuleb elada, ma arvan, muudkui lihtsalt julgesti elada!“ Ta raputas Miljat otsekui vanem õde. „Ka rõõmus meel on kuldaväärt, kuid te olete norgu löödud kui vili põuaga. Kord olen põetanud üht hüpohondriku, töösturi poega, oli kui keldris ajanud kartulivõsu, elujõuetu, ilmetu. . . Aga teie muutute veel lopsakaks ja ladusaks, eks ole?“

Uugam imes tihedaid suitsusõõme, jälgis Lisli elavaid liigutusi, ja ilma et oleks mingit seletust otsinud, tundis, et tal on hea olla.

„Mul on poolõde, peaaegu niisama noor kui teie, vahest aasta vanem,“ jätkas Lisl Miljaga lobisemist. „Mõni kevad tagasi armus ta raamatupidajasse, aga ise oli ainult kontorikraamijaks. Noh, te oleksite pidanud nägema, kuidas see tüdruk tegutses, et kõigest hoolimata oma eesmärgi saavutada! Ta õppis, püüdes ja kannatas, kuni viimaks jõudis masinakirjutajaks. . . Nüüd on neil juba lapsepõnn!“

„Õnnelik!“ ohkas Milja.

„Jah, nad on õnnelikud. Aga see pole juhuslik, vaid päris loomulik ja ettevalmistatud õnn. Miks te nukker olete? Noh, naerge ometi elule näkku ja lõbutsegem!“

Nad jõid hubaselt koos teed, ja Uugam ning Lisl lahkusid alles südaöösel, lastes Juliet kodus tublisti oodata.

Teisel päeval läks Joann juba varakult nahakauplusse väiga rääkima, arvates, et see libedasti läheb.

Aga Marder ei tahtnud naise kohest ärasõitu soodus-

tada, muutus umbusklikuks ja uurivaks. Ta vajus mõt-
tesse, käis, õiendas puhu äris ringi, ja viimaks avaldas
arvamist, et suvitamisega ei peaks vähematki kiiret
olema. Tõmmates silmad pilukile, vaatas ta äiast mööda
ning iga sõna ümaraks voolida püüdes sõnas:

„Eks teie sõitke enne, siis kuuleme, kuidas teil pansio-
ni valik ja sinna juurde, hm, üldse kõik, mis mõnusaks
suvitamiseks vaja, on õnnestunud... Muuseas, kes ajab
seni, kui ära olete, teie äriasju? Või noh, seda kuuleb ju
ämmalt endalt, seda kuuleb... Nii et vaadake, kuidas
suvituskohat meeldib, ja Miljake võib sõita järele...
Muidugi, mis puutub ämma õhuvahetuse ja rahu vaja-
dusse, teadagi, enesestki mõista, seda tuleb tingimata
soovitada!“

See viimane jutt meeldis Uugamile.

„Kui meile tuled, selgita talle isiklikult veel seda-
sama, mis praegu ütlesid, — ta ikka tõrgub alles!“

„Seda ma kindlasti teen, ole mureta, papa! Ja Mil-
jakesega jätkem siis esialgu lahtiseks, kuni kirjutate!“
keerutas Marder.

Joann veeretas mütsi käes, ei mõistnud eriti vastu
seista, vaid mõtles oma rahuarmastuses, et üks näeme,
natuke varem või hiljem, mis siis ikka! — Ja ta lahkus
nahakauplusest.

Poisil, kes sel ajal tuli Marderi jutule palka ette
paluma, käis käsi pahasti. Marder esiteks mõmatas ai-
nult, aga kui poiss kohe ei märganud vaikselt taanduda,
kargas ta toolilt ja ajas nooruki uksest välja.

VANAD KUUSED.

Proua Gerda vedas pilku, mis kuidagi ei tahtnud pöörduda, viimast puhku üle lukustatud kappide ning kummuti ja õpetas Juliet, kes püsis truult ta kõrval:

„Ära ava kunagi ust, ilma et seestpoolt kett oleks ees ja et sa võiksid näha, kes ukse taga on ning mis asjus. . .“

Kõhn Julie noogutas sellise valmisolekuga, nagu võiks ainult üle tema laiba keegi sisse pääseda.

„Aknad lase olla suletud, ei maksa avada, kui siis ainult õhuruudukest!“ jätkas põdeja.

„Ei mina neid ava!“ piiksatas Julie peaaegu kohkudes mõttest, et aknad tema üksi korteris olles võiksid lahti seista. Ta oli üldse ärevil, tundes end usaldusest austatuna ja mõtles liigutusega, et ta on seda aastatepikkuse ustavusega ära teeninud.

„Ja võidelge koidega, neid on alati olnud hirmus rohkesti. . .“

Ka Marder oli seal, hele suvipintsak eest lahti, püksid kõhu ümbert pisut kitsavõitu, nagu mahe. Lausa imeseldava armastusega kooris ta Gerdale puuvilja, söötis viilud talle otse oma käest ning muretses pojalikult:

„Kas olete ka puhanud reisi vastu, ämmake? Sügiseks võib-olla tulete tervena tagasi! Kui vähegi aega saan, sõidan teid maale vaatama. Ja kui olete end rahus sisse seadnud, toon teile Miljakesegi. . .“

Gerda vastas, oma hariliku viisiga võrreldes väga hellalt:

„Mu kauplus jääb siis senikauaks sinu hoolde. . . Mil-

jaga tee, kuidas arvad... Noh, igäühte ma oma äri juurde juba ei jäta, see peab ikka tubli mees olema! Anna, väimeespoeg, mu prillitoos ja kübar!“

Arvin pani prillikarbi talle tasku ja ulatas tumeda õlgkübara, aidates selle põdeja hakkmustadele juustele.

„Nii mitmeks kuuks, kui arst soovis, ma muidugi siit eemale ei jää, sest ega ma ole niisama ulainimene, kel ükskõik kus või kui kaua, — mul on oma varandus,“ ütles ta Juliele ja Arvinile.

„Jätke kõik minu mureks, ämmake! Kosuma peate ja puhake hästi...“ rahustas Marder ja tal ei olnud enam aega, vaid lahkus, veel läveltki naeratades ja häid soove puistates.

„Miljale tervisi!“ saatis Ugam ohates, ajas end sirgu ja seisatas. Ta oli just ülikonna kohvrisse asetanud — hoolikalt ning korralikult — aga nüüd turgatas talle pähe, et kas on üldse tarvis kaasa võtta vesti palaval suvekuul. Üldse tegi talle muret otsustamine, mida kaasa võtta või jätta, ja kui ta toakuue ning vilttuhvlite suhtes kuidagi selgusele ei jõudnud, küsis ta üsna nõutult Lisli arvamist.

Põetaja oli proua sumadanidega aegsasti valmis ja hakkas naerma.

„Oh aeg, milleks teile seda vana paatjat kuube, supelmantlist on küll ja küll!“ Ta vaatas uudishimulikult Joanni kohvrisse, tõstis sealt välja kimbu Julie poolt kõvaks tärgeldatud kraesid ning hüüdis lõbusalt: „Ja mida tahate selle krempliga peale hakata? Kas õnge otsa söödaks riputada? Oh, oh, ei säinad sel moel võta!“

Ta naeris laginal, ja kuigi ta eemaldus, kõlas Joanni kõrvus ta häälekõla edasi.

Jah, õng, mõtles Joann, ma oleksin selle ise hoopis unustanud!

Uugam ulatas toakuue, tuhvliid ja kraed Juliele.

„Kuidas! Te ei või ometi läbi saada ilma kõigi nende igapäevaste asjadeta!“ hämmastus vanapiiga ja vangutas etteheitvalt halli pead. Ta meelest oli kujutlematu, et nii tähtsad ja tarvilikud esemed maha jäetakse.

Uugamitel oli see esimene kord pikemaks ajaks linnast ära sõita. Proua Gerda oli algul küll otsustanud minna ainult põetajaga ning jätta Joann oma äri juurde. Aga juhtus, et just tunaeile õhtul oli Uugam kohanud üht ammu-ununenud noorpõlveseltsimeest, kellega siis vana-dest poissmehe-aegadest häid mälestusi jagades oli jäänud õllepoodi mõneks tunniks juttu puhuma. Gerda oli tema äraoleku üle niivõrd närvitsenud, et lõpuks siiski pidas vajalikuks teda maale kaasa viia ja kodu Julie ning äri Marderi kätte usaldada.

Kui kohvrid ja ratastool said teele saadetud ning Joann haige naise ja põetajaga autosse asus, tuli tal meelde Julielt vihmavarjugi kaasa küsida — ettevaatuse mõttes, nagu ta ütles.

Mööda lendasid maastikud — varasuviselt värvikad ning värsked. Metsaribade lihavsiniised paelad kord põimusid, kord hargnesid. Niidud miljonites väikestes õites laiusid nagu ligimeelitav ase ja viljaväljad lokendasid, võrse võrse kinni.

Selles määratult elavas haljuses õõtsus auto kui ujuv

laast kingult kingule. Ja iga kord, kui Uugam silmas mõnd eriti lopsakalt rohendavat jõekäärulist orgu, puuris teda tundmus, et elu peaks elatama teisiti, kui tema on elanud... Kuidas — jah, seda ta poleks mõistnud sõnastada, sest ta suhu tõusis ainult vaikne ohe.

Kuna juuni-ilm oli palav, väsitas sõit põdejat ja väikese suvituskoha metsast ümbritsetud pansioni pärale jõudes oli ta roidunud ning kaebas südamenõrkust. Uugam ja põetaja korraldasid teda lamamistoolil ja pärast einet ootasid teda magama jäävat.

Õhtupoolik seisis selgena ning vaiksena luitunud rohelise, rohkerõdulise suvila kohal, mille rohtunud õuel lõkendasid suured tulipunased talimoonid nagu küdedes. Ümberringi lõhnas kuiv kõrge männik ja mesi-pruunidel tüvedel mänglesid päikesevöödid.

Otse rõdu ees vastu lõunat kasvas salk suuri vanu kuuski, jämedad rasked oksad nagu tumedad hõlmad laiiali sirutatud, tugevad juureharud keerdus ja konaras maapinnal. Kerge leebe tuul libises neist üle, ilma et ükski okas oleks liikunud. Päike soojendas vaigu pehmeteks kollasteks piiskadeks, mis nõrgusid mööda armilisi tüvesid nireviisi alla.

Põdeja laud olid pilukil, ta uni ei tulnud.

„Kui vaikne,“ ümahtas ta. „Nagu hauas!“ Ta polnud rahul suvila tagasihoidliku ümbrusega.

„Siin on kodune ja lahe nagu talumajas,“ arvas Lisl.

Põdeja tõusis istuli ja avaldas oma mure:

„Ma ei armasta kuusepuid.“ Ta nuusutas nina krimp-
sutades maa õhku. „Tunnete, see on kuusepuu lõhn!“

„Hea ja kosutav vaigu lõhn, mida linnas ei saa,“ kiitis põetaja sügavasti hingates.

„Nagu kirstulaudade, nagu lahtise kalmu lõhn,“ nohises Gerda ning vajus tagasi seljakile.

„Kust sa ometi seda!“ halises Uugam. „Arst ju ise meid siia soovitas.“

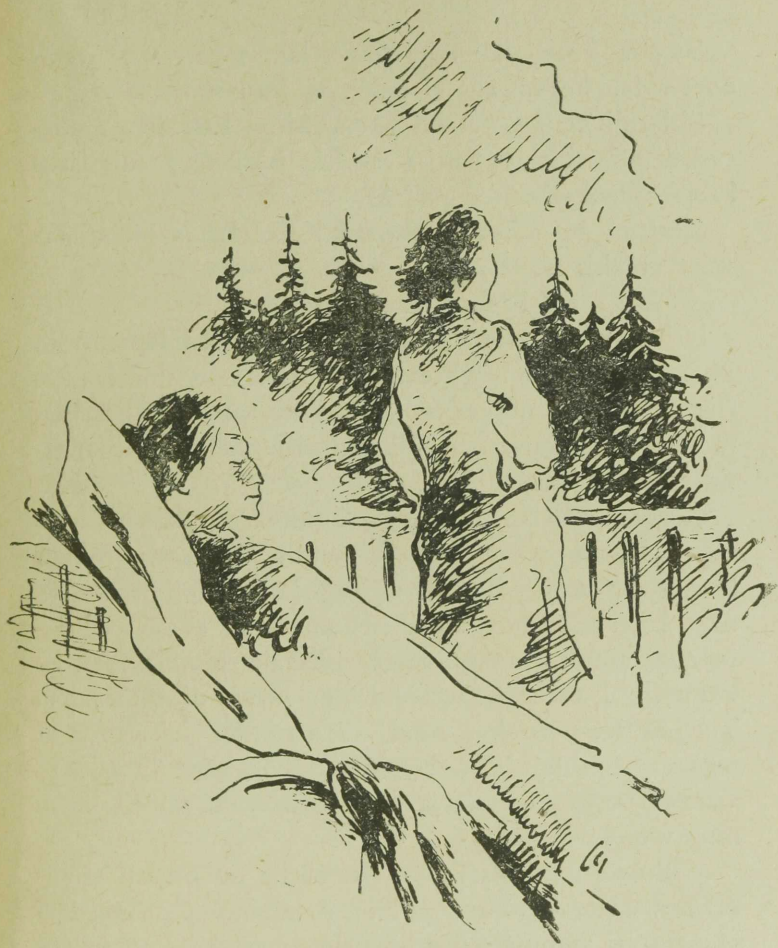
Põdeja ei kostnud midagi, pööras näo seinu poole ja jäi pikkamisi magama. Lisl tõusis, laskis hetkeks pilgul üle metsa libiseda, kinnitas, et talle siin meeldib, ja hakkas kohvleid lahti pakkima.

Uugam ei teadnud, mida siin võõras paigas üksinda õieti peale hakata, ja jäi esialgu lamamistooli kõrvale edasi istuma. Ta mõtles, kui hea oleks olnud suvitada mõned aastad tagasi, kui Gerda oli alles terve, — ja talle näis nüüd korruga kogu naise kokkuhoidlikkus mõttetuna ning rumalana. Mis olid nad sellest kasu saanud, et olid eluaja koonerdanud, et polnud endile lubanud mõnususi ega teenijaile korralikku palka, — et olid aina päevast päeva elurõõmuta ja rahuta viirelnud.

Ta oli jäänud üksikuks meheks nagu vana känd, ja Gerda enda armetud ihuliikmed lõhnasid rohtude järele.

Uugam ajas end troostitult püsti, nüüd tundis temagi kuuskede lõhna ja see süvendas tühjust temagi hinges. . . Selle asemel et hingata täiel rinnal ja armastada elu ning inimesi, liikus ta kui vari varju kõrval.

Ta läks aeglaselt trepist üles oma tuppa, mis oli napilt sisustatud valge mööbliga, jättes neitsiliku ning puhta mulje. Aknast avanes vaade rohendades laiuvale, ava-

raile põldudele, millede keskel siin-seal rühmiti seisid talumajad.

Ugam võttis kohvrist õnge, läks tagasi alla, seadis õuel ridva korda, aga ei teadnud, kust süüa saada.

Lisl tuli majast, tal oli põetajakittel käsivarrele visatud, kandes kirjut lahtist seelikut jakikesega, mis jättis kaela ning käsivarred paljaks.

„Katsun ka päikest varastada! Kas härra läheb järvele?“ rääkis ta.

„Ei ole ussi,“ kaebas Joann.

Lisl arvas, et neid peaks kergesti leidma lillepeenraist, ja ta kükitas ühe leegitseva mooni kõrvale ning hakkas laia puupilpaga niiskes mullas urgitsema. Päike helendas ta veel valgel kaelal ja lühikesed pruunid juuksed langesid raskes kahlus näole.

Ugam seisis ta selja taga, kummardus lähemale, et näha, kas ta ussi leiab, aga tundis äkki endas mingit hoopis teistlaadi pakitsust, midagi kokkupigistatut oleks nagu lahti pääsenud ja end sirutanud. Ta ei näinud ussi, ta nägi ainult leetjaspunaseid lihavaid moone ja naise ümmargusi, terveid, tugevaid õlgu nende õite kõrval... Ta pea käis otsekui ringi, süda tundus peksvat ja ta taganes sammu Lislist. Naaldudes võrkkiige tulbale, ta vaatas põetajat eemalt ja seletamatu valu nõõris kuiva ning umbset kurku.

„Tahtsite ikka usse, noh, eks võtke siis ometi!“ hüüdis Lisl peenralt tõustes ja lõi käsi mullast puhtaks. Kui Ugam jäi tummalt posti najale põrnitsema, võttis ta ise ussid ja viis härrale.

Joann vaevalt vaatas neid vastikult vingerdavaid mul-laseid kogusid, ta ei ütelnud Lislile isegi suur tänu, haaras ridva ja läks järvele-kaduvat metsateed, meeled segased ning kuumavad. . .

Lisl aga heitis murule, tundes mõnu vaigulõhnalisest õhust, päikesest ja tervisest. Ta põimis käed pea alla, — vastu peopesasid jäi soe, liivasegane muld ja pilgule avanen ääretult avar, selge õhusinendus.

Jõuline ja elurõõmus, oli ta mitmeid mehigi nende raskemeelsuse ja kiduruse pärast välja naernud. Kui keegi talt oleks küsinud, miks ta pole abiellunud, oleks ta kahtlemata vastanud, et pole õnne olnud leida kokkukõla ning ühiseid püüdeid. Päike vajus männiku taha, hõõgus läbi käharate latvade, ja suvitajad — paar haiglast, varandusega prouat, mõni noorpaar ja keskealine moevurrukestega härra — jõudsid oma jalutuskäikudelt tagasi suvilasse. Vurrukestega võõras peatus õuepoolsel lahtisel aknal, suitsetas sigarit ja uudistas Lisli.

Põetaja tõusis ja ajas kitli uuesti selga, mispeale härra aknast eemaldus. Kahtlemata oli see teda eksikombel arvanud mõneks suvitajaist, aga mitte teenijaks. Lisl märkas seda ja muigas. Töösturi peenes perekonnas olles oli ta kord tutvunud härrasmehega, kes teda kogemata oli pidanud töösturi tütreks ja temasse ülepeakaela armunud, imetledes vaimustatult kõiki ta voorusi, aga hiljem teada saades, et Lisl kuulub perekonda ainult teenistuses-olijana, ei pöördunud armunud härrasmees enam majja tagasi teda kummardama.

Proua Gerda magas, ta poolavanenud suust oli sülge padjale imbunud, põsed lohkus ning vahakarva. Ta käed lebasid vaibal — koltunud, luiselt lestjad, kalliskividega rasked sõrmused ümber peenikeste külmade sõrmede. Teda oli valus vaadata, nagu hõljuks temast kadu, ja põetajat läbis mingi soe ning hoolitsev kaastundmus, mõeldes vanale nägusale Joannile...

Lisl katsus kuivatada magaja suunurki, kuid see virgus puudutusest ja vaatas põetajale, nagu oleks unustanud, kus nad viibivad. Siis kobas ta taskuis ja nõudis:

„Kus on võtmed?“

„Mis võtmed? Osa võtmeist jätsite ju väimehele ja mõned on sumadanis... Pean ma nad teile kätte tooma?“

„Ah!“ Proua kerkinud pea laskus uuesti patja, ta taipas alles nüüd, et asub maal, hoopis kaugel oma kappidest, kummutist ja ärist. „Nägin und,“ ütles ta. „Kulatud küünlajalad olid laekast kadunud...“

Uni tegi talle veel ärkvelgi muret.

„Oh, mis neist küünlajalgadest, vaatame parem, kuidas päike hakkab punetades loojenema!“

„Päike?“ Põdeja pööras silmad igavalt metsale. „Tuleb homseks veel sadu. Õhus nagu oleks rõskust.“ Ta tõmbas vaiba kõrgemale ja soovis rõdult tuppa asuda. Põetaja tõstis ta ratastoolile ning lükkas kambrisse, aga Gerda tundis seal võõra kraami keskel peagi igavust, ja Lisl sõidutas ta uuesti välja.

Joann tuli õngeridvaga järvelt, kus ta ei olnud saanud ainustki kala, — nad olid ükshaaval minema vii-

nud kõik söödaks pandud ussid, jäämata ometi õnge. Joannile näis, et kalad on ülbemad ja nobedamad kui tema, aga ta kavatses teisel päeval uuesti õnne katsuda.

Kõlas õhtusöögigong. Proua Gerda einestas oma toas, kuid et seal oli toitu ainult ühele, läks põetaja söögisaali.

Suure ümmarguse laua taga istus pansionipere ta ilmudes õhtustades koos. Uugam tegi enda kõrval Lislile ruumi ja hakkas tema eest hoolitsema, ulatades lähemale üht kui teist vaagnat.

„Kuna te kavalerikohustused nii lahkesti enda peale võtate, siis, palun, ulatage mulle veel kord piimakruus!“ palus Lisl lõbusalt.

Joann muutus kohmetuks. Põetaja ei osanud arvatagi, kuivõrd täppi ta oma sõnadega oli tabanud, — vana Uugam oli tõesti tundnud end nooremana ja vabamana kui kodus, kus hall Julie vaikselt toite ette kandis. Ta tõmbus häbenedes tagasi. Vurrukestega härra valas Lislile piima ja põetaja leidis, et härra edevad silmad temast hindavalt üle libisesid.

Haiglase olekuga prouad, kes olid virilad, kibestunud, majanduslikult kindlustatud naised, algasid põetajaga vestlust, sest nende peamine huvi oli enda ja teiste haiguste kallal arutleda.

Söömise lõpetanud, tõttas Lisl tagasi Gerda juurde, kes siiski leidis teda olevat kauaks jäänud ja kaebas jällegi igavust. Raske oli teda lõbustada, sest et üldse oli väga vähe asju, mille vastu ta huvi tundis. Lisl kattis ta jalad vaibaga ja viis ta välja, ajades ratastooli mööda männikuvahelist kuivadest okastest ning raagudest rahi-

sevat jalgteed. Aga metsaalune oli hämarduv ning üsna vaikne, — põdeja meelest oli see sünge, ja kuused, mis mändide seas mustasid, ei andnud ega andnud ta surnud hingele rahu.

Kui Lisl hilisõhtul teda oli masseerinud, ta voodisse aidanud, talle rohte andnud ja hetkeks väsinult käsi-põsakile aknale toetus, silmas ta Joanni kühmuvajunud rõdul lamamistoolil istuvat.

„Te polëgi veel magama läinud?“ sõnas põetaja koduselt.

„Ei tule und. . .“

„Kui soovite, toon teile otsekohe mõned tabletid!“ Põetaja otsis Gerda rohtude hulgast väikese karbikese ja viis rõdule. „Üks veega sisse võtta,“ õpetas ta.

Uugam vajus veelgi enam kõverasse, ta veeretab rohukarpi sõrmede vahel, ohkas ning mõtles, et jah, ta peab vist küll tablette tarvitama, sest mille muuga suudaks ta vaigistada oma liigset rahutust. Sammunud rõdult tuppa, neelas ta veega ühe valge ümmarguse kettakese.

Vanad kuused uinusid kastes, öö oli nii vaikne, et nende tumedad ladvad uppusid peaaegu elutute varjudena taeva suurde kumendavasse tühjusse.

Hommik koitis vara; vaevalt oli loodes eha raugenud, kui ida lõi aost pilkhaaval õhetama. Looridena kerkis orgudest udu, lehvis ümber puukroonide ja sulas õhku nagu kerge suits. Mõni lind siutsus, virk kivitäks algas vasardamist ja kukkede kiremisel ei tahtnud lõppu tulagi männikuvahelistes majaõuedes.

Proua Gerda ärkas samuti vara. Kell oli vaevalt viis, kui ta juba põetajat nõudlikult hõikas. Lisl oli alles magusas unes, ta riietus pooleldi kinnisilmi ja põdeja hädaldas, et tehku kiiremini.

Päev tuli läpatavalt palav. Haige ei tundnud end kuumuses kuigi tugevana ning laskis enda eest pidevalt hoolitseda, sest ta arvestas ainult sellega, et maksab palka ja et põetaja peab tegema kõik, mida ta soovib.

Lõuna eel väljas viibides heitis Lisl kitli ült ning täitis oma kohust palja selja ja punetavate säärtega. Proua Gerdale ei meeldinud see aga põrmugi. Põdurana ta ei kannatanud näha teisi tugevate ning tervetena, ta silmad külmusid jäigaks, roosalt hõõguvaid, priskeid õlgu riivates ja ta käskis Lislil kitlisse pugeda.

„Ma ei toonud teid siia suvitama!“ toonitas ta vihaselt.

„Aga te ei anna mulle selleks aegagi, proua, — kuid päikest, ma arvan, siiski jätkub kõigile! Seda te küll ei saa keelata mu peale paistmast!“

Et aga Lisl ei mõelnudki kitlisse pugeda, leidis halvatu otsemaid teise tee, soovides tuppa minna, ja põetajal tuli leppida ning koos temaga varjus olla.

Lõuna ajal laskis proua end Lislil sööta ning joota, tähendades, et ta ise on selleks liiga roidunud. Ühislausa oldi juba lõunastanud, kui põetaja sinna jõudis, ning ta leidis eest napilt järelejäänud toitu.

Kui proua õhtul tuli samasuguste tujudega, keeldus Lisl, öeldes, et ta ei või ööd-päevad ainult prouaga tegelda, vaid peab ka enda eest hoolitsema.

Gerda vihastas. „Me oleme heas pansionis ja iga päev tuleb palju maksma. Kas teate ka, kui kalliks teie pidamine mul praegu läheb! Ja teie pealegi ei viitsi mind passida. . .“

Lisl kehtis ainult õlgu.

„Kui ma teile kalliks lähen, püüdke minuta toime tulla! Aga ma ei saa ometi paljalt vaagnale jäetud praekontidest elada!“

Lõpuks lubas proua pansioniperenaisega läbi rääkida, et põetaja söögikorrad võiksid hilineda, aga õhtul ootas Lisli ikkagi pooltühi laud.

Gerda polnud päeval puhunud ning seetõttu uinus ta varsti pärast massaaži.

Lisl võttis mantli õlgadele ja astus rõdule, kavatsedes end lamamistoolile sirutada ja päevast hinge tagasi tõmmata. Ta leidis aga Uugami eest. Joann oli kogu õhtu pooliku istunud õngeridvaga kaldaroos lootsikupäras ega olnud süiski kalu saanud.

„Kus see järv siin õieti asub?“ küsis Lisl.

„Männiku taga. . . Kas te pole seal veel käinudki?“ ämestas Joann.

„Ei! Ja millal siis?“

Uugam hüppas käbedasti üles. Ta tahtis tüdrukule otsekohe järve näidata, see näis talle lausa püha kohusena ja ta ei mõistnud, kuidas ta seda juba varem polnud teinud.

Nad läksid kitsast vaikset metsarada mööda nõlvakul. Rõdupoolne kuusetukk jäi selja taha, ees mändidel punetas loojuv päike ja pikad varjud libisesid üle hap-

ralt sihvakate sõnajalgade. Uugam, kuigi ta tavaliselt liikus aeglaselt, pidas nobedasti ruttava Lisliga sammu, ja kuna tal seejuures hakkas kuum, avas ta oma kurguni kinninööbitud pluusikaeluse, võttis kübaragi peast. Ta oli harjunud oma tundmusi hoolitsusega siduma ja ta muretses iga oksarao ja käbikese pärast, mis jäid Lisli jalge ette, — ta püüdis otsekui teed pühkida.

Lisl naeris ja ta hää helises selges õhus. Ta leidis selle naljaka olevat, et Joann — see nii abitu ja saamatu mees — tahtis olla ta kõrval mingiks tugevamaks pooleks.

Nad jõudsid orgu, tee muutus liivaseks ja läbi puude läigatles roosat loojanguvalgust peegeldav järvepind. See järv polnud suur, ühelt kaldalt võis vabalt näha või hõigata teise kaldani. Ümberringi kerkis maa ümmarguste rõunade ja kuplitena. Väikesel paadisillal õõtsus kümnekond luitunud lootsikut vastu sahisevat pilliroogu ja lookleva kaldatee ääres hõbeles oksti vee kohale ringutavaid pajusid. Kuigi õhtu polnud veel hiline, oli rand vaikne ja inimhõre, sest suvitushooaeg polnud veel haripunktil ja neid oli vaid käputäis, kelle majanduslik seisund võimaldas puhkust veeta suvitukohtade suvilais.

Õhk oli päevasest lämbusest puhtaks ning kergeks puhanud, maast hõõgus kargust.

Lisl vaatas rõõmuga selget järve.

„Saab kord ometi eemal olla umbsetest, rohulõhnadest läbiimbunud ruumidest.“

Uugam mõtles tolmusele ärile, kus ta üksluiselt päe-

vast päeva Gerda vara oli valvanud, mõtles kassale, millega kunagi rahul ei oldud, mõtles vana mööblit täiskiilutud korterile, inetule paatjale kuuele, nagisevale ratastoolile ja temagi pomises:

„Jah, saab kord eemal olla.“

Ta pilk peatus pingil paju varjus. Ta küsis, kas Lisl ei sooviks istuda, ja hakkas taskurätikuga kärmesti pingilaudadelt kastet pühkima.

Lisl naeratas, istus ning toetas piha mõnusalt vastu pajutüve.

Uugam võttis istet pingiotsal. Järvelt tõusis kerge uduline, vallatu tuul kahistas pikka roogu. Joann nihutas end vähehaaval kaaslasele lähemale. Ta kartis teda külmetavat, tõmbas pintsaku seljast ning pakkus seda talle.

Vastuseks kõlas lõbus naer. Lisl naeris kaua, ja vaikne järv andis ta naerule muretu kaja. Ta oli mitmete Uugami-vanustele kuumi vanne teinud jooksvavalu vastu, aga teda rõõmustas siiski Joanni südamlikkus pärast päevast Gerda kalkust.

Uugam ajas kuue uuesti selga. Kuskil eemal suvilate taga hakkas harmoonika mängima, algul tasa ning nukralt, siis järjest hoogsamini ja lõbusamalt. Oma sellipõlves oli Joangi lõõtsa tõmmanud, ta mõtles nüüd sellele ja äkki oleks ta kangesti soovinud katsuda, kas ta mõistab veel pilli mängida, või ehk ei mõistagi enam. Ta vaatles poolvargsi kaaslast, — sel olid roosakad põsenukid, õhetav kaelaõnarus ja heledad riided. Joannile näis, et Lisl on meeleldi tema seltsis ja et tal on lõbus.

„Kas teile meeldib see — harmoonikalugu seal?“
päris ta huviga.

„Noh, küll ikka meeldib ka!“

„Siis — ma mängin teile mõnikord,“ lubas Uugam.

Lisl heitis talle huvitatud pilgu, sest ta ei uskunud, et see vara-vananenud mees, kes harilikult liikus kuulmatuseni tasa oma pehmeis tuhvrites, kartes häirida teisepoole rahu, oleks võinud sikutada lõõtsmoonikut. Ta tõusis naerul näoga ja hakates suvila poole astuma, tähendas:

„See oleks vast lõbus! Niimoodi lööte viimaks ilusa elu majja.“

Uugam naeratas põetaja Lisliga kaasa. Kui ma poleks mina, mõtles ta, vaid oleksin keegi, kes tohiks teda kaissu haarata! Joann libistas kuuma käega üle krobeliste männitüvede ja muretses silmi langetades:

„On kaste, — te jalad saavad märjaks.“

„Ega teie omad jaladki kuivaks jää,“ vastas Lisl, ja juba paistis nurgeline suvila.

Rõdu varjul majaseina ääres pingil istusid kaks põdura tervisega pansionäri-prouat, pikad supelmantlid jalgadeni ümber mähitud, ja silmitsesid uudishimulikult Uugamit ning Lisli. Nad pidasid neid väga kahtlasteks jalutajateks, ja vaevalt jõudis üks nende järel sulguda, kui kaks naist omavahel sosistama hakkasid.

Kumbki neist ei avaldanud, et nad on mures ja hirmul omaenda meeste pärast, kes on jäänud linna, seda mustema varju aga laotasid nad kahele rannast tulnule. Nende tervislik nõrkus oli nad teinud moraalitsejaiks,

nad otsisid kõlblusest ja vagadusest õigustust sellele, mida terve elujõud hülgas, ja asusid Lisli suhtes otsemaid vaenulikule seisukohale.

„Õnnetu jalutu,“ sosistasid nad, „õnnetu proua! Võib-olla ta ei teagi... Võib-olla peaks neile järele vaatama ja siis... teatama. Mihuke mees, mihuke tüdruk!“ ohkasid nad, ja iga sõna, mida nad võõrastele veeretasi, põimisi nad isiklikest nüidikestest. „Võib-olla, kes teab, ootavad vaesekeste surma. Säärane patt ja ülekohtus!“

Vanad kuused kuulatasid, hämaruses paistsid nad peaaegu mustade mägedena ja tuulepuhangutes nad raputasid pead, kohisedes sügavalt. Nende laiad, kõrged oksad vaatasid ülevalt rahulikult alla ja pillasid kopsatades maha seemnetest tühjenedu kuivi käbisid.

Siis sadas päev läbi vihma, hooti tugevasti nagu oavarrest. Kõvaks paatunud jalgradadel läikisid värsked veeloigud, muru nõretas jämedaist piiskadest, ja tuul oli peksnud märjaks lahtise rõdugi.

Nad olid kõik koos väikeses toas, — proua ratastoolil, Joann istumas voodi jalutsis ja Lisl toimetamas nende vahel. Põdeja nuuskas, vaatas rätikut ja viskas põrandale, närviliselt käskides.:

„Korjake pesu põrandalt kokku!“

Põetaja kogus esemed maast ja surus pesukaussi.

„Padja alt võtke särk ja kompressimähised,“ jätkas naine, ja ta teravad silmad ei lahkunud hetkekski mehelt ega teenijalt.

Lisl äigas käeseljaga üle jonnakalt põsele langevate

juukseahlude, astus aseme juurde ja rullis peatsist pesu kaenlasse, möödudes Uugamist.

Joann tundis kergelt ta higilõhna, mis õhkus tervisest ning kärmusest. Uugami meelest, kes janunes nii väga mahlaka elu järele, oli see midagi lilledõhnaga sarnanevat, ja ta hingas sõõmukalt. Aga juba segunes sõõrmeis rohtude iseloomulik kibe maitse ja põetaja oli kumardanud kausi kohale, selg tema poole, seebitas ning pesi. Joann nägi ta abaluid sinise kitli all liikuvat, puusadki liikusid pisut. Kuid enesel Gerda pilku tabades ohkas mees ja langes kühmu.

Lisl, käed küünarnukini vahused, puserdas pesu, ja vesi solises sõrmede vahelt ämbrisse.

Gerda vaatas pealt ja märkis karmilt:

„Ma ei saa aru, kuidas nõnda palju seepi võidakse kulutada! Alles see oli, kui võtsite tarvitusele suure seebitüki, aga juba on sellest õhuke seib järele jäänud!“

Lisl ei vastanud, pesi edasi, nagu poleks kuulnudki, loputas ja viis ning laotas rõdule.

Põdeja jäi ratastooliga tusaselt toanurka, köhis, nõudis Lisilt salli, ja kui tüdruk rõdult tagasitulekuga viivitas, pahandas ta, et kas peab õhtuni külmetades põetaja järele ootama.

Uugam ise otsis talle kapist salli. Joannile näis, et naist vaevab miski kaugemale ulatuv põhjus. Nagu hari-likult, püüdis ta silmas pidada peamiselt rahu, seda vaikivat, sõnakehva kodurahu, mis iga olukorra tegi talutavamaks ja iga koormakandmise tasasemaks. Muret-

sedes, et pahandused, milledest ta alati oli hoidunud, jääksid tulemata, pomises ta heatahtlikult:

„Nooh, et see ilm nüüd ka päev otsa tibab... Kinnine ruum, see suvisel ajal nii umbne.“

Gerda suu tõmbus pilkavalt viltu:

„Kinnine ruum, — paljas ettekääne,“ lõikas ta vastu-seks. „Minu silma alt tahaksite pääseda, vaat mis!“ Ta pilk kiskus pahameelest krilli, ja enne kui vana Uugam oleks jõudnud teda oma leebusega rahustada, tundis ta kõva kätt vastu oma kõrva põikavat.

Joann jäi vait, sügas kohmetult kukalt ja nihkus ukse poole.

Aga just samal silmapilgul koputati ja sisse astus Marder, suurte taskutega vihmakuues. Ta lükkas kalossid seinä äärde, pistis äiale mööda minnes käe pihku, tõmbas istme ratastooli ette, laskus sellele ja hakkas niisket nägu kuivatama.

Ämma meel sulas oma harilikku vormi, tundes niivõrd suurt huvi kodu ja äri sissetulekute vastu, et muu pidi taanduma.

Väi kiitis, et kõik olevat parimas korras ja poe müügitegevus isegi elav. Tema, Marder, tulnudki selleks, et ämmalt teatud vabu rahasid oma ärisse paigutamiseks paluda, ja nad hakkasid kohe huviga seda asja arutama.

Uugam toetas turja vastu ust. Teda pandi vaevalt tähele ja kuigi ta oleks midagi lausunud, poleks seda ikkagi arvestatud. Ometi küsis ta, enne kui väi ämmaga lõplikule kokkuleppele oleks jõudnud, varjamatu murega:

„Ja kuidas Milja elab?“

„Ära sega meid poolelt arvestuselt!“ hüüdis Gerda ja põristas pliiatsijupiga vastu lauda. Siis kritseldas ta summasid paberile ja ütles Marderile: „Sa pead siiski maksma vähemalt kümme protsenti, et see kokkulepe end mulle ära tasuks!“

Joann ligines väile, koolutades lühikese jämeda kaela üle Arvini õla.

„Kas sa ei kuulegi, Arvin, küsin, mis mu tütar teeb?“ Ta kaotas kannatuse ja silmavalged muutusid punakalt niiskeks.

Väi tegi viipe nagu kärbse peletamiseks.

„Pagan seda teab! Istub kodus ega tee midagi, aga ikka ei näi tal veel küllalt hea olevat. Minu teada taevalik põli, aga ikka pole rahul.“

„Siis... siis pole midagi paremaks muutunud?“

„Ah mis!“ Marder heitis käega ja pöördus uuesti asjalikult ämma poole, kes pistis huulte vahelt muu seas:

„Isa lõtv ees, või siis tütargi targem!“

Uugam astus rōdule ja oli õnnetu. Ta ei teadnud, et ta millalgi tahtlikult kellelegi halba oleks soovinud, ta oli alati püüdnud hea olla — kõigile. Niisugune oli juba kord ta loomus, et teda kunagi ei nähtud pōrkivana, ennast maksma panevana ja tigidana.

Ta laskus käsipōsakile sajast rōskunud laua äärde. Pea kohal lipendas tuules pesu, õues kiresid sorgustiivalised noored kukepojad ja tihutas peent uduvihma, mis väljas tasa sahises.

Otsekui mingi seletamatu nukrus surus üle õhtupoo-

liku, leetjad moonid olid maha pekstud, suvila haigutas igavuses. Keegi ei kõndinud jalgteel, keegi ei liikunud maja ees ega olnud nägemas üksikut meest ta kurvas-tuses.

Marder lahkus, tal oli kiire rongile jõudmisega. Ta hüppas autosse ja kadus puude taha.

Joann vahtis kaua veeloigulisele teele, mida mööda väi oli ära sõitnud. Ta vihkas Arvinit ja oleks meeeldi Miljale öelnud: „Tule minu juurde, kui sa teda ei armasta, sest ka mina ei armasta teda ja mõistan su valu...“ Aga seal seisis Gerda, kelle varanduse keskel tal ei olnud õiget rahulikku aset endalgi, veel vähem siis tütrele pakkumiseks. Ta oli eluaja orjanud ja siiski mitte midagi teeninud. Mida truumalt ta oli valvanud poes, seda vähemaks oli kahanenud ta oma tahe, seda enam tähelepanemata jäid tema sõnad, nõuded, vajadused.

Kui Uugam tõusis rōdult, hämardus päev juba õhtule. Ta astus tuppa ning vaatas ringi, — ratastool seisis akna all ja naine istus seal üksi, väsinuna ning jäigana. Joann läks läbi toa nagu põgenedes.

„Jää siia,“ käskis Gerda.

Uugam tundis ta karmi hääle vastukaja oma südames ja ta ei vaadanud tagasi, väljus aeglaselt, lookas turjaga. Trepikojas ei olnud hingegi, ta vaatas uksest söögisaali, ka see oli tühi. Maja näis uinakusse vajununa. Siis tõttas ta õue, ja õugi oli tühi.

Tihutas endiselt peenikest sadu. Joann tõmbas kuuekrae üles, litsus käed tasku ja kadus metsaalusele rajale,

uidates üksinda kuni alla järveni. Vesi oli hall nagu tinast, kaldad, puud, väike supelmajake,— kõik ligunesid soojas hautavas sajus. Oli täiesti vaikne, ainult vihmakass näugus pilvede all ja pilliroog kõikus ebamäärase halli laamana. Kõigisse piirjoontesse ning värvidesse segunes udu, udu, mis sulatas järve, metsad, maa ja laotuse üheks hahetavaks koguks.

Sadu tihenes ja Uugam pöördus tulnud teed tagasi. Ta käis rahu saamata, käharad männiladvad ei pidanud vihma ja ta kübaraäär hakkas vett tilkuma.

Alles tihedaoksaline kuusetukk pakkus varju ja Joann istus kännule vanade tüvede ligi. Ümberringi sahis ja krabises. Ta vahtis saapanukkidele, mis olid mullaga, ja üks tigu, paks limane nälkjas, ronis üles mööda ta niisket püksisäärt. Krobelised puutüved tõusid hämarusse kõrge müürina, millest ainult teease valvaka avasena eraldus.

Rada mööda tuli keegi metsamüüri vahele. Pearätik oli märg, samuti mantel ja naharibadest punutud käsitasku. Tulija silmas Uugamit eemalt ja hüüdis talle lähenedes:

„Hallo, mis teie siin teete? Ilus ilm jalutamiseks, eks ole?“

Joann oli kohe jalul ja ütles nagu ehmatades:

„Aga teie? Tulin niisama meelelahutuseks vähekeseks välja... Ennist otsisin teid majast...“

„Mis te minust tahtsite?“ Lisl otsis kuuse all koha, kus vihma kaela ei jooksnud, ja raputas oma märgi hõlmu.

Uugam lähenes talle ja ütles tagasihoidlikult:

„Mõtlesin, et ehk aitaksite mind; närvid, teate, pole korras. Raske on. . .“

„Siis nii. . . Oleksite võinud teha nagu teie naine, — ta saatis mind karastust tooma.“

Joann heitis pilgu käsitaskusse, ja nähes kuldkaelalist pudelit, ohkas ning vaikis.

„Proua ajab mind hommikul päikesetõusuga jalule ja õhtul hämarikus saadab veel alevisse,“ nurises põetaja.

„Nüüd tahate, et ma peaksin veel teidki aitama, — oh aeg, kas te ei leia, et see on ülekohtune! Parem võiksite oma teiselepoolele ütelda, et ta käituks minuga nagu inimesega.“

„Mina? Kuidas ma seda talle ütlen?“

„Olete mees. . .“

„Mis see loeb!“

„Kes käsib nii pehme ja alandlik olla!“ heitis põetaja.

„Ärge saage mulle veel pahasekski, olen nõndagi õnnetu. Kannatan!“

„Siis nii. . .“

Uugamile näis, et Lisl teda kõigest hoolimata natuke sallis, ja surudes kübara kaenlasse, nihkus ta temale lähemale.

„Pealegi. . . armastan teid. . . Näiete isegi!“ Ja kannatlikult ootas ta põetaja vastust vana kuuse all, mille ülesahises soe vihm.

Lisl naeratas ja hakkas viimaks päris naerma.

Uugami viis naer meeleheitele, kuid Lisl kehtas õlgu ja arvas:

„Mis jääb mul muud üle kui naerda? Nutta ei taha,

ja see on ju nii, et ikka on hea meel, kui sind armastatakse. . .“

Ugam ei saanud aru, oli see pilge või võttis põetaja lihtsalt ta tundmusi kergelt ning lõbusalt, igatahes tüdruk ei vaadanud asjale traagiliselt, nagu Joann ise.

Siis silitas Lisl mingis äkilises helluses kiiresti mehe niisket kätt. „Ärge olge ometi nii mures,“ naeratas ta. „Mis ikka. Muidugi aitan ma teid niipalju kui suudan.“

Ugam surus huuled ta käele, mis oli ta meelest magus nagu muinasjutt keelatud viljast.

„Aga ma pean nüüd ruttama oma lapsukest magama panema,“ naljatles põetaja ja kotikeses pudelit kandes tõttas rajalt majja.

Suvine soe hautav sadu pahises puudele, mille oksad nõristasid vett nagu voolama-pääsenud mahla.

KULDKALA.

Marder astus sisse pehmeil sammel nagu kass, ta näoski oli midagi salalikult mahedat ja end paremana näidata tahtvat. Ta kärmed osavad liigutused olid lipitsevad.

„Pääsesin ometi pilgukeseks äridest. Tont võtaks, jookse ämma poe vahet, nii et keel vestil, — ja ei tea, mille eest, kui see mitte poleks, Miljake, sinu armsate vanemate kasuks. . . Aukohustus nende vastu, auvõlg, et võin sind, naisuke, omada. Mida ma kõik sinu pärast ei teeks! . . . Noh, ja ma olen rahul, kui sa mind natu-

kenegi armastad, mulle mõnegi õrna pilgu kingid.“ Ta kaisutas naist. „Millele sa mõtled, Milja?“

Milja, kes oli paituse vaikselt, alistunult vastu võtnud, püüdis rääkida muust ja ütles:

„Sa oled higine.“

„Just, just, higistan, — pealegi sinu ja su vanemate varanduse pärast!“ Ja Marder jätkas silmakirjalikult: „Iga kord, kui tulen koju, astun kui paradiisi, — noor naisuke, mugavus!“ Ta laksutas muretult keelt. „Hea elu on meil, Miljake!“

Milja põsed olid kahvatud ja ta oli peaaegu läbipaistvalt habras, istudes suures mustanahkses tugitoolis, mille tühemesse ta väike õrn kogu lausa kadus. „Mul on igav,“ tähendas ta. „Maal oleks enam õhku. Kas ma ei võiks juba isa juurde sõita?“

„Õhku!“ Hetkeks paljastas Marder pilkavalt irvitades varjatud hambaid. „Õhku on sul ka minu juures küllalt!“

Muud Arvin midagi ei lausunud, vaid peitis teravad hambad uuesti mahedate huulte taha, aga silmisse jäi külm pilketilk püsima. Ta tundis omamoodi ergutavat mõnu, nähes noort naist hingepiina kannatavat, sest see oli ta haavatud enesetundele magus nagu peen kättemaks. Kahetse nüüd, kahetse, mõtles ta küüniliselt. Miks lasksid Oolaril, sel tühisel sellikesel, meie rahuliku elu nahka panna, miks lasksid. Ta muigas endamisi.

Väikesed sinised viirud Milja silmade all valmistasid talle pigem rõõmu kui kaastundmust. Ta arvas endamisi: kindlasti oleks võinud Milja oma puutumata

veatu värskuse ja õrnusega mulle rahu ja õnne luua, aga et ta ei tahtnud elada minu heaks, siis kannatagu ta ka ise. . .

„Luba mind uuesti enda seltsi ärisse tööle tulla,“ palus Milja ootamatult.

Marder üllatus, isegi kohkus. Milleks talle seda, — nüüd, kus Oolar ei ole enam äris. . . murdis ta pead ning hakkas kartma, et võib-olla naine tahab end segada tema paraku mitte kuigi puhtaisse ärisaladustesse. Vahest ta polegi nii rumal nagu paistab, vahest ta kavatses mu vastu midagi ettegi võtta, — kahtlustas Marderi vana ärivaim.

Ei-noh, seda juba ei sünni! Arvin ärritus ja luuras umbusklikult naist pilukile tõmmatud laugude vahelt. . . Milja õlad toetusid loiult toolileenile ja ta näis päris lapselikuna, kuid Marder, olles nii väga harjunud pettustega, poleks sel hetkel uskunud inglitki. Otsides kõige tõhusamat asja lahendust, jättis ta teesklemise, põrutas sõrmenukkidega vastu lauda ja tarvitas lihtsalt perekonnapealikku võimu, väites:

„Naise koht on kodus!“ Ta kahetses, et ta üldse Miljat kunagi oli lasknud töötada, ehkki ta seda oli teinud just naise seltskonnast ja ohtlikest tutvustest eemalhoidmise sihiga. „Seni, kui naised askeldasid kolde ümber, ei teatud üldse, mis asi on abielulahutus, ja kõik oli korras. Perekonnad olid õnnelikud.“

„Mul ei ole siin midagi teha,“ ütles Milja vaikselt. „Olen niisama hästi kui vangis, — see tegevusetus olek lõikab mul elu käest ja ma tunnen end asjatuna iga

jumala päev!“ Ta hää! kõlas ebakindlana, kuid siirana, ja pea vajus kaelal abitult pisut ühele poole viltu. „Päevast teise tunnen end halvasti, igav on...“

Vigurdab, oletas Marder, küllap ta on saanud mu äriasjust haisu ninna, mis muud!

Milja ootas vastust, talle ei tulnud mõttesegi huvi tunda äritehingute vastu, temal — nii noorel naisel.

Marder ei püüdnud kauem näidelda õrnutsemist ja rohmas jõhkralt:

„See on su enda asi, kuidas sa end tunned! Mis see mulle korda läheb! Ma olen küllalt varakas, et enda jaoks naist pidada, üksi endale, pagan võtaks! Või kas sul puudub midagi?“ Ta laiutas käsi, surus kõhukese ette ning kordas: „Kas puudub, nimeta! Ärid ja kõik muu on minu mure... Sina ainult ela!“

Milja ei vastanud midagi, ta oli muutunud tuimaks.

„Ah, naistest ei saa keegi lolliks ega targaks!“ Marder käis puhu toas ringi ilma kindlale selgusele jõudmata ja esitas siis küsimuse ühtlasi naisele ja ka enesele: „Kas ma olen halb olnud?“ Noobli žestiga võttis ta põuetaskust nägusa pakikese, sest tal oli üldse viisiks aegajalt kingitusi teha.

Arvin nähtavasti soovib, et ma temast heal arvamisel oleksin ja ennast halvaks peaksin, — ja võib-olla ma olengi ta vastu halb, mõtles Milja tundlikult. Ta avas pakikese, mis sisaldas kallist välismaa loor-õhukest siidi, ja ta sõnas kõheldes:

„Ilus... aga...“

„Noh, aga? Mis aga?“

Milja tõstis hetkeks täitmatud, igatsusest põlevad silmad, ja julgust kokku võttes vallandas osakese oma tõelist loomust, hüüdes kannatamatult:

„Tahaksin, et mul siin oleks keegi elav, hingav, tükisuv, — toad on nagu hangunud, nii tühjad! Olen liiga üksik. . .“

Marder hämmastus ootamatust kaebusest.

„Elav?“ pomises ta pakse kulmupuhmaid kergitades. „Elav? Üksik?“ Mõtted ikka veel äride juures, ei saanud ta õieti millestki aru.

Küll me sellest üle saame, arvas ta. Marder ei armastanud koeri ega kasse kui tüütavaid jalusvedelejaid, sest kuna tal väljaspool kodu oli palju tegemist, soovis ta kodus leida mugavat, rahupakkuvat puhkust. Arvini nägu vajus kauniste kortsu ja et ta tuju üha langes, vaatas kärsitult kella, märkis endal kiire olevat ja kadus välja.

Vaevalt kolmveerand tundi hiljem toodi Miljale Marderi jooksupoisi kaudu — akvaarium kuldkaladega.

Aknast langev päikesetriip pugest rohendavasse vette, sädeles kala pruunjal sabal, läikival koldsel seljasoomusel ning laiadel punavail uimedel. Kui kala sujuvalt edasi ujus konarlike teokarbi-sarnaste kivikeste vahel akvaariumi põhjas, valgustas hele päikesekiir ta väikest kolmnurga-kujulist pead, milles kiirgasid kaks suurt ümmargust silma.

Milja vahtis sõnatult, käsipõsakile lakeeritud lauale nõjatades, ja talle näis, nagu oleksid ta omad juuksed täpselt samasugused kollased kui need kalad. Ta jälgis,

kuidas kaunis loomake hääletult uimi liigutas, ilma et oleks kordagi suuri klaasjaid silmi pilgutanud, ja noort naist haaras kibe, troostitu pettumus. Siis nõnda... ei midagi muud kui mõni kalake! — mõlgutas ta ja talle meenusid mehe sõnad, nagu oleks neid korratud siinsamas tema kõrval: „Mis see minule korda läheb, kuidas sa end tunned!... Kas sul puudub midagi?... Sina ainult ela!...“

Ta vaatas uuesti kuldkalasid, kes libistasid end sihitult edasi-tagasi. Milja ei tulnud küll otseselt mõttele, et kalad peavad kudema, aga tal oli siiski loomadest kahju... Ja siis jälle meenus talle, et oli kuulnud Lisli ütlevat: „Niisugune kooselu ilma armastuseta, see on avalik nurjatus.“ Kuidagi eredalt ja päris tahtmatult meenus talle veel mõndagi Lislist, isegi episood ta õnnelerühkivast õest.

Mis on ometi elu? — mõlgutas ta rööbiti meenu-
tustega. Päevast päeva üks ja seesama vaikne rõhutud olek... Aga mujal on teisiti, kas või sel Lisli õel...

Naise pilk langes jälle akvaariumile. Kuldkala seisis kivikeste vahel — hääletu ja otsekui tardunud.

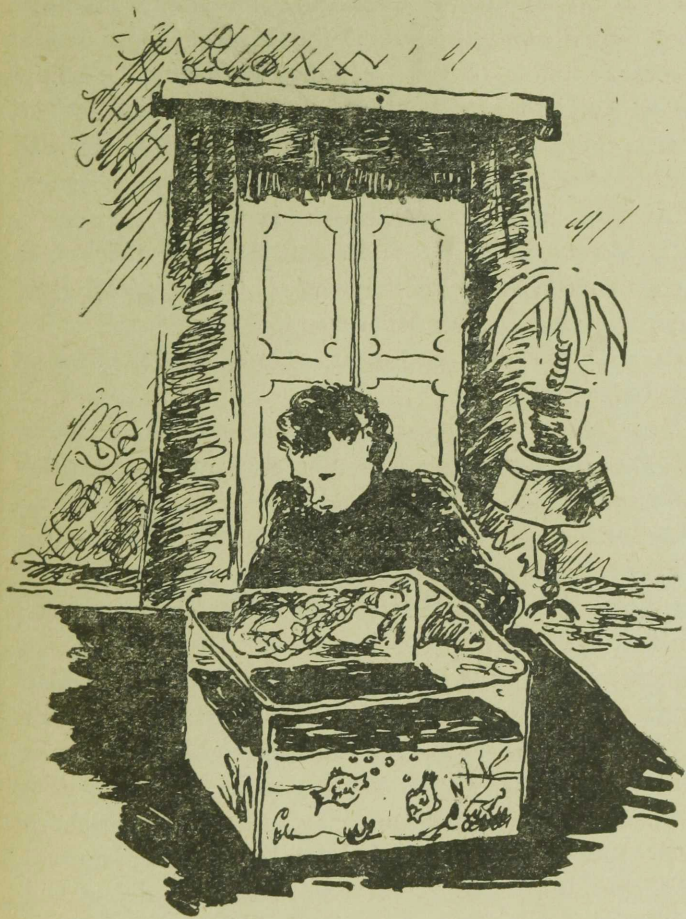
Koputati.

Meil on ometi uksekell. Mõni juhuslik vööras, mõtles Milja külmalt. Kuid koputati uuesti.

Passija kuuldus avavat. „Mis asja?“ kostis ta urin.

„Kas noorik on tubades?“

Passija tuli kabinetti ja kehtas õlgu. „Keegi eit... Ara ei läinud, seisab ja ootab!“

Milja läks uksele, kandes kaela pisut kühmus, peaaegu nagu vana Uugam ise.

Lävel oli isa Joanni õde Ann. Ta pühkis hoolikalt jalgu, võttis ruudulise suurrätiku õlgadelt, pani kokku ja peatus ukse kõrval, seejuures kuidagi vähe ruumi võttes, kuigi ise kogult oli priskevõitu lopsakas. Tal oli lahke, rõõmsate kortsudega nägu ja punased karedad käed. Ta suu, mis oli täidlane ja väga sarnane Joanni suuga, sulas naeratades mahedaks ja soojaks.

„Heldeke, oled aga kõhnaks jäänud!“ märkas ta lihtsa loomupärase hoolitsusega ja pühkis veel kord jalgu, enne kui järgnes Miljale tuppa.

Ta valis kõige uksepoolsema istme, ainukese, mis ei olnud tugitool.

Anne, Uugami õe, eluase oli äärlinnas, samas keskkonnas, kus paljude aastate eest olid elutsenud nende käsitöolistest vanemad. Tal oli neli last ja mees, kes pidas hobust, käies veotöödel. Proua Gerda ei käinud Annega läbi, aga Joann oli naise teadmata Miljaga seltsis siiski mõnikord jalutanud tema kui kõige lähema omakse juurde.

Oma viimast tädi juures käiku mõni kuu enne Marderiga abiellumist mäletas Milja veel üsnä üksikasjaliselt. Ta istus siis isaga madala laua ääres lihtsas toakeses, Ann oli sealsamas nende vastas, väike rinnalaps süles. Tädi poegadel oli kõigil suur rutt: ühel tööleminekuga, teisel spordivõistlusega, kolmandal kooliõpingutega. Milja oma lühikestel ja harvadel külaskäikudel ei leidnud nendega sügavamat sobimust, küll aga kadestas

neid salamahti nende ülesannete, nende askeldusterohkuse pärast.

„Kas Joann-veli peaks olema terve?“ päris Ann.

„Jah, isa on terve.“

„Proua ikka põeb endiselt, või kuidas?“

„Põeb... Kõik läheb vanaviisi, ainult et nad on sel suvel maale sõitnud.“

„Kuidas kellelgi, aga jumal õnnistagu!“ Näis, et Ann ei kandnud vennanaise vastu okast südames, kuigi see end uhkeks pidas. Rahulikult käel rippuvat suurrätikut kohendades tundis Ann end nähtavasti hästi lihtsas veovoorimehenaise nahas, vähemalt paremini kui Joann end oma rikkas ärinaise mehe nahas.

„Pole teist kedagi enam hulgal ajal näinud. Mõtlesin, võtan kätte, astun ometi sisse ja kuulen...“ rääkis tädi, samas õrnalt puudutades: „Vahest teil peenikestki peret? ...“

„Ei, tädi, seda mitte.“

Milja vaatas isa õe emalikesse, soojadesse silmadesse ja tundis end tema pilgu all kasutuna nagu mullast välja kistud rohi.

„Või ei olegi...“ Ann ei tahtnud paista lasta, nagu oleks ta muud oodanud, ja vaatas maha oma jalgadele, nihutades neid tasakesi tooli all. „Ega sellest ühti, noor olete, ei tahagi ehk veel seda vaevakoormat kanda... Mõne aasta pärast, jumal õnnistagu!“

Milja ei vastanud ja pööras pilgu teisale.

„Suur tuba, nagu kogu meie korter ühtekokku,“ algas Anngi ringi vaadates teist juttu. „Mees teil ikka terve?“

„Terve.“

„Tervis on peaasi. Minu pojad neljakesi üks-ühe võidu kasvasid nagu härjavärsid, nüüd kolm juba tööl. Kui mõtlen, — elu on läinud ruttu, poisid muudkui sirgusid, ja noored on ju lõbusad, maja aina müra ja kära täis, ei saa arugi, kuidas ise oled jäänud vanemaks ja vanemaks. . . Naabruses elab meil keegi Oolar, noor lõbus poiss, sõbrutseb mu poistega, — rääkinud, et teenis teie mehe kaupluses.“

„Mis? Mis ta rääkis?“

„Läinud teie mehega tülli, sõimab tooreks ja selleks ja teiseks, aga kes kellegi südamesse näeb.“

„Mis veel?“

„Mis ikka. Muud ei midagi. Minu pojad ei teeni poodides, ütlevad, et vabrikus enam meeltmööda, et kui teed oma töö ära, on asi korras, pole peremeest kukil nuramas. . .“

Kui Ann lahkus, puhkes Milja nutma. Ta kartis passijat ja sulges ukse, sest ta teadis, et Marder maksab sellele, lastes tema järele piiluda. Enda arvates tegi Marder seda armastusest, olles õigustatud luurama ja valvama.

Keskpäeval, kui passija lõunat keetis, lipsas noor naine pooleldi vargsi välja ja ruttas südalinna.

Ühe jalanõudekaupluse ees ta peatus ja astus sisse.

Oolari salkusjuukseline pea paistis kitsa ruumi lõpus, tagumise leti kohal, kus poiss suuri säärsaapaid paari-kaupa puntrasse köitis ja riulile heitis. Milja tõttas selle letini.

Poeruum oli hämaravõitu nagu puur, üleliia kraami

täis kiilutud. Õhk oli raske, põrand tolmune, lahtisest uksest voolas sisse veokite bensiinihaisu ja mootorite ning inimehäälte segast tumedat müra.

„Siin sa nüüd töötad...“

Oolar arvas:

„Läks hästi, et ei jäänud kes teab kui kauaks sootuks kohata...“

Oleks siiski võinud paremini minna, mõtles Milja, meil mõlemal ühiselt...

Ta pilk otsis kassat ja leidis väikese luitunud puldi, mille taga istus väsinud lühikaelaline vanaldane nais-teenija.

Oolar aga sosistas talle üle leti lähemale kummar-
dudes:

„Kas sa saaksid tulla?...“

Poisi summutatud, palav hääl hajutas noore naise nukruse. Ta ei näinudki enam midagi muud kui vaid noormehe pehmet roosakat nägu ja vastas kähku, nagu oli otsustanud juba tulles:

„Täna õhtul, Kaarlo...“

„Aga sa lased mind asjatult oodata ja vead ninapidi,“ usutles Oolar, ja Milja tundis, kuidas ta tuliselt hingas.

„Tulen küll, kas või poole öö aegu!“

Kauplus oli täitunud rahvast, ja peremees, kõhukas, rasvase lõualotiga mehetünn, rüsis poisist mööda ning mõmises:

„Müüte, Oolar? Kui ei, siis, näete, seal ootavad ostjad teenimist!“

„Silmapilk,“ pomises poiss.

Peremees loivas tüseda rasvavirna all higistades edasi ja laskus jämedat sigarijuppi imedes müüjanna Eerika läheduses toolile. Ta sirutas oma lühikesed kõhu alla mattuvad jalad ette ja iga kord, kui müüjanna möödus, takseeris ta selle nooruslikku kehaehitust.

Oolar tassis riiulitelt trobikonna kaste letile, ise näost õhetades, ja Milja, kartes, et muidu uus peremees võib poisil õhtupooliku kibedaks teha, kinnitas kiiresti veel kord, et tuleb õhtul, ja lahkus — samuti kiiresti, arglikult.

Ja kui ta ust enda järel kinni tõmbas, sattus uuesti ta pilgu alla luitunud pult väsinud kassapreiliga keset poe hämarust, tolmu ja kastivirnu. Oolar kummardus Milja pilgust juuksejuurteni punaseks minnes kellegi koguka daami ette ja proovis talle kinga jalga.

Kui Milja tagasi koju jõudis, tuli Marder lõunale.

„Kus sa käisid?“ päris mees.

Milja langetas pea taldriku kohale.

„Palju tänu nende kuldkalakeste eest.“

„Sa tulid alles natukese aja eest linnast?“ jätkas Marder.

Naise huuled tuksatasid valusalt, temas tõusis erisugune vastupanutahe ja ta toetus oma nõrkuse toonitamisele, tehes ristist kargu . . .

„Olin kogu nädala alati kodus. Ma ei teadnud, et sa ka täna mul keelad välja minemast. Kui ma oleksin teadnud, et sa ei luba, ma poleks läinud. . . Eks sa öelnud hommikul, et keelad mul viivuks välja minna.“

Mehel hakkas ebamugav.

„Keelad, keelad! Ma pole seda öelnud, ma küsisin niisama!“ hüüdis ta kätega veheldes, asus kanaprae kallale ja keskendus sööma.

Kui ärinaist oli Marder proua Gerdat ammust ajast tundnud ja esimest korda Uugameid külastades oli ta kohanud Miljat üsna noorukese tütarlapsena. Aegapidi teda sirgumas nähes oli ta teda ihaldama hakanud nagu mõnd eriti hinnalist kodu juurde kuuluvat ehet. Äsja-pakatanud naise ainuomajaks pääsemine näis talle maailmas osana, mis täiel määral võib rahuldada nõudlikumagi mehe enesearmastust.

Juba rohkem kui kümne aasta eest oli Marder isaks saanud oma vanemate majateenija vallaslapsesele. Milja ei teadnud sellest piasjast midagi ja Marderi arvates ta ei tarvitsenudki naist selle teadmisega koormata. Ometi tundis Marder iga kord, kui see vastik seiklus talle meenus, end naisele võlgnevat hellitust. Nii astus ta nüüdki, käed salvrätikusse puhtaks hõõrunud, Milja selja taha, silitas ta õlgu, nihutas lähemale tugitooli, millele end mugavasti istuma käänas, ja vestles muheldes:

„Kas mäletad päeva pärast meie pulmi? ... Oli vist keskhommik, kinkisin sulle kaelakee, mäletad? Paksust kullast keti rubiinidega...“

„Mäletan küll, olin magamata ööst päris uimane ja palusin...“

„Mida?“

„Et laseksid mind pisutki üksi olla ja puhata, aga sa vaid naersid sellele...“

Marder raputas pead. „Seda ma ei mäleta, küll aga

rubiine kingitud kees, need maksid veidi enam kui oleks hea olnud välja anda, aga ma olin nii pööraselt armunud, et ei hoolinud rahast! Miks sa ei kannu enam kunagi seda ehet?“

„Ei tea, milleks ikka end nii ehtida...“

„Aga minu rõõmuks, kullake!“ Marder nägi üldse meeeldi, et ta abikaasa näeks kena välja. Varemil aegadel ta oli olnud heldekäeline oma armukestegi vastu ja riietanud neid edevusega, sest ta enesetunnet kõditas meelitavalt hoolitseda, et piht, mida ta käsi kallistab, oleks siidine ja tore.

„Mäletad,“ algas ta uuesti, „kui käisime lelle juures võõrusel... Temal oli naine, säärane ümmargune ja ladus, kodune ja mahe, — pakkus kalkunit kaalikatega, mäletad? Lell, vana mõnus mehike, patsutas mulle õlale, et mis sul, Arvin, nüüd viga elada, oled naisemehi, lähed koju, soe kolle ees, magus naisuke avasüli vastas! Oled pisut nohus, pakub punši, on peavalu, teeb kompressi! Oi, oi, oi!“ Marder vangutas pead ja luuras pilusilmi naist, aga see ei ütelnud midagi. Mees ümises: „Jah, lellel oli naine mis naine, pealegi missugune esmajärguline kokk! Kas sa ei leia, et võiksid sagedamini tema juures käia, et keetmist õppida?“

„Õppisin raamatupidamist...“

„Ah mis, sellega ei tee sa midagi!“ Arvin heitis käega. „Hakka keetma ja ole kodune. Mul terviski nõrgavõitu, aastaid koguneb... Noh, ütleme, sa oled meisterdanud munavahukreemi ja mulle maitseb, maitseb pööraselt. Kas see poleks õnn?“

„Õnn? Ei tea...“ Milja tõi kõheldes huulile: „Aiva hoolitseda, et sinu soovid saaksid täidetud, et sul mõnus oleks, — aga minu? Minu enda õnn?“

Marder ei kannatanud sedalaadi vihjeid ja tõusis haavunud ägedusega istmelt.

„Kas sa mõistad, mis suur õnn naisele on eneseohverdus? Mõte, et võib elada oma mehele!“ hüüdis ta.

„Ei tea, kui ühelt poolt ohverdus, siis teisele puhaskasu... Kas elul tõesti võib olla nii vähe mõtet? Sa vajad mind oma lõbuks.“

Marder liikus edasi-tagasi mööda tuba, tusaselt kätega veheldes ja rääkides:

„Minu lõbu peaks olema ka sulle lõbuks! Mu ema oli tüse ja erilise iluta, mu käed ei ulatanud ta ümbert kinni võtmagi, ja suviti kuumusega käis ta nii vähe väljas kui iganes võimalik. Ta oli maja lukk ja täielik tubanevalitseja. Isa armastas aga hobuseid. Tal oli tore võidusõidutraavel, ja rohkem ta jõudeajast kulus tallis kui toas. Sina aga oled ilus, Miljake, su liikmeid silitada on mõnu. Ma viibiksin su juures kodus nii palju kui võimalik.“ Marder kortsutas sigareti tuhatoosi ja vaatles naist. „Miks sa vaikid?“

„Ei tea, sul on vist väljas palju asjaajamist...“

„Seda muidugi, seda muidugi.“ Marderi näos tekkis rahutu muudatus ja ta ähvardas pilkavalt: „Ma ei kuluta enam sõnu, köidan su rahadega, pagan võtaks!“ Ta hõõrus korraks kärsitult käsi, soovis küüniliselt head nägemist ja lahkus kähku.

Milja vaatas talle segaselt järele ja mõtles kahtlevalt:
Ei tea, mida ta jälle kavatsseb?

Marder läks vilistades trepist alla.

Tuppa astuv passija heitis noorele naisele tuima pilgu, — ta purjutav mees peksis teda tihti ja ta oli küll väga harjunud sellega, et naised peavad leppima. Ta oli üks neid vintsutatud naisi, kes ise kannatades sedasama ka teistele kadedalt soovis.

Milja ei pannud teda tähele ja väljus, et jõuda lubatud ajaks Oolari juurde. Tänavanurgal sattus ta vastamisi Kongasega.

„Milline suurepärane randasõidu ilm!“ ütles advokaadiabi. „Marder, hea sõber küll, aga pole kellegi mees, alati ajapuudus, — vaat mina, igal õhtupoolikul vaba kui angerjas. Kuidas oleks näiteks, kui sõidaksime, — teie ja mina? . . .“

„Teie ja mina!“ Miljale paistis see kõrvutus naeruväärsena. Ta mõtles, kui pehmed, viljavihkude-sarnased juuksekahtlud on Oolaril, kui usaldatavalt soojad, hallid silmad ja kui noored, tugevad palged on tal.

Kongas oma kavalate suunurkadega näis talle vanana ja tüütavana. Ja ta püüdis kiiresti peatajast vabaneda, et hiline misega poissi mitte oodata lasta.

Pargi lähedal ta seisatas lillemüüja ees ja hakkas kõige veatumaid ja värskemaid õisi valima, kui äkki teda küünarnukist haarati ja lilledest eemale tõmmati.

„Arvin!“

„Kuradi pärast, eks ole, sa kingid ju mulle need punased roosid?“ torises Marder läbi hammaste, ja et Milja

ei tundnud enam lillede vastu mingit huvi, hakkas Arvin naist tagasi koju saatma, ise higest kukalt pühkides. Ta üksluine kirumine kustus täiesti sõidukite mürinasse ja pooltel teel vaikis ta pilviselt, kiirustades samme sedamööda, mida lähemale nad kodule jõudsid.

Majja jõudnud ja trepist üles läinud, algas mees pilkavalt:

„Mine sisse, mu kuldkalake!“ Ta lükkas naise enda ees kabinetti. „Mõtlesid, et jooksed armsama juurde, — ei sa pääse kuhugi, kannata! Tule siia — lähemale!“

Milja laskus suurde tugitooli, kuid hüppas kiiresti jalule, avas jääklaasist puhvetiukse, võttis esimesena kättesattuva veini, valas ja lükkas klaasi mehele. Tal oli hirm.

„Vaiki!“ palus ta.

Marderi käsi tõusis närviliselt klaasi järele.

Naine täitis talle otsekohe uuesti, otsis lauale ühe konjakitest ja pakkus:

„Kas me ei prooviks?“

Kuna Arvin hakkas tõmbama korgitõmbajat, jõi Milja veini, vajudes käsipõsakile lauale, kus seisis akvaarium vesikasve õõtsuma panevate tummade kaladega.

Kork plaksatas pudelilt, klaasi mulksus selget, sädelevat jooki.

„Tõepoolest — peen maitse,“ proovis mees. „Tõesti maitsev.“ Ta rüüpas ja ähvardav pilvisus hajus vähehaaval näokortsudest. Meeleolu paranes. „Teen veel kord heateo ja annan andeks! Jumal paraku, igas perekonnas tuleb ette, et tülitsetakse, vähekese vargsi pete-

takse...“ Ta silitas oma ümmargust kõhtu, tõukas mõnd tüsedat mööblitükki oma tardunud asendist ning arvas: „Oled ikkagi võimaldanud mul end kodus muga-vasti sisse seada, oled minu maitset arvestanud, — võiksite elada kogunisti hästi, oled mu silmarõõm.“ Marder patsutas naise abaluid ja tühjendas järgmise klaasi. „Ja mida peaks küll üks naine veel tahtma, kui säärast komforti? Sul ei puudu midagi!“

„Ah, ei tea...“

Mees heitis pintsaku seljast, lödvendas traksid, sirutas end diivanile ja hakkas hoolitsema oma sõrmeküünete eest. Need olid ilusad, pikad poleeritud küüned.

Marder oli rahul, et neil polnud lapsi. Oma eakuse, äritoimetuste ja laostatud tervisega piisas talle küllaldaselt uhkusest, et tal on noor naine.

„Istu mu juurde,“ kutsus ta, haarates Milja tütarlapselikult painduvast pihast ja tõmbas ta enda ligi pehmele asemele.

Mõne aja pärast jäi Arvin magama, paksud laud üle kortsudest äärestatud silmade, nagu lämmatavast suvekuumusest kergelt tursunud.

Milja tõstis pead, nihutas end üles ja nõristas millelegi mõtlemata kullatud pudelikaelast klaasitäie ning jõi. Ometi püsis kurgus palavikuline kõrvetus, janu ei kustunud, ja ta leidis äkki, et on hea juua. Pähe tõusis laisk uim, liikmed pehmenesid peaaegu nii, nagu oleksid vajunud koost.

Marder nohises pisut läbi suu, ümmargune rind õõtsus hingetõmmetele kaasa, higine kael oli volti vajunud.

„Sina ainult ela!“ ümises Milja ja naeratas melanhool-
selt. „Nüüd ma siiski lähen kindlasti, sest Kaarlo ju
ootab...“ Ta asuski kohe tõusma, kuid laskus tagasi
toolile, sest süda läks järsku pahaks, nagu oleks vahe-
lihast tuustina puserdatud.

Kaupluse rasked topeltuksed suleti, võtmed kõlisesid
peremehe käes, raudpolt tõsteti ette. Oolar heitis juuk-
sed otsmikult, surus sonimütsi pähe ja pöördus koju-
minekule, milleks tal täna oli eriline hoog. Kõrvalmaja
ees silmas ta müüjannat Eerikat seisvat ning ootavat.
Oolar oli õhtupoolikul märganud vana rasvunud lõuaga
peremeest tüdrukku ümber lipitsevat ja teda meelitavat.

Nüüd plika vist ootab seda rasvaturja, mõtles Oolar.
Küll on alles tüdruk, et on vanamehega nõus, ptüü!

Poiss viskas hooletult pea kuklasse, ruttas müüjannast
mööda ja soovis lõõpivald:

„Lõbusat õhtut siis...“

„Pidage! Küll aga tormab. Kus põleb?“ Müüjanna
järgnes talle. „Meil on üks kodutee... Kas te pole
tähele pannud?“

„E-ei ole,“ venitas Oolar.

„Aga mina olen. Võiksite ehk üheskoos minna,
vahest oleks jõudsam...“

„Ah et päris tõega üks tee või? Ah et tõega võiksite
seltsis minna või? Aga jõuate te kõigiga minna. Teid
ei jätku — igale poole.“

Eerikale löid naeratusega lohud põskedesse.

„Mõtlesite vist, et ootasin Vana. Oh, ei ma temaga!

Kõrtsides ületunde tegemas käia peaks olema viimane leib.“ Ta võttis Oolariga võrdsed sammud ja tähendas iseteadvalt: „Olen alles üheksateistkümne-aastane!“

„Tõega või? Ja juba nii tragi!“

„Mis te norite minuga? Jätke näägutamine! Muidugi olen alati ise enda eest väljas olnud, — ema ma ei mäletagi, nii vara suri.“

Eerika oli parajakasvuline jumeakas tüdruk, pehmete krussis juustega. Ta oli plikana koolivaheaegadel maal karjas käinud, siis linna ääres renditud aiamaal töötanud, odavas kolmanda järgu sööklas ettekandjaks ja hiljem äärlinna poekeses õpilaseks olnud.

„Söögimajas,“ jutustas ta, muutudes asjalikuks nagu mõni kolmekümne-aastane. „Nuta või naera, ei tahaks seda suve enam meeldegi tuletada. Hommikuti vara tuli hakata pihta ja ühtejoont püstijalu platsis olla hilise keskööni... Ja et oleks mahti saanud piha toetamiseks, aga ei mitte rohkem kui lõunal taldrikutäie supi söömiseks. Õhtuti kippusid silmad kinni, rasked nagu pais-tes. — Niigi kerge kui praegu pole mu põli veel kunagi olnud, ikka on olnud halvem.“ Ta tõsidus taganes uuesti põskedesse löövate lohukeste ees ja ta tähendas, mõõtes kaaslast kelmikalt: „Teil käis täna vist pruut äris... Oli aga ennast üles ehtinud. Andis päris vaadata, kui uhket kostüümi kandis. Mis amet tal on, et ta nii hästi teenib?“

„Amet? — Ei midagi...“

Oolarile ei meeldinud kõnelda Miljast, kes oli tema meelest nagu mingi imehabras ja õrn asi.

Aga Eerika imestas siiralt:

„Kuidas? Ei mingit ametit!“

Ta ei osanud endale kujutledagi, et võidaks elada ametita. . . Ta jäi korraga vaikseks, peaaegu kurvaks, ja jättis eeslinna väheldaste puumajade vahele jõudes tagasihoidlikult jumalaga.

Oolar elutses musta papiga ülelöödud majakuubikus, suures pliidiga toas katusealusel mansardkorral. Ta ema ei olnud parajasti kodus, — polnud koju saanud kogu päeva jooksulgi, ja laual ootas külm eine.

Oolari esimeseks mureks oli kella vaadata. Siis püüdis ta pisut tuba korrastada, seda ülilihtsat vanade tarbeasjadega ruumi, ja lõpuks tõmbas ta selga uue krudiseva särgi, pani kaela puhta valge krae, sõlmis nägusa lipsugiette väikese lauapeegli ees, kust paistis lõbusana ta noor, lopsakas nägu.

Oolarigi kasvuolud olid olnud rasked ja konarlikud, ta oli nagu Eerikagi käinud karjas, teinud aiatööd, isegi mullatööd, ja hiljem mitmel puhul olnud ärides jooksupoisiks. Ta mäletas paljusid päevi, mil ta oli tundnud väsimust nagu koer, — isata poiss, isune toidu järele. . .

Aga harilikult ta, eriti Miljale, vaikis neist asjust, või kui kõneleski, siis naljatlevalt.

Milja ei tulnud ega tulnud.

Oolar astus akna alla ja istus järile, kus istudes oli aasta eest surnud ta vanaisa, — otse kojamehetöölt tulles, ilma päevagi haige olemata. See vanaisa oli armastanud korrata, et hea naine on vaese mehe varandus.

Aga kui pole olemaski häid naisi? mõtles poiss aknal. Tal oli kahju ilusast suveõhtust, mis pilkhaaval muutus õrnalt violetseks vanade katuste kohal. All viimase kui jalatäieni peenraiks kasutatud aiakestes õitsesid kompostihunniku otsas suured rättasarnased päevalilled ja hoovinurgas kuuri kõrval lõhnasid uue kojamehe roosaladvalised tubakad. Sammud kõmasid tänavakividelt, — rahutumaks tegevad kui ükski muusika. Linnas hakkasid vilkuma säravad tuled.

Hämarodus juba täiesti, aga Milja ei tulnud.

Ajalehekioski ees oli peatunud Eerika, ta seisis seal viivukese müüjajaeidega lobisedes, pöördus siis, ja Oolarile näis, et ta vahib üles otse tema katusealusesse aknasse.

See tüdruk on sõbralik, mõtles nukker noormees, tõusis järilt ja läks välja.

Kui ta siis Eerikaga jalutades aimata laskis, et ta on milleski pettunud, sai tüdruk sellest omamoodi aru ja kutsus ta enda poole teed jooma.

Tema värskelt küüritud tuba oli nii pisike, et ka siis, kui teine oleks istunud teise toanurka, oleksid nad ikkagi veel olnud lähestikku.

Oli ligi keskööd, kui Oolar koju läks. Pehmes hämaruses mustendasid väikesed nurgelised majakogud korrapäratu kondise kogumina, ja tühjenenud tänava kohal kõlkus kuu õhuke, terav sirp.

Ta ema oli vahepeal koju tulnud ja kapi taga kägises tema magamisase küljepööramisest.

„Aeh, luuvalu,“ kostis sealt, ja uuesti kägises ase. „Jooksva, raip, ei anna rahu, — päeval pesin majaproual

pesu, nüüd kui puurib ristluudes, nagu sooned kisuksid kokku... Vanadus, mis müüd!“

Aga Oolar oli selletaolisi kaebeid niivõrd tihti kuulnud, et ta neile mitte midagi ei vastanud. Ta istus oma sängjalutsile, süütas väikese kahvatu tulega lambi ja asus kirja kirjutama.

„Milja! Oled esimene ja ainus, keda piiritult, keda peatult armastan! Aga mul ei ole midagi ja ma ei suuda sulle midagi head pakkuda! Olen puruvaene poiss... Sa oled minu jaoks liiga kõrge ja kaunis, nagu liilia savinõus, — mul ei tasu küll sinust unistada! Sa ei tule ära sealt, kuhu ma ei kuulu, ja ma ei saaks sind nagunii vääriliselt hoida. Mu tuba on lihtsalt armetu ja sa tüdineksid minust peagi. Ennem võiksin vahest rahuldada mõnd omasugust kehvusega harjunud tüdrukut...“

Poiss vahtis mõne aja põrandale, pistis siis paberi tasku, kustutas tule, rebis end riidest lahti, viskus aemele, vähkres esiteks rahutult küljelt küljele ja uinus vastu koitu.

LIIMIL.

Vana Uugam istus kase all ja ootas, — ta oli püsinud juba päikeseloojangust saadik kohal, ja kuigi vahepeal hämarus oli maale vajunud, ei teadnud ta ometi midagi paremat ette võtta kui edasi oodata.

Niidul saagisid heinaritsikad, õhk tundus otsekui värisevat nende helisevast häälest. Tihe udu roomas maas ning neelas puude tüved, jättes ladvad lahtiselt õhku rippuma. Pooleks olid lõigatud ka heinakuhjad, kõige järvepoolsemast paistis vaid varda otsa löödud mätas musta punktina, kuna järv ise fantastilise udumäena esile kerkis.

Vängelt levis angervaksade lõhn üle oru, õitsvad varred ise udus nägematud; hoopis aurusse oli kadunud pilliroogki. Paar väikest tähesilma helkis vastu otse madalast kaldaveerest, kus päeval õõtsusid hundinuide mustad sametpead.

Oli soe. Orunõlvaku raagudest rägune maa kihises tõukudest ning putukaist ja harva vudis siile tasa sõnalapuhmais krabistades.

Kask, mille varjul Joann ootas, oli keset nõlvakut, ülespoole jäid männid ja allapoole udu.

Videvik hällitas miljoneid sääski, neid oli pärast viimast sadu siginenud otse üleöö ja nad olid nii ülbed, nagu arvaksid õhu ainult endi päralt olevat, kippudes istujaile suhu ning silmi. Nad litsusid nõelpeenikese noka ihusse ja imesid seni, kuni ei jõudnud enam lennata ja punetasid verest. Joann tõrjus neid vahetpidamata ja suitsetas paberosse üksteise järele. Ta oli korraarmastaja ega loopinud suitsuotsi kuidas juhtus, ei, ta kummardus iga kord, kustutades neid vastu mulda. Ning varsti kogunes konisid ligi peotäis ta pintsakutaskusse, enne kui põetaja Lisl järvelt, kus Uugam teda teadis õhtul käivat, tagasi tuli.

„Istute siin vist ammu. . . Suplesin, — aga oli ka kosutav pärast päevast higi.“ Lisl tundus veel koguni niiskena veest.

„Ehk istuksite veidi, niisugune ilus õhtu. . .“

Uugam laotas tema tarvis taskurätiku pingile, — Lisl tõstis rätiku, kuivatas sellesse käsi ja andis Joannile tagasi.

„Olete nii värske. . .“ sõnas Uugam. Kaelal söövat sääske peletades puudutas ta käsi Lisli õlga, mis läbi riiete soojust hingas. Joann oleks ihaldanud seda sooja veel ning veel tunda, aga oma ihast heitudes peitis ta käed põlvede vahele ja nihutas end tüdrukust pisut kaugemale.

Lisl silmitses teda otsekoheselt ja ainult naeratas. Ta isegi arvas, et kui mees teda tõepoolest armastama hakkaks, siis võtaks ta ehk end kokku ja murraks põdeja ülemvalitsuse, mille all kogu pesakond ägas. Lisl mõtles: kui ta ei võitle endale kätte isa ja mehe loomulikke õigusi, siis ei või ta elu mitte kunagi paraneda ja ta kannatab tahes-tahmata hauani. Miks ei peaks tema ellu pööre tulema, — ainult maa all elutsevad mutikesed ei saa pääseda päevavalgele, inimene aga võib muutuda üleöö, kui ta vaid tahab.

Ja Uugam oleks õigupoolest tahtnud paljugi, ta oli pikki üksindustunde igatsenud, et Lisli segamatult kohata. Aga nüüd, kus juhus oli avanenud, läks ta verest ära. Kogu argus, mida temasse paarikümne aasta kestel oli istutatud, vahtis talle jõllsilmi vastu. Kõik valevagus, mida eluaeg ta vastuvõtlikku loomusesse oli süstitud, luuras südame ümber ja andis igale siirale tundele

võõra kõrvalmaitse. Ta ei julgenud enam peaaegu mitte midagi sellest tahtagi, mida tahtis.

Ta alustas kord üht, siis teist juttu, aga soravale otsale ei saanud ega saanud, nagu nõõriks keegi ta keelepaelad kinni.

„Kui saaks pisutki rahu!“ kaebas ta.

„Millest siis?“ Lisl libises talle lähemale.

„Sääsed!“ hädaldas mees vastu, nagu veeretades neile mingit süüd.

„Suveõhtuil on ju ikka sääski. Mõnikord isegi rohkem kui täna.“

Ah, mõtles Joann, muidugi pole need sääsed, mis mind söövad. See pirisev närija on mu enese põues, otse vasaku rinnatasku all, ja imeb mu verd.

Lisl lükkas käe pinki mööda Joanni põlveni ja vajutas oma peopesa ta käeseljale, osutades:

„Näete, järvelt tullakse.“

Kaks võõrast, kes hoidsid teineteisel ümber piha ning õnnelikult sosistasid, möödusid neist. Võõrad olid niivõrd kiindunud oma unelikku, kirkastunud maailma, et neile ei läinud hoopiski mitte korda kase all olijad. Nad jätkasid teineteise ligi surudes oma teed valvakas suveöös. . .

Ugami meelest piitsutas viis, kuidas noored möödusid, just eriti teda niigi piinavat pärispatust iha, ja ta oli ühteageu nõutuses ning kiusatuses.

Mis küll saab, mis saab! ahastas ta aralt janunev hing, äiates kuklalt sääski.

Lisl tõmbas käe tagasi. Ta oli kogu pika päeva haige

juures toimetanud ning ei tahtnud ainult selleks kase all istuda, et sääskedel end igavalt pureda lasta. Vaadeldes oma kaaslast, nägi ta mehe peataolekut selgesti läbi.

„Lähme koju, mis siin ikka nii pikalt istuda.“ Ta lõi jalasäärelt maha ühe verd joonud sääse ja arvas siis: „Puhkamine kulub marjaks, sest teie armuline küljeluu tunneb mu järele igatsust, niipea kui päev valgeneb.“

Ta tõusis pingilt ja hakkas tõttama.

Uugamil andis rutata, et tema kõrval püsida, ja kõndides, püsisääreotsad kastest märjad, lookas kaelu Lisli kannul, oli tal vaikse kuutõbise ilme.

Lisl naeratas ikka veel ja kadus mehe ees majja, soovides pooluniselt head ööd.

Joann oli õnnetum kui kunagi. Valutava südamega kingad jalast päästnud, käis ta kuulmatuil sammel mööda väikest neitsilikku tuba ja mõtles ohtes: kui saatus oleks enda teha! Kui oleks. . .

Öö jätkus, vaikne kui haud. Ühegi hääleta, tuulevõnketeta läigatas viimaks puhe sügava männiku kohal.

Tõusev päike sulatas aknaeesriide lumivalgeks, läbi-paistvaks varjuks ja pilukil olevast õhuruudust voolas väike tuulenire, õõtsutades kardinat varjuna edasi-tagasi.

Vara virgunud kärbes ronis põdeja kahvatule näole ja kõditas ta kõhna kulmuluud, kuni käsi liikus ja silma-laud avanesid.

Proua jäähall, unest õõnes pilk langes esijoones just valgele liikuvale varjule ja ta peas vilgatas hommikuse teravusega mõte: kui ma peaksin surema enne kui

Joann, siis ta võib võtta uue naise ja pillata mu päranduse kes teab kelle kätte... .

Ta upitas end istuli, kondised sõrmusrasked sõrmed konksusid ristamisi ja õhukesed veretud huuled hakkasid palvetama, et Joann ei elaks temast kauem, et vara ei saaks rüüstatud varaste läbi ega jääks pärida võõras-tele... . Et Milja püsiks eluotsani hoolega kinni selles, mis teda on köitnud, ja et — põetajat tabaks mingi õnnetus, mis teda maha murraks.

Ta sosistas: „Issand, anna tagasi mu tervis, et ma võiksin neile kätte maksta, kes minu varandusest elades peavad end veel otsekui mingisugusteks heategijateks! Issand, tuleta meelde omastele, et nende kohus on minuga koos kannatada, ja nuhtle, oh jumal, tervete himusid!“

Põdeja suu ümber levis varjulik külm tõsidus, ta käed langesid sõrmuste sätendades koost, ja märgates äkki, et päike on tõusnud üles kuuselatvadele, kahetses ta, et on unustanud põetaja nii kauaks magama. Ta hüüdis teda.

Lisl tuli, tõi pesuvee peatsi ette, toetas põdeja selga patjadega ja aitas pesemisel, nagu proua oma lõbuks täit hoolitsust näha soovis.

Gerda luuras Lisli teravalt, küsis siis lisaks veel oma lornjeti, tõstis silmile ja ütles:

„Ahhaa, nüüd ma näen päris selgesti! Mis punased plekid on teie kaelal? Soo, isegi käsivartel!“

„Mitte ei mõista.“ Lisl silmitses end, siis naeris äkki: „Need on ju tühipaljad sääskede muhud.“

„Või nii, et sääskede...“

„Käisin õhtul väljas.“

Gerda ei esitanud rohkem küsimusi, sest ta teadis, et tüdruk ei lase endale kergesti midagi nina peale kirjutada. Tema võimuses oli ainult Lisli töökoormat suurendada. Et põetaja teenistuse üles ütleks, seda proua ei soovinud, sest senikaua kui Lisl viibis tema valvsate silmade all, polnud tal erilist põhjust hirmul olla, kuna ta aga tema lahkudes ei saaks kunagi kindel olla, mis Joann väljaspool kodu teeb ja kas ta tema varandust salaja mitte tüdrukule ei pilla...

Uugam ilmus kortsus silmaalustega. Teinepool võttis ta vastu täpsete tähelepanekutega ja märkis otsekohe võidukalt:

„Siis nii! Sinulgi on need, need sääskede süütud muhukesed. Tule korraks lähemale. Kus sa ometi oled käinud, ah? Noh, vasta juba!“

„Kaasikus sai istunud...“

„Üksi?“ nõudis põdeja irvitades.

Uugam sügas kukalt, venitades: „Üksi jah...“

Mida tasasemana Joann püüdis paista, seda enam Gerda teda kahtlustas, sest ta oma haigusest kurnatud hing otsis kergendust teiste halvustamisest. Ta mõtte-laad oli kord juba sääraseks kujunenud, et kui tal oleks tulnud põrgu minna, siis oleks pidanud ka Joann ilmtingimata vastu rääkimata oma kohust täitma ja sinna-samasse tulema...

Lisli aga masendas, et Uugam proua ees kahekesi-istumise maha salgas.

Mis mõtet sel on, imestas ta. Niisugune alandlikkus on päris närusus! Ta ei vaadanud Joanni poolegi, käis ringi ja ümises, nagu sageli, mõnd lauluviisi.

Kui ta läks rõdule vaipu kloppima, hiilis Uugam talle järele ja päris murelikult, miks Lislil küll on nii lõbus tuju. Põetaja kehitas õlgu, paljastas rea valgeid hambaid ja ütles:

„Aga miks ei peaks ma siis rõõmus olema, öeldakse ju: hea meel, et hing sees! Ja või see vale.“

„Tahaksin ka rõõmus olla...“

„Ega mina keela.“ Lisl raputas vaipu, nii et tolm lendas, ja lobises kergelt: „Jah, vaibad lähevad rämpsust puhtaks, kui neid lihtsalt kätte võtta ja kloppida. Aga kui inimene kaua paigal seisab ja ei liigu ja tolmu täis koguneb, siis ei võta seda muu kui surm. Kuid küll on täna ilus ilm, eks ole?“

„Kui ma vaid muredest pääseksin!“

„Ah, mis! Ei maksa olla nagu linnud liimil, et — nokk saab lahti, saba jääb kinni, saba saab lahti, nokk jääb kinni.“ Ta kahmas tuulutatud vaibad sülle ja tassituppa, üle õla tagasi vaadates ja naerdes.

Nüüd ta siis lisaks veel naerab mu üle, mõtles Uugam ja ohkas, sest tal oli tunne, nagu oleks ta üks viimastest mühakatest. Nagu kammitsas ruun tammus ta viivu paigal ja lahkus siis sihitult järve suunas.

Astunud mõned sammud, hakati vaevalt kiviviske kauguses pillilugu mängima. Uugam peatus. Siis läks ta hääle peale, ja nähes, et pilli mängiv noormees on üksinda pajupõõsa ääres pikali, istus ta murumättale kuulama.

„Hästi mängite! Tore bajaan on teil,“ kiitis ta võlutult, kui poiss loo lõpetas.

Mängija naeris laia suutäie.

„Ja-jah, kõdita vähe klahve ja hää! tuleb kohe kui plikal.“ Ta sikutas veel mõned pikad, mõnusad akordid ja pakkus siis: „Proovige ka, kui süda soovib.“

Uugam oli sääraseid sõnu just oodanudki, aga kõhkles siiski, kurtes:

„Teab, kas mõistangi enam... Kord ikka küll minagi mängisin sellist riista, aga aastaid on oma paarkümmend mööda läinud.“ Ise kallistas pilguga pilli.

„Kuidas siis tuli, et pilli maha jätsite? Pole ma enne kuulnud, et sokk sarved metsa viskaks.“

„Naisele ei olnud meeltemööda, kõrvad ei kannatanud mänguhäält, — mis teha!“

„Sa reo!“ irvitas poiss, võttis Uugamilt paberossi ja sülitas põsasse. „Ennem jätaksin naise kui pilli.“

Joann keeras bajaani igast küljest, vaatles, kiitis, siis katsus sõrmi seadida ja tõmbas hääled sisse. Lugu läks ta käes sassi, ta proovis uuesti ning uuesti ja iga kord, kui ta tabas mõnd vana, ammumängitud tooni, lõi ta kõrvadesse magus valu... Ta oleks nagu lähenenud aegadele, mil oli olnud noor poesell ja pillerkaaritanud sõpradega, ja neil oli olnud lõbusaid kenasid tütarlapsi.

„Ei teie mäng küll mõnus ole,“ laitis poiss.

Uugam ulatas kibedusega bajaani võõrale tagasi.

„Jah, ajad, ajad!“ ohkas ta. „Ei saa minust enam lõõtsatõmbajat.“

Noormees heitis pilli üle õla ja sammus küla poole.

Taevalaotus oli sulasinine, seda märkas ka Joann.

„Imelik,“ pomises ta ja seisis ning vahtis puhu selgesse õhku. Ma pole ometi veel nii väga vana... mõtles ta, murdis rohukõrre, näris seda kollakaks suitsetatud hammaste vahel ja hakkas käbedasti tuldud teed tagasi ruttama.

Lisl ometi lubas mind aidata, seisis tal meeles. Kolm aastat põeb Gerda, kolm pikka aastat!

Suvila pleekis päikeses ja vaikus.

Viimaste puude all peatus Uugam ega uskunud oma silmi, sest maja ees pingil istus ta tütar, tema Milja.

Joann pööras end selili, ja sirutades jalad pehmele liivale, tal oli mõnus kuumas, hautavas päikeseleilis, mis roiutas iga mõttekese. Otse ta kõrval roosal linal päevitas Milja siidist pidžamas, päikeseprillitatud ja kreemiga võitud. Kaldas loksus järv, lebas teisi kireva riietusega pabulindudena uhkeldavaid naisi, mehi higistavate rasvavoltidega ja kirju kari noori hellitatud päevavargaid.

Uugam silmitses aeg-ajalt pilukil laugude vahelt õrnusega, kui habras oli ta tütar. Kogu Milja keha liibus vastu maad, iga liikme asendis rammetu unelus. Muusika, mida anti väikesest rannakohvikust, melooditses nagu kujutelmad igavuses, ja Miljale meeldis see helide melanhoolia, — veel enamgi, talle näis, nagu oleksid need elukauged fantaasiad lausa tema enda hinges helisenud. Tal ei olnud ühtki otsest igapäevase elu muret, aga ta oli siiski raskemeelsem kui mõnigi, kel perekond kannatab viletsust.

Nad lamasid loiduses lõunani, siis lahkusid Uugamiga rannast ja istusid suurde söögilauda suvila nägusas saalis, kuid kummalgi polnud kes teab kui head isu.

Põetaja Lislile, kes sai lõunale tulla alles siis, kui teised olid lõpetanud, maitses kõik nii hästi, et toitu kippus napiks jääma.

Vurrudega härra, kes taotses pealelõunati tugitoolis suitsetada, piidles tema poole ja muheles, millejuures tal vurrukarvakesed kõditasid ninasõormeid. Ta näis olevat rikas ja maias. Viimaks, kui ta tõusis ja Lisli juurde lauaäärde astus, võttis ta taskust tüseda tahvli šokolaadi ja aetas kingina lauale.

„Kui pakutakse, tänan.“ Lisl võttis šokolaadi vastu, mille peale vurrudega härra kõhatas peenesse taskurätikusse ja rääkis:

„Raudteejaama taha platsile on tulnud tivoli, rataskarusell, veiderdajad, köietantsijad. . . Hilja ööni olevat avatud tuledega. . .“

„Tõesti?“

„Seda tingel-tangelit oleks tore vaatama minna, kas te ei leia?“ sõbrutses härra.

„Ja muidugi!“

„Just, just, tulge, lähme seltsis, õhtul saate ju tööst vabaks! Lunapark — see oleks huvitav vaheldus! Meid ei pane seal keegi tähele, ja keskööks oleme, kui soovite, aegsasti tagasi. . . Ööd on nüüd suurepärased!“

„Ja muidugi, ööd on suurepärased. See on väga kena, et teie, härra, mind oma meeldiva ettepanekuga austasite, aga te tegite muidugi ainult nalja. Lausa liigutav,

et te soovisite vaesele haigepõetajale väikest meehead pakkuda.“

„Jah, mul on teist kahju! Te vääricksite paremat ja lõbusamat elu, veedame seltsis ilusa õhtu!“

„Ja mul on teist samuti kahju...“ Lisl naeris nüüd otsekohelelt ja lahkus söögisaalist viisaka pilkega: „Aga seiklusrikast ööd teile siis.“

Põdeja tупpa minnes tungis talle juba eemalt kõrva proua õnnetu hüüe:

„Oled läinud täiesti isasse, mõistmatu! Et sa mu silmist kaod!“

Ja Lisl nägi Miljat mahalöödud päi rõdu kaudu lahkuvat. Põetajale meenus hetkeks oma kasuema, sest ta isa oli leseks jäädes abiellunud teistkordselt ja teda oli kasvatanud üles võõrasema, kes oli olnud ta vastu armastav nagu suur õde ega pidanud teda kunagi võõraks.

Aga proua Gerda juures talle paistis, et see ei armasta muud kui iseennast ja oma vara...

„Kandke mind voodisse,“ nohises põdeja temale. „Ja koristage tool!“

Oh, ta on vist väga vihastanud, oletas põetaja ümberläänud toidunõusid nähes. Ning ta tõstis proua tema asemele.

„Katkute mu juukseid!“ hädaldas Gerda.

„Mis mina neist katkun. Teil langeb neid isegi palju maha... Hoolite liiga vähe närvide puhkusest ja rahust.“

„Kes annab mulle rahu?“ torises proua süüdistavalt.

„Kes teine seda saakski anda kui aga teie ise. Peaksite teie rahu, oleks ka teistel rahu...“

„Teistel, — ah seda te soovite! Et võiksite ühel nõul lagastada. Teadagi teid. Kannatage! Ka mina kannatan...“

„Kannatust levitada, — omapärane lõbu tõesti!“ Lisl ajas toiduga määrdunud ratastooli õuele ja asus puhastamisele. Ta küüris harjaga korju polstrit, kõrvaldas rasvaplekke käetugedelt, tuulutas õhukeseks kulunud merirohust istmepatja ja sidus lõpuks toolile puhta katte.

Milja oli istunud võrkkiike ja õõtsus seal, varjatud laiast kübarast.

„Haigete talitamine pole vist küll kuigi hea amet,“ arvas ta.

„Oh, pole viga, konti ei riku,“ viskas põetaja üle õla, ja pärast jutustas: „Kui mul veel polnud vilumust ja ma haiglas teenisin, näis ka, et raskeks läheb, kui haiged juhtuvad olema virinad... Aga pikapeale olen harjunud oma tööst rõõmu tundma. Kas või seesama ratastool, — kui ma proua tujudest jagu saan, jään tööga päris rahule.“

„Kas teie siis saate temast jagu? Aga meil isaga tuleb küll leppides alistuda.“

„Mispärast?“

Milja ei osanud otseselt midagi vastata.

„Ei tea, — ei saa teisiti...“

„No-noh!“ Lisl vaid naeris selle peale ja küsis: „Võibolla olete juba lahutuse nõutanud? Jäite nii kauaks

linna, et olin peaaegu teie ja te isa pärast mures, — ta on liiga üksik. . .“

Milja kiikus aeglaselt edasi-tagasi muru kohal männi all.

„Üksik? Jah, seda me olemegi. . . Läksin Marderile, — ei tahtnud emale vastu hakata ja arvasin, et see on ükskõik, kellele lähen. . . Ka isa arvas, et on parem ema mitte pahandada.“

„Siis selgest argusest?“

„Ei tea, argusest või rumalusest. Vanal Juliel oli viisiks mulle iga päev aina rangeist kombeist jutlustada. Pidin saama hea kasvatus. Ei tea, kas ta üldse elu tundis, aga aina õpetas tasa rääkima ja tasa liikuma, ja kartma, ja viisakalt sõna kuulama. . .“ Vastust ootamata äigas Milja peene käega üle silmade ja lisas seejuures: „Arvin on mulle vastik.“ Ta tõusis võrgust, kuna kiik tühjalt õõtsuma jäi, litsus end tuge otsivalt vastu Lisli käsivart ja kaebas: „Miski pole läinud nii, nagu unistasin. . .“

„Unistajad!“ pahandas Lisl kulme kortsutades, aga ise läks ja istus Milja juurde pingile. „Noh?“

„Lahutuski ei aitaks enam, sest Oolar kirjutas, et ta mind ei taha.“

„Aga mis see loeb, kui ei tahakski. Teie elage iseisvalt.“

„Kuidas siis? Ja mul nagunii pole milleski õnne.“

„Mispärast?“

„Ah, ons kõigil asjadel põhjust!“

„Kindlasti!“

Lisl pidi minema, sest proua hüüdis teda.

Sipelgad sagisid pingi ees, ametis puupinnukestega. Miljal ei olnud kuhugi kiiret, ta istus edasi ja mõtles, et imelik inimene see Lisl. Mis ta mõtleb iseseisvuse all? Mis ma peaksin siis tegema? Milja ei suutnud oma kujutlusse mingit selget pilti ega sihti luua. Et ellu pööret tuua, oleks ta eelkõige tingimata vajanud kedagi, kellele toetuda, kelle kaitsvat kätt enda ümber tunda. Paljas mõte, et laias maailmas üksinda enda hoolde jääda, ajas talle kananaha ihule.

Nõnda ta otsustas Oolariga vähemalt telefoni teel ühendusse astuda.

Õu oli vaikne ja rahulik. Ülal puude kohal värises hele taevast sujuvalt liikuvaist pleekinud pilvekiududest. Õhus oli mõne linnuvidina, mõne inimhääle eemalt kostvat kaja. Paar liblikat tantsis üle majajärsete kresside, vahel tiibadega teineteist kergelt puudutades.

Milja võttis kaugekõne. Toas ei olnud kedagi peale tema. Ta nõjatas aknale, ja oodates tundus aeg nii pikana. Milja kujutles, kui ilus oleks päev noormehega, ta võiks temast ammutada rõõmu, mida ta üksi ei saanud ühestki asjast tunda. Pealtnäha habras, tagasihoidlik, ebaloomulikult arg, varjas ta oma südames ometi tuld, mis süttis aeg-ajalt taltsutamatu silmades.

Minnes uuesti telefonile ning kuuldes Oolarit vastavat, tõotas Milja, olgu kuidas tahes, mitte kunagi talle enam lubatud sõna murda. Kõik, mis ta ütles, oli immutatud igatsusest, ja häälekõla värises nagu sulleude tuules.

Poisil, kel kaupluses müümine parajasti pooleli jäi, tõusis ärevus südamesse. Ta tundus olevat segaduses ega teadvat, mida vastata. Lõpuks lubas hiljem ise uuesti helistada.

Milja oli rahutu, julgusetu ja ootas. Ei saatnud Joanni rannaäärdegi, aga telefon vaikis rangelt.

Äkki hilisõhtul teatas Oolar, et viibib samas järve ääres, et Miljat kohata.

Oolar polnud suutnud olla teisiti, ta pidi tegutsema. Rongiga välja sõitnud, ootas noormees nüüd rannal tõusva vaateorni trepistikul. Taevas pea kohal laius siniselt, ka vesi all oli sinine. Roosatüveliste mändide käharaist salkadest paistsid suvilate avarad aknad, kirjud lillepeenrad ja pingid, kus suvitajad muretult veetsid jõudetunde.

Kaugemalt, aga selgesti kuuldavalt tilisesid tivoli karusselli lood. Kogu ümbrus oli ase leiba luusse laskmiseks, kaalu kogumiseks, lõbutsemiseks. Oolar ei olnud veel kunagi saanud endale lubada suve tööta möödasaatmist, ta polnud üldse kunagi näinud ühtki suvilat mujalt kui väljastpoolt, — see kõik oli talle suletud maailm. Seepärast ei tundnud ta end ka kuigi hästi, jälgides all kaldateel aeglasi, mugavaid ajaviite-jalutajaid. Juba lapsest peale teadis Oolar, et inimesi on nagu rahagi mitmes suuruses.

Ta mõtteisse tuli Eerika ja ta tundis korraks teravat puudust, et see ise endale ülalpidamist teeniv, omasugune lihtne tüdruk ei olnud tema seltsis. Kogu sinne võõras ümbrus andis talle põhjust ka Marderi naise vastu võõ-

rastust tunda, — Marderi naise, just niisuguse tundmusega ta mõtles Miljast.

Aga kui Milja saabus, rietatud heledasse, pärlendavasse siidi, lõhnates nõrgast parfüümist, silmad looritatud igatsusest, sulas kõik võõrastus, mida poiss äsja oli tundnud, tema ilu küttesse.

Külg-külje kõrval laskusid nad tornist ning läksid järveäärt mööda ikka kaugemale üle männise mäenõlva.

Päike oli veerenud alla orgu otse nende jalgade ette, serviti vastu valmivat rukkipoõldu, mis lainetades ruugas. Iga üksik vaigune okaspuu seisis hõõguvas loojanguvalguses kui kõrge tõrvik. Lehmad, keda lasti luhalt tarasse, olid tõmmud ning laiaseljalised ja nende kaelakellad kõlksusid. Rand oli kuplina kummis ning maa peegeldas järves oma laia, lopsakat rohelist.

„Kas nüüd tuled minuga elama?“ sosistas Oolar.

„Jaa, jaa, jaa...“ töötas Milja.

„Ja ajad oma lahutusasjad kiiresti korda?“ kinnitas Oolar.

„Jaa, jaa, jaa muidugi!“

Poiss otsustas vaimustatult:

„Laupäeva õhtul töölt vabanedes tulen sulle siia järele ja siis sõidame ära juba jäädavalt kahekesi koos!“

Tivolist kajas häälerõkatusi ja ühtesoodu lugude vaheldudes tilises rõõmus karussell.

Kaste langes maha ja õhku tihenes hall pehme suveõhämärus, kui nad viimaks ruttasid vaksali, et Oolar saaks hommikuks linna jõudvale rongile.

Tagasi suvilasse minnes pistis Milja naeratava näokese Joanni toauksest sisse, aga seal polnud kedagi.

Uugam istus sel õhtul Lislga.

„Oleksin parem ikkagi võinud tsirkusse minna, kui et teiega siin vaielda. Sääski koguneb rõdule ja saame jälle muhukesed. Oh aeg, ja selliste tühiste muhkude pärast peate siis teie homme uuesti prouale valetama, — ons siin istumine seda vaeva väärt!“

„Ja-noh, ega pole ilus petta, aga mis ikka parata, kui ta pärimisega peale käib!“ halises Joann.

„Oh, öelge talle parem, et käite öösiti küla peal lakas tütarlaste juures...“

„Ärge heitke ometi minu kulul julma nalja!“ ohkas Uugam.

„Kui ma teiega midagi paremat teha ei oska!“

Uugam heitis äkki käed puhkavana istuva põetaja põlvile.

„Lubasite mind aidata, halastage, mu viimane jõud närtsib armastust igatsedes...“

„Mis ikka. Tehke prouale selgeks, et elu on elu ja et me kõik oleme inimesed — terved ning võimelisemad temast,“ arvas Lisl.

„Jah, meie kõik oleme inimesed! Just nõnda peaks see küll olema!“

„Võimutsemise asemele tulgu arusaamine ja soojus... Muide, ma ei ole nõus põdeja ees silmakirjatsema ega tema seljataga valesid sõlmima. Milleks seda, kui saab teisiti ausalt ja otsekoheselt...“

Joann töötas kõik, lubas kõik korraldada.

Hommikul ei rääkinud proua Gerda põetajaga sõnagi, ainult vahtis maha enda ette, laskis end panna ratastoolile ja istus seal kui metallist valatud.

Kahtlemata on ta õhtul meid läbi seina pealt kuulunud, järeldas põetaja ja ta ei teadnud isegi, oli tal sellest hea või paha meel. Millegipärast tuli ta südamesse rahutu pinevus ja kergus sellest, et lootis saabuvat ometi kord lahenduse.

Joann ilmus hiljem kui harilikult.

Gerda käskis põetajal toast lahkuda, eelistades mehega kahekesi jääda.

Lisl jalutas õues ja silmas murul kaht suvitajat-prouat pikutamas, kes teda nähes kohe pead kokku pistsid. Ta ei mõtelnud kaua ja läks istus prouade juurde murule. Üks prouadest, kel olid olnud sapikivid, ütles:

„Jalutate ringi, aga kuidas läheb teie proual?“

Ja teine, kel olid olnud maohaavad, tähendas:

„Olete maal kosunud, ja veel kui pruuniks päevitunud. Saate, nagu näha, härraga hästi läbi, — kuid proua on küll kõhn, väga kõhn!“

„Mis tal puudub, on hea, terve, rõõmus meel, et priskeks minna! — Ja miks, prouad, seisate teiegi nii kahvatud? Kas olete tähele pannud, kuidas armunud naistel jume õitseb — puha rõõmust, soojusest ja leebusest! Mul on kolm poolõde-venda, aga isa, katlakütja, tahmane töölt tulles, lõkendas punast, kui kodus silmnäo puhtaks pesi.“

Lisl heitis mõtliku pilgu prouadest mööda.

„Unustamatu, ma pole seni kuskilt mujalt näinud nii

ilusat, avarat vaadet kui lapsepõlvekodu väikesest aknast üle linna. Kas olete kunagi tähele pannud päikesetõusu linna kohal, kui kõik katused on punased? Mu kõige pisem õde hakkas alati hällis siplema juba aovalgel ja äratas end hoidma. . . Kord tahtis keegi meremees, kelle ema elas meie kõrval korteris, muretseda mulle teenistust aurikule, et saaksin laia maailma näha, aga ma ei tahtnud lahkuda päratult kallist paigast. . .“

Rikkad proudad tundsid vajadust tõusta ning jalutus- käigule minna, sest vahemaa nende suursugususe ja Lisli madaluse vahel oli kärisenud kuristikuks. Nad olid enda meelest ainukesed vagad ja vooruslikud naised maailmas, kuna teised nende silmis muutusid rüpasteks. Nad ei oleks mingil juhul oma eelarvamustes kõikuma löönud ega näinud umbsust.

Ära läksid! — mõtles Lisl endamisi ja tundis end silmapilguks kurvaks muutuvat. — Elasime vaesemalt, ja-noh, aga ometi õnnelikumalt, — miks see neid pahan- das? Polnud kooskõlas nende suursuguse mustri- ga, ja kohe näod mossis. . .

Lislile meenus proua Gerda. Ta tõusis pingilt, ja kui aeg venis ning teda ei hüütud, läks ta ise, koputamata, rõõmsasti ust avades.

Esimene, mis ta pilku rabas, olid luised sõrmenukid Joanni ees, põdeja vihaselt sisisev sõim ja mehe roomav alandlikkus.

„Vabandust! Jätkake aga rahulikult, ärge laske end sugugi minust segada, lahkun kohe, aga enne pakin ainult oma kohvri. . .“ pomises Lisl äkilise kindlusega.

„Mi-is?“ Proua Gerda sirutas nüüd kõhna näpu Lisli poole ja hüüdis: „Ah nii! Lahkumisest peate kaks nädalat ette teatama. Ma annan teid politseisse, kui julgeksite mind, jaluta inimest, hoolitsejata siia ratastooli jätta!“

„Siis vähemalt ütlen koha üles!“

Uugam oli murtud mees, ta vajus istmele ja muljus pead käte vahel.

„Olgu peale, siis pakkige meie kohvid, sõidame linna, — ma pole siin niikuinii kosunud,“ ütles põdeja.

„Ei teie kosu kuskilgi, ka paradiisis mitte,“ raputas Lisl pead.

„Sooviksite, et kärvaksin, jah, aga ma veel elan ja valvan, mis mu ümber sünnib! Kaks nädalat, pidage meeles, kaks nädalat, et võiksin endale uue ravitseja palgata! Tellige sõiduks auto, kodus on vähemalt Julie, kes mu hinge hoiab...“

„Kuidas see vanapiigakõder võiks hoida seda, mida olemaski pole. Mina olin see, kes tahtis teie närtsinud hinge elustada, ribide vahele tardunud kivist südant, kus pole ruumi enam kellelegi. Lootsin, et suudan liigutada teie südametunnistust...“

„Pole mul tarviski seda — teie südant ja südame-tunnistust! Mul on küllalt sellest arust, millega ma oma asju ajan...“

„Kui nii, siis nii. Minu meelest on siin õhkki lämbunud.“

Põetaja võttis kohvid ja läks rõdule.

Veel enne keskpäeva saabus suvilasse Marder. Ta oli mõnda aega eriti agarasti ärides tegutsenud, kaasa arva-

tud ämma oma. Ta oli päevad läbi kalkuleerinud ja leidnud mõnegi kasuliku kombinatsiooni.

Vana rahaahnitseja, — nõnda ütles Marder ise harilikult oma sõprade kohta ja sõbrad omakorda hüüdsid nõnda teda. . .

Kuuldes, et vanaproua on reisivalmis, ilmutas Arvin tunduvalt närvilisust, raiskas ohtrasti libedaid sõnu ning ootas siis kärsitult Miljat, kes oli randa läinud. Tal näis midagi südamel kibelevat ja kitsaks tõmbuvaist silmapiludest luuras rahutu pilk.

Kui Milja järvelt tagasi tuli, läks ta temale kärsitult vastu ning küsis, et kuna ämm lahkub, kas poleks temagi nõus ära sõitma.

Näis, nagu ei vaataks Milja üldse tema poole, raputas pead.

„Ei. . . Jään siia. Olen ammu palunud, et sa mind vabaks annaksid. . .“

Marder plaksutas sõrmi.

„Sooh, nõnda!“ Ta irvitas midagi pikemalt lausumata, sügas otsekui salalist rõõmu tundes käsi, soovis küüniliselt kõige paremat ja lahkus ajapuudust kurtes veel enne Ugameid.

PÄRANDUS.

Proua Gerda asus palverännakule — või teiste sõnadega kappide ja kummutilaegaste avamisele. Nagu püha-paigas kunagi, ta tahtis viibida eksitamatult ja riivitas

ukse elutuppa, et keegi sisse ei pääseks, akende ette tõmbas tüllist ruudukardinad, et naabermajast ei võidaks piiluda ega juhtuks vargile ahvatlemist.

Lõõtsutades väntas ta end teosammul edasi, katsudes pihuga paitavalt raskeid eesriideid, linikuid ja seintel rippuvaid vaipu. Silitas libedaid poleerpindu, jääklaasist puhvetiuksi, vanu riiulikesi portselaniga. Ta külmad sõrmeotsad värisesid ja silmad muutusid alandlikuks nagu truul orjal ülemuse ees. Ta oli liigutatud mitu ringi kinnikeeratud lukke lahti tehes ja ta puhkas ning andis pilgule aega laegaste sisul mõnelda. Siis laskis käest läbi käia hinnalise kogu säravaid väärtasju, puhuti peatudes ja naeratades.

Julie, sa vaga hing, mõtles ta. Kes teine kui tema oleks jätnud sellisesse varasse puutumata, — mina küll poleks suutnud, mina mitte! Ta müheles ja kiitis Issandat, et aarded olid oma kohal.

Valguses, mida kardinate vahelt napilt ruumi imbus, helkisid kristallid kui tarretunud lumi, läikles hõbe ja kuld, mis heitis kollast kuma luissele inimolendile.

Ühe raske hõbepeekri põhja oli ämblik võrgu kudu-
nud, mis pühkides sõrme külge jäi.

Millal see peeker küll viimati tarvitusel võis olla? mõlgutles Gerda. Enamjagu hõbedast polnud ta kogu elupäevil kordagi kasutanud, isegi mitte silmailuks lauale asetanud, kartes kaotsiminekut.

Selle peekri, meenus tal, panin lauale, kui venna lesk külas käis. . . See oli kümne aasta eest, hiljem lesk kinitas testamendi ja jäin pärijaks, kui ta samal aastal

vähktõppe suri. . . Tal oli kena summake raha, mälestas haige.

Siis kuuldus väle krabin. Üks hiir jooksis välja rüü-
šitud tugitoolist ja kadus vana laia sohva alla. Piiksatas
veel muretult.

Jalutu võpatas. Mitte et ta hiirekest kartnud oleks,
aga ta võpatas kibedusest, nähes, kuidas loomake nagu
otseseks tema üle irvituseks võis vudida oma nobedail
jalul.

„Ma talle veel näitan!“ ähvardas proua kähinal, vän-
tas ratastooli riulini, otsis sealt lõksu, seadis kuiviku
konksu otsa püüniseks ja pingutas tugitoolini jõuda, et
lõksu kulunud plüüšile asetada. Seal ta peatus ja nae-
ratas korraks, aga siis pöördus tagasi oma hõbedakastide
juurde.

Uksele koputati.

Gerdal polnud veel lukud suletud, seepärast ta ei sallinud,
et teda segati, ja ta hõikas pahaselt:

„Kes seal on?“

„Põetaja.“

„Mis te minust tahate?“

„Mina ei taha teilt midagi. Teie vann on valmis.“

„Nagu sellega hiljem aega poleks,“ nohises põdeja.

„Ei. Vannitamiseks on oma kindel kord ja kellaaeg,“
vastati rahulikult.

Proua oli tusane, aga kuulas siiski sõna ja hakkas
väärtsaju tagasi lukkude taha paigutama, ise harju-
nud viisil loendades, nii et õhukesed huuled kaasa-
liiksid.

Kui ta ukseriivi lahti tegi, tuli Lisl ja lükkas ratastooli läbi vaskuhmritest ja kateldest hiilgava köögi vannituppa.

„Kas te tahate mind pehmeks keeta!“ hädaldas ja oietas põdeja, kui oli pandud vanni.

„Pisut kannatust peab olema. Eks mõõtke soojust, kraadiklaas on siin. Teil pole sugugi paha, ongi juba parem, järjest parem...“

„Saatan teiega!“ torises proua.

Kui Lisl pärast prouat suures linas kuivatas ja masseeris, mõtles Gerda ühe põgusa hetke jooksul, et on siiski head käed sel põetajal, nagu jõudu annaksid... Aga silmapilk hiljem oli ta kadedusest Lisli vastu selle võrra vaenulisemgi, mida tublimana see talitas.

Lisl sai viinud ta voodisse, kui parajasti üks haigepõetaja tuli kohta kuulama. See oli vanem, vaiksloomuline naine. Proua laskis tal tulla voodi äärde ja hakkas istet pakkumata otsekohe küsimusi esitama, kas võõras on aus ja kas tal on kirjalikke tõendeid selle kohta. Kas ta on hoolas, puhas, terve, kannatlik, heasüdamlik ja kärmas? Kas tal on töövilmuse kohta kiidukirju ette näidata? Kas ta on abielus ja laitmatute kommetega?

Mida kõike proua teenijalt ei nõua! Aga iseeneselt mõtles Lisl.

Võõras oli hiljuti leseks jäänud, nelja lapse ema.

„Nii suur perekond toita,“ nohises Gerda, sest see ei meeldinud talle.

„Kaks poega on täiskasvanud, teenivad ise, ainult tütreid käivad veel koolis,“ seletas naine.

Proua soovis teada, mis ametit ravitseja pojad peavad.

Kuuldes, et töötavad vabrikus, muutus ta veel enam umbusklikuks.

Töölised, võib-olla koguni punased, mine neid tea! kartis ta. Ja kooliplikad — hakkavad siis ema juures käima, vaat näppavadki, kui saavad! — Küllap tuleb paremaid pakkumisi — lastetuult ja niisugustelt, kel mees kodus, sest mine tea seda Joannigi...

Ta saatis kohaotsija ära.

Julie vari libises läbi vaikivate tubade, pikk peenike vari.

Lisl seisatas akna all ja ümises laulu. Vanad, hallid, nurgelised paekivimajad rühmitusid väikese hämara hoovi ümber, kust tõusis lendu kari tuvisid, kadudes üle teravate katuseharjade kui tuulest kantud. Varjuline ja kivine, oli see hoov nagu majadevaheline koobas.

Gerda tõstis aeg-ajalt kärsitult pead ja ühmas viimaks: „Joann oleks pidanud ometi juba ammu koju jõudma. Kui kauaks ta jääb! Äri sulgemise aeg on lähedasti möödas...“

Põetaja ei vastanud, ümises edasi ja võttis ning klõbis-tas veel kitarrigi.

Proua trummeldas sõrmedega vihaselt vastu voodiserva, kuni hõikas:

„Jätke järele see trillerdamine! Või ma valan teile vett kaela!“ Ta käsi sirutuski klaasi järele. „Laulate veel, nagu ma selletagi küllalt ei tunneks teie kergemeelsust!“

„Rõõmsameelsust, proua, rõõmsameelsust,“ parandas Lisl, läks teise tuppa ja mängis seal edasi.

Põdeja lamas mõnda aega mornilt vait...

„Kuhu see Joann ometi nii kauaks peaks jääma?“ hakkas ta siis uuesti hädaldama.

Ja vana nikerdatud seinakell tiksus kähinal otsekui külmetunud häälega. Kui osuti numbrile jõudis, ragises kella sisemus ja köhis välja kõlatu löögi.

Lisl lakkas ümisemast. Mõttlikult hoovi vahtides nägi ta Uugamit tulevat — kühmus, väsinud ning murelikuna. Jõudnud tuppa, läks Joann raskeil sammel temast mööda Gerda juurde ja seletas seal millegi üle rõhutuna, kuid siiski käratult.

„Marder!“ kuuldus põdejat talle karjatades järele hüüatavat. „See ei või ometi olla!“

„Ja-noh, mina ei saa seal midagi parata... Räägin, nagu asi su varandusega on...“

Sellest ajast peale, kui Oolar oli käinud, meeldis Miljale põldude vahel jalutada, vaadeldes lokkavat haljust, hingates viljade küpsi lõhnu, murdes mõne nisupea, võttes näpuotstega peadest uudseteri ja hoides neid pehmes pihus. Taluhoonete vihmast ja päikeses pleegitatud laastkatused längusid nagu künkakesed, kui need ülesküntuna on hallid tuhkkuivast mullast.

Päevad olid Miljal käest kadunud kiiresti nagu hele liivapihu. Marderile oma otsusest teatanud ja lõpuks ometi mehelt nõusoleva vastuse saanud, ei teinud ta endale enam ses asjas erilist muret ega arvanud hädavajalikuks kiirustada enne, kui Kaarlo tuleb ja ta endaga kaasa viib...

Tema jalutuskäik viis läbi ühest väikesest õuest, ja

pisike tõlpsabaga koer haugatas ja talli ees siblivad kanad jooksid kuuride taha. Elamu uks seisis lahti, lävel valendas niintest punutud jalamatt ning tulel auras katel. Milja nägi lapsi aias ümber suure veeanuma jooksmas, ühel neist oli putkest lõigatud prits, ja nad kõik käratseksid ning olid mullatolmused. Aga nende punnpõselised palged olid täis vallatut naeru ja Milja pidi tahes-tahtmata mõtlema, kui umbne oli olnud tema lapsepõlv. Ta nägi samas ka tugevaturjalist meest kartuleid muldavati ja naist kõblasega peedivagusid rohivat.

Nad siin on terved ja võib-olla õnnelikud, oletas Milja, sest ta soovis endale üsna romantiliselt midagi samasugust luua.

Puutüvede vahelt hakkas paistma sinine järv, kitsal liivaribal eredavärvilise rannahoonekese ja kabiinide ees sagisid suvitajad. Milja ei kavatsenud randa minna, aga vanast harjumusest läks siiski, istus kohvikurõdule, tellis joogi ning puhkas jalutusest. Ta ees, ta ümber pikutati jõude päikeses ja vesi sulises kümblejaist.

Kogu aja oli Milja ärasõidule mõelnud, aga nüüd rõdul istudes tuli ta mõttele, et kui Oolar õhtul saabub, nad võiksid homseks pühapäevaks, mil Oolar on töölt vaba, siia jääda ning oivalisi tunde veeta.

Keegi pikk, noor tüdruk silmitses plaažil agarasti ringi, jäi siis rõdule vaatama, tuli sinna ja astus otsustava kindlusega Milja lauda.

„Proua Marder, lubage... Võtsin end töölt vabaks ainult selleks, et teiega rääkida, ja suvilast juhataci siia...“

Milja tundis tüdruku ära, kuigi ta teda vaid korra kaupluses oli näinud, ja sattus kohtamisest segadusse.

„Aga mis siis on?“

Eerika vaatas oma helehallide selgete silmadega talle näkku.

„Mis on. . . Teate vist isegi. Meie Oolariga oleme head sõbrad, — mis te meist kiusate? Ajate poisil pea segi, aga ise olete. . .“ Tüdruk kas ei osanud ütelda või jättis meelega ütlemata, mis Milja on, ja langetas pea, lauset lõpetamata. Krussis juuste ja kumerate kulmude alt uuris ta pilk vastasistujat, ja huuli järeleandmatult kokku pigistades ta poetas sõnu: „Mis teil viga poissi hullutada, logelete aina, aga mina teen Oolariga ühteviisi tööd ja tean kõik, kuidas ta elab. . . Ise elan niisamuti. . .“ Ja mõtles sealjuures: Igal hommikul surisevad kogu tänava majades priimused, teeme kohvi; lõunaks on leivaviilukas kaasas, kuna peremees käib restoranis; õhtul kõmbime koju ja keedame toitu. Päeva jooksul oleme küürutanud saja jala ees, kuulnud kümneid torisemisi, kartnud koha ja palga pärast ning saanud vahetada ainult mõne harva sooja pilgu. . . „Teie istute siin, kardate päikest, panete päikesepillid ette. Aga tolmuses ruumis, mis seal ette panna? Igal õhtul tuleb pesta kitli kraed. . .“ Ja lisas: „Armastan Oolarit, olen tema kaaslane. Aga mida tahate teie temast?“

Abitus, mis Miljasse nõrgus, muutis ta Eerika ees ninakaks ja üleolevaks.

„Ma ei mõista, mis õigus teil. . . võin armastada teda enam kui teie!“

„Mis armastus see sedasi siis on? Meie kahekesi töötame, usaldame teineteisele oma muresid, aitame teineteist, kui võimalik... Aga teie, proua Marder, ma ei kujuta ette, kuidas teie Oolariga elaksite...“

Milja kihvatas torkeist.

„See ei puutu teisse!“

„Küll ma vaatan, või ei puutu!“ imestas Eerika. Ta oli kõneldes ärritunud, kuid nähes Miljat lööduna, ta rahunes, tõsis, noogutas head päeva ja lahkus.

Milja oleks talle järele joosta tahtnud ja hüüda, et ta teda ei usu, aga ta oli võimetu end liigutama. Eerika oli ammu rannast lahkunud, kui ta raskemeelsena suvila poole astus.

Ma ei kõlba millekski, see on tõsi, — nukrutses ta samm-sammult ikka enam julgust kaotades. Oleks ometi mul mõni sõber, kellele südant puistata, kes oleks mu vastu õrn!

Vaevalt oli ta suvilasse jõudnud, kui pansionipere-naine talle teatas:

„Teie ema telefoneeris ennist ja käskis mind tungivalt teile edasi anda, et teid ajaviitmata mingis tähtsas asjas linna oodatakse.“

Milja tänas õlgu kehitades ja sulges end tuppa. Tal ei tekkinud vähimatki soovi praegu emaga kokku puutuda. Ega oma nõtruses ta külmalt kalkuleerivate pilkude all seista... Emal on tähtsamaid asju kui mina, mõtles ta, — mis tal minust, et ma peaksin sinna sõitma!

Ka oli tal nõrk lootus, et paari tunni pärast siiski võib saabuda Kaarlo Oolar. Kõik ta tundmused koandu-

sid sellele ootusele, sest ta ise ei teadnud leida mingit lahendust.

Keset iga hetk kasvavat ootust kuulis ta maja ees auto peatumist, ja kui ta võpatades aknale jooksis ja välja vaatas, nägi ta kibedusega, kuidas Julie sõidukist maha astus, hall õlgkübar juustel, hallis ülijakis, hallide siidkinnastega. Vanapiiga näis mõõtvat künnist oma värvitu-halli pilguga ja astus siis tasa kui vari, sest ta samme ei olnud kuulda.

Kohmetuses avas Milja talle kohe.

Julie suudles teda põsele, mis Miljale meenutas ennem kärbest kui suudlust, ja tegi käega järgnema kutsuva viipe, — just nii, nagu Milja teda ikka mäletas sõnakuulmisele viibanud olevat, — ja midagi lausumata, katsumatagi tõrkuda, läks ta vanapiiga kannul trepist alla.

Autos istus Gerda, vaip visatud üle jalgade, kepp kummaski käes.

„Sina, ema! Miks sa tulid, mis sa otsid siit?“

„Seda otsin, mis vaja!“ urises põdeja ja osutas, et tütar tema juures istet võtaks. „Ootasin lõunase kiirrongi ära. Kui sina ei võtnud vaevaks end liigutada, pidin mina sõitma, kas või kõngegu ma siiasamasse!“ Ta kõhis ja laskis Juliel otsida kaasavõetud pudelikese madeirat, et end karastada. Ja ta loidudesse silmadesse tuli kiiresti terav läbitungiv pilk. Asja juurde asudes, ühegi ülearuse sõnaga aega viitmata, küsis ta:

„Kus su mees on?“

Milja pilgutas vastumeelselt silmi.

„Ei tea. Ja mis sul temast?“

„Või veel! Kuni me ise siin olime, on Marder meid puupaljaks teinud! Ja sina, mis ütled sina selle kohta?“

„Ei tea, mitte midagi ei tea!“

„Seda ma arvasingi, et ega sinusugune midagi ei tea! Puupea! Marder on kogu mu varanduse pangast välja võtnud, rääkimata äri rahadest, pannes selle, kus pagan!“

„Sinu raha?“

„Minu oma! Esimest korda elus olen end tüssata lasknud — ja sellega pidi hakkama saama just Arvin, mu oma väi, keda ma armastasin kui lihast poega, kui ainust perekonnas, kel minuga oli üks hing ja üks süda!“ Proua nuuksus ja pühkis nina. „Kas ta ei võinud ära oodata, kuni ma suren, et siis pärida...“

„Südant, räägid sa! Näed nüüd, missugune mees ta on!“

Aga Gerda ei kuulnud teda, vaid kõneles edasi: „Alles hiljuti see oli, kui Arvin tuli, palus minult laenu, lubades ausalt tagasi maksta. Ah, nüüd ma saan aru, ta tegi seda ainult selleks, et mind petta! Ta on meid päris hävitanud!“

„Aga politsei?“

Põdeja kärsutas põlgusega huuli.

„Politseiga võiks hirmutada iga õiget inimest, aga Marderi-taolist taibukat, — oh ei, tema hõlma ei hakka seadused! Kõik tema tuluallikad seisavad ta vana lelle nimel, enesel pole tal muud kui aina hiiglavõlad, — temalt ei saaks keegi midagi võtta. Mina pidasin temast alati väga palju lugu, aga et ta mind võis alt vedada, — oh, Arvin, mu armas väimeespoeg!“

„Kuid isa? Mis ütleb tema?“

„Joann, — seda parem talle, mida vähem ta räägib!“
Haige pöörutas kepiotsaga põrandale. „Kes muu on kõiges süüdi kui tema!“

„Süüdi, — isa?“

„Muidugi tema, kes muu! Kui oleksin võinud teda usaldada ja üksinda linna jätta, poleks mul olnud vajagi äri Marderi kättesse jätta, — kuid Joanni valva kui võhivõõrast! Edaspidi, kui Arvin annab osagi tagasi, lasen Joannil üksi teenijateta kaubelda. Las rühib. Niikuinii on ta enam kahju kui kasu toonud.“ Proua toetas rinna vastu kepipära ning küsis uurivalt: „Ma mõtlen, su siinolek teeb mulle muret... Kuidas on sinu ja Arvini läbisaamine?“

„Läheme lahku, ta oli lahutusega nõus...“

Gerda ahmis õhku, selja lõtvudes vastu polstrit, nagu hirmuäratavalt tuhakarva.

„Ah nii, või nii!“ kriiskas ta lõpuks, endale uuesti tasakaalu otsides. „Kas ta mõtleb meid kerjama saata? Milja, Milja, sa pead teda paluma, me oleme muidu kõik otsas!“

„Paluma... Mida?“

„Lepitust paluma, jumal hoidku! Kogu mu vara on läinud temale, ja kui ta nüüd veel su minema kihutab, oleme niisama hästi kui lageda taeva alla heidetud! Laostatud! Õieti olen seda kogu eluaja kartnud, uneski palju kordi näinud... Kunagi polnud mul rahu, alati oli hirm ja ma valvasin ning palusin jumalat, aga nüüd on see käes! Pead paluma Arvinit, ainult tema võib meid aidata!“

„Ma ei taha neist asjadest midagi teada! Jätke mind ja laske mul elada, — ainult elada!“

Kunagi varem polnud Milja näinud oma ema nutmas, õlgade rappudes, pea tudisedes, armetuna ning kokkulangetuna. Milja ise oli nutnud loendamatu kordi, ilma et keegi sellest oleks hoolinud, ilma et see jõhvivõrragi Gerda südant oleks puudutanud. Kuid hoopis vastupidiselt talle enesele osakssaanule masendasid Miljat ema pisarad meeletehiteni, nii et ta kaotas lootuse vaba linnu kombel pesast välja lennata.

„Oleks ainult, et minu varandus, aga see oli osalt juba mu isa ja terve suguvõsa pärandus!“ nuuksus Gerda edasi. „Millest peame me elama hakkama?“

„Ah, ma ei tea!“

„Palu, Miljake, palu Arvinit, küll näed, kui elate kauemini, — temasuguseid tublisid mehi on väga vähe leida! Palu, leppimine ja kannatamine on jumalast!“

Ja aeglaselt hakkas auto liikuma, kaugenedes heledasse päikesepaistesse jäävast majast.

Julie jäi maha, võttis varnast noore naise õhuke si, värvilisi riideid ja asetask neid sumadani.

Edevus on patt, manitses end see hall, kahvatu koi-liblikas ja oli oma kõrgis vooruslikkuses sügavasti solvatud kergest lõhnaõlitatud pesust.

Kui ta seal nii küürutas, koputati energiliselt. Kui Julie avas, seisis tema vastas naeratav noormees, punane nelk nõõpaugus.

See noormees tegi suured silmad ja vabandas kohmetult taganedes ning kummardudes.

„Nähtavasti eksisin uksega. Aga kas võiksite ehk mulle juhatada, milline tubadest on Milja Marderi oma? Üks noor daam, blond...“ püüdis ta seletada.

Julie oli üllatatud, kuid sirutas siis peenikese püstkraes kaela võimalikult autoriteetselt kõrgele ja kinnitas noormehele, et see otsib asjata, kuna proua Marder on juba ära sõitnud.

Hämmelduses laskus Oolar trepist, seisis mõne aja lõõmavas kuumuses suvila ees ja lonkis ruttamata, lööduna tuldud teed tagasi. Kogu päeva püstijalu teenistuses olnud, aja kokkuhoiuks lõunastamatagi, paisus temas tüdimus ning kibedus.

PESAKOND.

Nahapood suleti ja teenijad ruttasid igäüks ise teed, mõtted oma elamise-olemise juures. Nad kõik kiirustasid, sest igäühte ootasid kodus kas lapsed ja majapidamine või muud toimetused. Hallis taevas ratsutasid pilved otse plekist majakatuste turjal, ja uulitsaprügil keerles tolmates vihe tuul.

Marder katsus peremehelikult rasket tabalukku, see oli kindel ja kõlises vastu raudpolti. Siis seisatas ta vitriinile asetatud kaupu silmitsedes, tõmbas paberrossile tuld ja lahkus, pikaldaselt tänavat mööda üles rühkides.

Ta tumedad kulmud olid kortsus nagu kaks rasket turbamatast, millede all läikisid roostepruunid väikesed

silmad. Ja ta huuled olid nii kõvasti koos, et suu ja habemejuurikast sinaka lõua vahel roõmas sügav kurd.

Nagu ta tundis vajadust võidelda iga endale sahkerdatud asja eest, nagu ta kõike, mida omas, tahtis koos hoida, säästa ja rohkendada, nii oli ta püüdnud oma konksudega kinni pidada naistki. . . Ta on minu, oli ta mõtelnud samasuguse enesestmõistetava õigusega nagu iga muu kord omandatud asja kohta. Aga kuigi ta oli oma äri hiilgavalt ajanud, kuigi tal enam ei jäänud midagi soovida, — polnud Marder õnnelik.

Mured viivad mu enneaegu hauda, arvas ta. Teen kolme mehe tööd, ja kuidas veel! Valva kompanjone, et nad kasusid enda poole ei kisuks, passi peale palgalistele, sest nad kõik on vargad ja päevavargad, kõik viimseni! Oma paremat sõpragi ei või usaldada! Misuke rist ja häda raamatupidajaga, kunagi ei mõista ta küllalt sissetulekuid varjata, et põigelda riigimaksudest!

Sa kurat, muigas ta, kui kaval oli ämm, — ta pani mind varemalt peaaegu uskuma, et tal ei ole rohkem raha, kui Milja kaasa sai! Kellele ta seda oleks hoidnud, kui Milja oleks saanud joosta Oolari juurde, võib-olla oleks läinud sinna! Hetkeline võidurõõm liigutas ta naerataavaid suunurki.

Esimest halli läikis Marderi paksudes juustes ja viimaseil päevil oli ta Milja äraolekul saatnud mõne summa raha oma pojale. Nagu mõnikord varemgi, oli Marder endamisi kaalutlenud, et võtab poisi pärastpoole ärisse ja jagab talle teadmisi, ja kunagi, kui poiss seda väärt on, määrab talle summakese oma varandusest.

Tuul puhus hõlmadesse, lõõtsus tolmuselt näkku ja tänavakära saatis teda kui vana harjunud tuttav. Trammid, puupüsti töölt sõitjaid täis, voorisid teravanurgete kivimajade vahel ja veokid lendasid nagu suured saagiahned linnud. Vastu laotust sirendasid reklaamid ja tänavääred kubisesid äridest, üks vaateaken teise kõrval.

Selles rahvapihus juhtus Marder silmama üht oma kunagist intiimset sõbratari.

Kui vanaks ta on jäänud, mõtles Marder, ja et silmatorkavalt mingitud daam teda tähele ei paneks, pöördus Marder kõrvale. Siis hakkas ta samme kiirustama, et jõuda oma noore naise juurde koju, kus kõigest hoolimata ta oli hästi kaitstud ligikippuva vanaduse eest.

Minnes üles laiast ruudulisest kivitrepist ning astudes eeskotta, nägi ta, et varnas rippus hele, välismaa vildist moodne kaapkübar. Marder arvas seda kaabut hästi tundvat, — ta vilistas läbi hammaste, kergitas peegli ees lipsu ja läks tuppä.

Diivanil istusid ta naine ja Kongas ning jõid vesteldes kohvi.

Marder lükkas kõhu pisut ette.

„Väga armas sinust, vanapoiss, et meid külastad. Ilus tervis!“ ütles ta, aga ise mõtles, et ah, oled end otsaga siia vedanud, vana parseldaja!

Ta teretas Kongast liialdatud lahkusega ja istus siis naise kõrvale, silitades ta pihta, et võõrale rõhutada oma peremeheõigust.

„Ei olnud südant kutset tagasi lükata,“ jutustas Kongas hoobeldes, ja pilklikku näkku venis ülbe naeratus,

levides suust kongis nina mööda silmadesse, silmist kitsastele põsenukkidele.

Nad vahetasid pilgu, nagu tahtes vastamisi ütelda: Küll ma sind tunnen, vennas!

„Su sõber,“ ütles Milja, „saatis mind tunaeile linnast koju, kui pidin sadama läbimärjaks, pealegi kardan ma äikest!“

„Jah,“ lobises Kongas, mugavalt põlvel jalga õõtsutades. „Tulin büroost, sähvis välku ja sadas. Tõmbasin mantlikrae üles ja läksin üle tänava, kui nägin, pangatrepil seisab proua Marder vihma varjul ja väriseb.“

Milja jõi vaikides kohvi. Ta oli just sel päeval, millest jutt, Oolarilt kuulnud, et ta on kihlunud kaasteenija Eerikaga ja et nad hakkavad nüüd koos elama.

„Aga, lubage, kallis proua, ütlesin ma,“ jätkas Kongas omasoodu, mänglevalt sigaretilt tuhka raputades. „Jätke kõik minu hooleks, sõidutan teid koju.“

„Ole tänatud, vana sõber,“ irvitas Marder.

Sõitsime, Kongas ja mina, meenutas Milja ja unistas ise: Aga kunagi tahaksin sõita mööda agulimajakesest, kus Oolarid elavad, ja vaadata korra läbi aiapilude. . . Võib-olla on neil seal siis lapsi. . .

Milja võpatas oma mõtteist ja pöördus vahelesegavalt meeste poole: „Kuidas oleks, kui läheksime kuhugi, kus oleks muusikat, tantsu ja vaheldust?“

„Kus oleks head napsi ja head tuju! Suurepärane ettepanek! Tõepoolest, milleks muidu maksaks eladagi, — masinad, elav materjal kaasa arvatud, teevad tööd ja loomad rammutavad maad, aga inimene, nagu meie, on

loodud maitsma, maitsma, mida üürike elu pakub!“
nõustus kohe Kongas huuli limpsates.

„Tjaa, sõber, selles on sul osalt õigus, hingekest peab lõbustama, muidu kärvame enneaegu muredesse,“ tähendas Marder ja patsutas Kongasele õlale.

Aga Kongas rääkis:

„Ometi leidub isevärki inimesekesi. Täna näiteks tuleb büroosse hall maamehemõuk, käed nagu kaks kõva raudkraapi, rind lai, mine mõõda või sammudega, — aga veeretab kohmakalt mütsilodu ja seletab, et kuidas on, härrad seadusetundjad, olen eluaja teeninud venda, ikka nii, et hommikul esimene ja õhtul viimane, kuid palka mingisugust pole saanud. . . Kuidas, pole saanud? Noh, ühmab mõuk, eks lootsin ühtjutti vanusepäevini, et vend, hea mees, jätab peale surma koha minule, ja siis ei nõudnudki palgataolist. . . Aga vend, näe, tegi vekslid ja jõi koha maha. — Säh, paras sulle, vana narr, mõtlesin!“

„See on toores,“ solvus Milja. „Kas lähme siis?“

„Toorus? Kust sa selle võtad?“ naeris Marder. „Üldse aga on naised hoopis iseasi, — naisi on ikka võetud röövides, juba muiste rööviti!“

„Ei tea, mis õigusega?“

„Jõuõigusega, magusake, meheõigusega!“

„Vastupidi,“ kummardus Kongas. „Mehed on alati naisi teeninud.“

„Teiste naisi,“ jõratas Marder vaenulikult ja lisas Miljale: „Oot, mis mul oligi ütelda, ah soo, su ema, Miljake, kutsus meid õhtuks enda juurde. . .“

„Sinna?“

„Noh, vanad üksi, peaks ikka siis minema. . .“

„Kui teil on külaskäik ees, siis ma muidugi lahkun,“
kummardus Kongas jälle.

„Jah, seekord küll,“ kinnitas Marder.

Kongas tõusis lahkumiseks, ta jäi endiselt muigavaks
ja soovis head nägemist.

„Nägemist,“ vastas ka Milja. „Loodetavasti näeme
teid mõnikord jälle.“

„Palju tänu, madam. Kahtlemata. Olen igal ajal teie
teenistuses.“

Marder saatis sõbra minema, kui see veel kord kahele
poole oli kummardunud. Siis avas Arvin rahutult pint-
sakuhõlmad ja usutles:

„Ilus noormees, see Kongas?“

„Ei tea, ükskõik. . .“

„Mis ta siin käib?“

„Muidu, igav.“

„Varemalt soovisid, et sind lastaks muudkui aina
üksi olla, aga nüüd on igav,“ torises Marder.

„Soovisin mis tahes! Nüüd meeldib, kui on lõbus!“

„Tahad lõbutseada, see on iseenesest mulle vägagi
meeltmööda, — sest ka mina, ka mina vajan aeg-ajalt
lõbustust. . . Vajan teise seltsi, et peletada kõledust.
Lõpuks hakkame teineteist veel mõistmagi, Milja.
Peame elus kokku hoidma.“

„Mis ikka teha, et nukrus ei rõhuks, — saa aru,
Arvin!“ Milja äigas sõrmedega paar pisarat silmist.

„Ka mind vaevavad mured — mõnikord. . . harva. . .“

Marderi silmad pigistusid hetkeks pisikesteks kõvadeks täppideks, aga siis ta suudles naist põsele ja eemaldus ruttu.

Milja hõikas köögist passija, osutas kraamimata lauale, avas puudritoosi, tolmutas loiult üle õrna näo ja küsis Arvinile vaadates:

„Noh, kas lähme siis sinna?“

„Ja muidugi, ämmast pean ma palju lugu. . . Sa võiksid teda kunagi siiaagi kutsuda ja lõunat pakkuda — pidulikult, lauahõbedaga ja nii. Ta oleks seda lähedasti väärt.“

„Nagu soovid. . .“

Mardered väljusid ja jalutasid vanalinna. Tuvid tõlterdasid tänavatel, tuhmunud majad seisid pikas rodus, tukkudes oma kivikatuste all. Mõni kidur, kondine puu, juurtega sillutuskivides, tõstis vihu rohelist vastu seinade hallust ja mõnedes aknaklaasides murdus päikesepeegeldus. Inimsammude kaja kord vähenes, kord valjenes, nagu monotoonne lainetus. Tuul ei pääsenud puhuma; õhk oli kui hangunud vanade pudenenud krohviga fassaadide ja hoovisoppide segusse.

Kui olin väike tüdruk, jalutas Julie siin minuga, meenutas Milja. Ja vana õigeusu-kiriku taga, kus oli lapike muru, ta laskis mul käest lahti ning ütles, et jookse nüüd ise. . . Aga seal oli nii, nii kitsas maariba.

Marder avas majaukse ja Milja astus ees trepikotta, kust lõi tihe hämarus vastu nagu sügavusest.

Mardered võttis vastu põetaja Lisl, kes parajasti lahakumiseks oma asju kokku pani.

„Lähetate ära?“ päris Milja.

„Nii küll.“

Noor naine ohkas tasa:

„Kuidas ma teid kadestan!“

„Mispärast?“ imestas Lisl.

„Noh, et võite minna...“ Milja ei andnud enesele aru, mis see võis olla, mis teda Lisli poole tõmbas, aga ta palus: „Küllastage mind mõnikord, kui aega saate. Tulge!“

„Täna, aga mida oleks mul seal asja või millest me siis räägiksimegi? Asun uuele kohale ja küllap on tööd rohkesti.“

„Tööd...“

„Aga kuidas siis, ikka tööd.“

„Imelik, et näite mulle tahes-tahtmata sellisena, nagu oleks teil terve maailm lahti.“

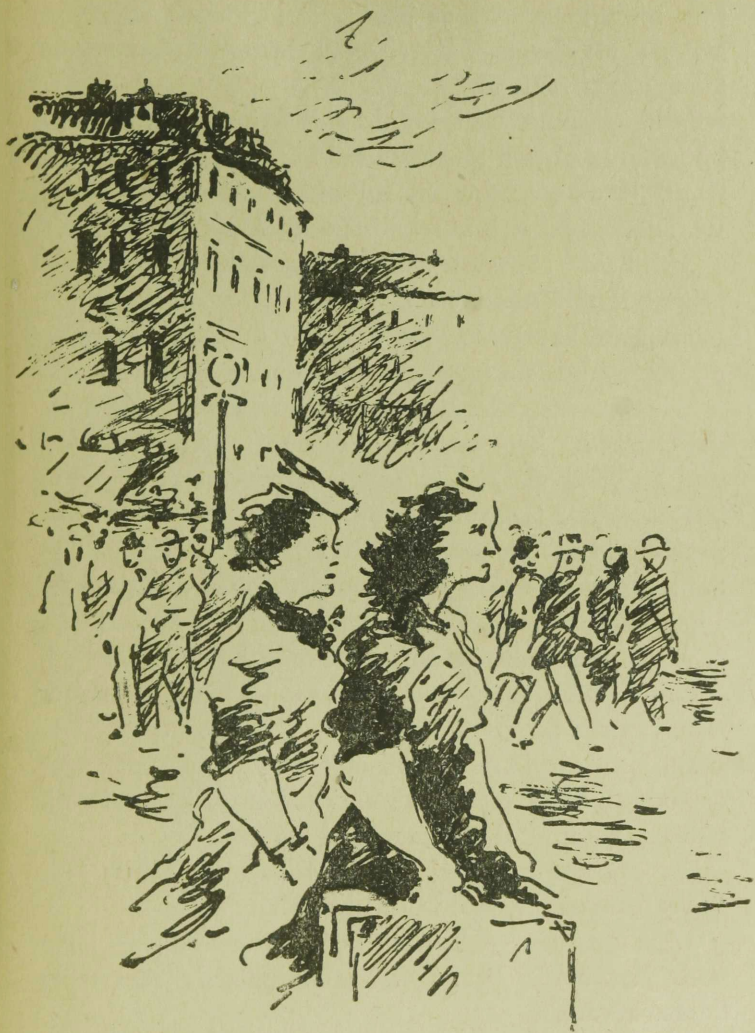
„Kellele maailm siis suletud on?... Te olete siin säära-
rased, nagu lükataks teid kõiki ratastoolil läbi elu. Oma
jalul ei seisaks teist keegi, just nagu rohi, mis päikesevar-
jus!“ Lisl pani töökitli sumadani. „Õeldakse, et loodus
ei salli tühja kohta, mis ime siis, kui ei sallita ka otstar-
betuid inimesi...“

Nad nägid Joanni üle kulunud künnise astuvat, kus
ta nende juures poolpimedas kijas väsinult seisatas.

„Saan teiegagi veel kokku,“ vilksatas rõõm üle ta
näo ja ta haaras põetaja käe, aga Lisl tõmbus eemale.

„Meie teed ei klapi nagnüü enam kokku. Tuleb hüvasti
jätta.“ Ja ta jätkas pakkimist.

Elutoas põles unine, tumepruuni varjuga tuli. Ratas-

tool seisis laua ääres ja põdeja istus mustas sallis ning mängis Marderiga kaarte. Nad mängisid kaalutledes, mängusse süvenenult.

Milja sammus tugitoolini, pidi istuma, kuid märkas hõõrdunud plüüsil lõksu jäänud hiirt ja ajas enese uuesti sirgu. Rauast kägistatud looma üles tõstes hakkas tal vastik ja ta pillas lõksu kolksatades käest.

„Ah-haa!“ rõõmustas Gerda kaartidelt üles vaadates. „Käes! Jookse nüüd veel!“

Milja hõikas Julie. See tuli, võttis sõnagi lausumata püünise soonisesse kätte ja kadus ühes hiirega tasa, tasa.

Uugam seisis tükk aega paigal. Varjud ühinesid tumedais nurkades ja rähmasel aknaruudul pirises paar nälginud kärbest. Siis ajas ta aeglaselt vana paatja kuue üle kühmus turja ja kõmpis tuppa.

Milja mõtles endamisi Lisli üle ja kordas: kellele maailm siis suletud on! Aga Miljat valdas sügav kurbus, sest jällegi meenus talle, kuidas ta oli kaotanud Oolari, ja ta tundis, kuidas kõik ta ümber oli sihitult umbne.

Ometi läks ta kiiresti läbi toa tagasi Lisli juurde, rahustumata kaevates:

„Ütlesite ennist: ei sallita otstarbetuid inimesi... Jah, see on muidugi õigus. Ainult, kui usuksite, kui raske mul on, — mul ei ole kaugeltki kerge!“

Lisl tõmbas parajasti mantlit selga. Ta vaatas Milja kahvatusse näkku ja ütles siis lihtsalt:

„Aga mis siis — lähme koos. Olete noor — jõuate elada ja töötada. Peaasi, kui jalule pääseda. Aga tehke, kuidas arvate.“

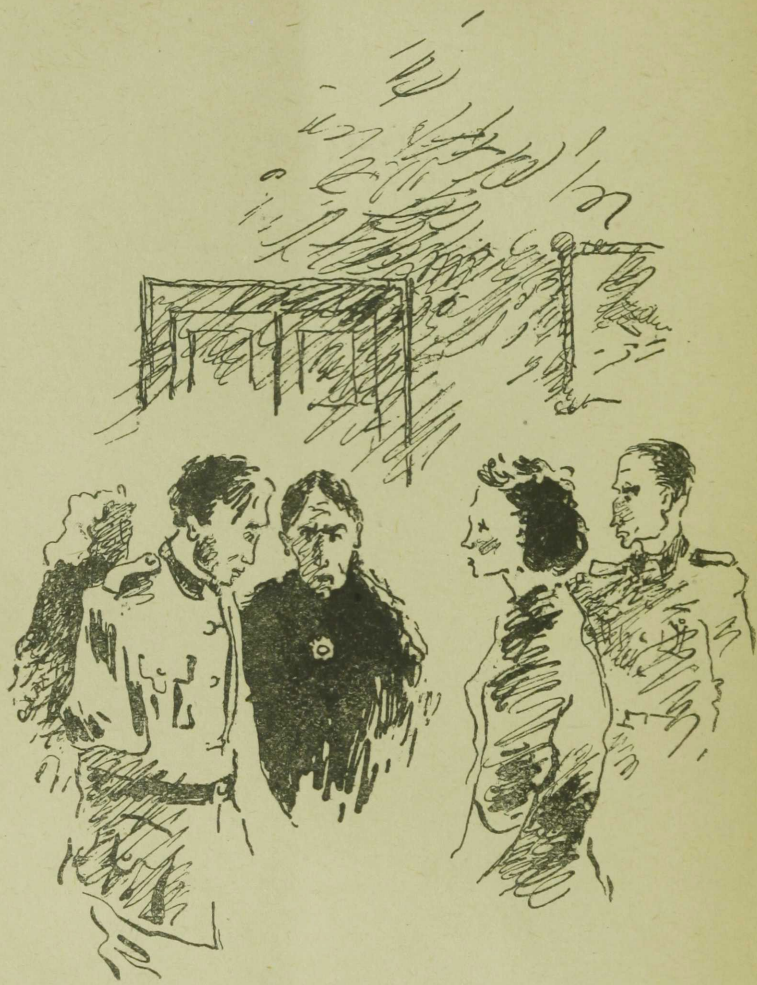
„Kannatage silmapilk, ärge veel minge,“ palus Milja, ja ärritus tõi puna ta põskedesse. „Oodake!“ Ta vaatas üle toaläve, — Gerda ja Marder hoidsid endiselt mõtlilikult kaarte pihus, käies kordamisi välja, ja Joann istus üksi hämaras nurgas. Viivu vältel Milja püüdis kujutleda ennast üksikuna, majast lahkununa, aga tundis just vastupidiselt, et alles sellest peale võib ta leida mõistmist, leida kaaslasi. . .

Nad eemaldusid tõtlikult mööda tänavat. Tagant paistsid järjest pisemana Uugamite kitsad, katteisse maetud aknad, kuna ees, vanade süngete kesklinnatänavate lõpus algas uus lai asfalt-uulits.

Päike ei olnud veel täiesti kustunud, ehasära helkis uusi hoonevundamente ootavail lagedail platsidel, pooleldi ehitusel-seisvail majatellinguil ja vabrikute nool-sirgetel korstnatel. Punetav paiste voolas üle pika avara tänava, mis ei olnud veel jõudnud koormuda minevikuga, oodates alles oma tulevikku. . . Ja sama puna õhetas vastu ka töölt kojuruttavate inimhulkade nägudelt, kinnitades kortsuski laupadele värskust.

Milja tundis Lisliga rahva sekka sulades, et tal on teistega ühine osa elus kanda, ja ta hingas iga sõõmuga julgemalt ning sügavamalt.

LĂMBUMINE

Vana murenenud kivimaja lamas oma ruskete katuse-
tiibade all nagu sammaldunud pesa. Õhtuses videvas
vaikuses tiirelnud nahkhiir kleepus hääletult seinakrohvi
prakku, ja kõhn tige hundikoer lohistas roostetanud
ketti üle sügisese muru.

Vanadelt krobedatüvelistelt pärnadelt varisesid kol-
tunud lehed. Tuulevisangud puhusid lehti kivitrepile ja
porised tallad olid need sinna kinni sõtkunud kui kõdu-
neva kesta.

Selle müüriga piiratud suure maja pesakond oli har-
junud õhtuti hilja ülal olema.

Lamedas köögis teenis edasipüüdlikult oma leiba
Aliide, ta küünarnukini paljakskääritud tedretähniline

käsi väntas hakkmasinat ja laud nagises ning kupatatud kondi- ja krõmpsluutükikesi krigises terade vahel. Ta ei pidanud millalgi paljuks pererahvale head sõna ütelda, tema arust oli enesestmõistetav, et tuli hoida leivavane- ma poole. Et süüa saada ja ära elada, — oli see kerge? Aliide väntas hoolega. Mis muu oli täitnud ta päevi kui alatine elatumismure, — tühja kõhu ja paigatud pastla- paariga ta kasvas, esimesest leivavanemast jättis endale isatu sülle, nägi sellega häbi ja vaeva ning mattis siis, hakates hirmuga hoiduma, et säärast asja ei juhtuks teistkordseltki. Kosus, läks priskemaks, hakkas pikapeale riideid ja peresid valima, jõudis edasi ja saigi viimaks sakstele virtinaks. . . Nüüd ta oli küll märganud, et tul- les toidukorviga alevi väikestest puuhoonetest, kus häda hoovist sisse, teisest välja käis, vaadati sealt talle viltu. Aliidele aga oli see ükskõik, ta oli enese teada alevist üle kasvanud ja sammus pehmelt tatsudes mõisasüdame poole. Polnud tühine asi osata härrastele suupäraselt keeta.

Kurdetakse igal pool, et raske sõjaaeg, aga olgu pea- legi, ma elan edasi, pole vigagi, arvas Aliide. Kuid ons aeg kerge? Aliide uskus end aru saavat aja raskusest, sest kui ta enda ümber laias köögiski ringi vaatas, märkas ta endiste suurte vaskkastrulite, uhmrite ja kandikute puu- dumist, tühi naelaaukudest tähnitud sein vahtis talle vastu kui armiline nägu.

Iga kord enne keskööd tegi käigu kööki vanapreili Ingeborg. Ta oli juba pitsitatud magamisjakis, öömüts hallil hõredal peanupul. Pannes prillid ette, tahtis ta

tingimata vaadata toidu päevast ülejääki, ja ta valvsad kullisilmad leidsid iga raasu millekski kõlbavat, andes ihnsana näpunäiteid sõelumise, riivimise, kirnumise ja kurnamise kohta.

Ta kunagi lihavad põsed rippusid tusaste voltidena alla ja tugev lõug ning nina ulatusid ligistikku ette õhukese suu kohal, mis avanemisel pilutas hammaste külma kollast kulda.

Aliide nõustus kõigega, mis talle öeldi, ja ta väntas masinat kiiremini kui muidu, — laud nagises ja terad ragisesid.

Preili Ingeborg läks läbi võlvitud koridori tagasi suurtesse jahedatesse tubadesse, kus kõige tagumises lamas proua Liidia. Baltimaale tagasireisi polnud suutnud proua Liidia enam kaasa teha omil jalul, halvatuna teda oli kantud ja tõstetud. Aasta, mille perekond oli väljäreännanuna üle elanud Saksamaal, oli vintsutanud neid õnnetuste ja raskustega. Lühikese ajaga olid nad lahti saanud neist paljudest perekonna väärtasjadest, mida oli põlvi kogutud. Vanasse mõisamajja tagasi saabudes ei ilmunud riulitele enam rasket hõbedat ega kuhjunud rõsketesse hämaratesse ruumidesse raskeid, tolmukoguvaid vaipu, eesriideid, linikuid.

Proua Liidia toas oli karmus asendanud hiilguse, — lamamistoolil oli kulunud kate, haige ümber levis läppunud hõng. Tema elukaaslane oli surnud enne Baltimaale tagasi pääsemist südamerabandusse, poegadest olid kaks ammugi liinile läinud, kohal oli veel kolmas poeg Rudolf. Liidia ei pärinud kunagi midagi sõja üle. Mis

polnud aset leidnud otseselt tema katuse all, sellele ta ei mõtelnud.

„Ervin ei ole ikka veel kirjutanud?“ küsis ta, ja udune pilk virvendas Ingeborgi, ta õe, rangel näol.

„Pole kirjutanud, — sellest on nüüd juba pool aastat. . .“ vihises Ingeborgi kitsilt paotuvast suust kare hääl.

„Mis temal küll meeles on, nii kaua vaikida!“ jätkas Liidia uduselt kaugele vahtides.

„Jah, vaikib. . .“ kiitis Ingeborg talle järele kui lapsele.

„Jälle nagu üliõpilaspõlves, — alati oli ta isaga vaenujalal, kunagi ei kirjutanud. Kui palju ma olen tema halbade elukommete pärast pisaraid valanud. Kui ta oleks isa sõna kuulanud, oleks talle hoopis suurem tulevikukarjäär avanenud. Aga ta käis alla. Sa vaene poiss, isegi surmatunnil ei olnud isal võimalik temaga leppida!“ Ja proua Liidia kuivatas hämaraid silmi.

Üliõpilaspõlv, kordas Ingeborg mõttes, — jah, Liidia ei suuda selles mingit vahet teha, tal elab poeg ikka nagu vanasti omaette linnas perekonnast võõrdunult. . . Ja vanaproua silmad muutusid kivikalgiiks. Ta ei olnud kunagi armastanud Ervinit. Alles nüüd, pärast ta sangarisurma oli ta temale kõik andestanud.

„Aga Villi?“ libises Liidia mõte edasi teisele pojale.

„Laatsaretis.“

„Jah, Villiga juhtub õnnetusi,“ elavnes tõbine otsekohe. „Kui ta poisike oli, murdis ta ühel õhtul liuväljal jalaluu. Mõtles ometi, liuväljal, kus kõik lapsed kukuvad, aga temal — luumurre.“ Ning ta jutustas mitmeteistkümnendat korda Villi õnnetusest uisutamisel.

Ingeborg ei kuulanud ta juttu. Ta kattis laual toidunõud rätikuga ja pöördus, et lahkuda.

Parajasti tõi Villi naine Nonna lapsi vanaemale head ööd soovima. Minia oli kõhetu, valge, nagu läbipaistva jumega, heledad juuksed siledalt peenikesel kaelal. Väike tüdruk vantsis ta ees, kummagi käe kõrval oli poiss. Tüdruk tegi, mis temalt nõuti, ka paariaastane tuli toime haige vanaema ja tädi kaelustamisega, ent poiss, aasta seitsmene, tõrkus suud andmast. Harkis jalu taganes ta voodi veerest, pungitas kulmude all suuri halle silmaterasid ja vaikis trotsivalt.

Nonna valge nägu löi helepunaseks ja ta habras kogu omandas ootamatu visaduse, kui ta last voodi poole tõukas. — „Pead sõna kuulma!“ noomis ta, ja ei peksnud, ei riielnud, aga kordas kannatlikult ja järjekindlalt: „Sa pead käsku täitma!“ Ja ta lükkas poissi niisuguse tugeva jõuga, mis oli poisist üle.

Seitsmeaastane puhkes nutma, — haige lehk ja kolletanud pale olid talle äraarvamatult vastumeelsed ning nõnda suruti ta pisaraist nõretav nägu vägisi vanaema lohkus põsele. Ja lapsed koos Nonnaga lahkusid nuttes.

„Karistada oleks vaja,“ irises Ingeborg poisile järele.

Teisest majatiivast kajas kaugelt ja hämaralt mingi puruneva klaasi kilin, segane naer ja valjenev jutukõmin.

„Kas Rudolf on söögisaalis? On neil seal seltskond?“ päris Liidia ja noogutas oma mõtteile pead. „Kas meil on täna palju võõraid?“

„Ei, harilik kodune laudkond, ohvitserid, Leo-

noora. . .“ pomises Ingeborg, tusanes ja kõmpis pimedates ruumides tühje toole tõugates maja teise otsa.

Rudolf kummardus üle laua ja kallast sitikmustast pudelist vedelikku, mis vilikollasena voolas mulksudes klaasidesse. Leonoora, Ervini lesk, soris puuviljavaagnas ja otsis oma kaunikujuliste peente sõrmedega siniseid ploome. Ta lõbutses oma vegeteeriv-igavas poosis, ja mänglev pilk, mis libises kolmele ohvitserile, oli loid. Ta naeris lauas kõige enam ja tal pidi küll lõbus olema. Helmuth Krüger libitses temaga, sirutas peent kaela ja jõi kluginal, hüüdes:

„Kaitseinglite terviseks!“

Leonoora naeris edasi.

Vanapreili Ingeborg kõhatas, ligines lauale ja peatus Rudolfi ees. Ta tundis oma mõju oma lemmikusse ning ei pidanud vajalikuks talle midagi lausuda.

„Kas siis on juba aeg lauast tõusta. . .“ Rudolf ei viivitanud, vaid kerkis jalule, kehtas rihma, ja talle järgnesid kõik teised.

Ingeborg vajus jälle pimedusse. Neli meest aga, selle asemel et siirduda oma ruumi saali kõrval, otsustasid teha käigukese väljas. Leonoora saatis neid, et sulgeda ust. Üleriideteta trepil kõleda tuule käes seistes silitas ta kette kõlistavat hundikoera. Rudolf ja ohvitserid, Otto ja Laurentius, olid lõbusas meeolus, öö oli parajasti algamas ja nad pöördusid astuma alevi poole.

Helmuth aga peatus trepil, kolletus kahises ta säärikute ümber.

„Lubage, koputan hetke pärast teie aknale, Leo-

noora!“ sosistas ta kärsitult, vajus looka ja surus tulitleva näo siledale käele, mis lebas hundikoera seljal. Leonoora sõrmed libisesid alt ära, koera karvad olid soojad ja kõdistasid. Viivuks kerkis Leonoora kujutlusse elavalt Krügeri naine, kes igas kirjas halises, et mees talle okupatsioonitsoonist sagedamini pakke saadaks.

„Minu aknale! Te ei mõtle ometi daamidelt armastust kerjata? Kas see peab tähendama, et saksa margad enam midagi ei maksa? Minge ühes teistega!“

„Leonoora, kui viisakuseta, kui brutaalne te olete! Ma räägin tundmustega...“

Leonoora näis mõtlikuna ja hakkas siis jälle naerata endist viisi end lõbustades.

„Ma armastan, nõudke mistahes, ainult palun teid, käsi ausal ohvitserisüdamel...“

Leonoora lõgistas muretult naerda, taandus siis külmast lõdisema hakates, ja äkki vait jäädes sulges roostes raudriivi.

Koridorist vaatasid talle vastu Ingeborgi torkivad kullisilmad, täis karmi etteheidet. „Teie kohus oleks olnud tähtpäeva meelde tuletada... Täna kuue kuu eest langes Ervin...“

„Jah, langes... Elades ta soovis üle kõige, et teda omaste poolt rahule jäetaks, vähemalt rahule...“ Leonoora eemaldus kiiresti. Sealsamas meenus talle väike linnakorter, tuba, kus Ervin oli töötanud, — seinast seinani täis raamatuid, putuka-, taime-, kivikogsuid, pilte ja tabeleid. Talvel, enne sõja algust oli talle ülikooli juures määratud uurimistöö, ja ta oli tõusnud

hommikuti vara ning lõpetanud õhtuti hilja, et jätkata materjalide läbitöötamist. Juba oli ta laiale lauale kogunenud leht-lehe haaval tihedat, peenerealises käekirjas töövilja. Leonoora oli kandnud sel ajal last, ja kui ta sünnitas, oli alanud sõda. Ervin oli püüdnud töötamist jätkata. Sõditagu, ainult lastagu tal teaduse alal edasi töötada. . . Ent elu oli muutunud raskeks ning murerikkaks ja katkestati järsult ühel kesknädalal aasta tagasi. Leonooral ei unune kunagi, kuidas mehe käes krabises must-valge käsuleht: ilmuda sõjateenistusse. . . Põlgu-sega olid nad seni jälginud tänavail marssivate vallutajate tapmast tulnud ja tapma minevaid pikki õudseid ridu. . . Ta oli püüdnud saada arstlikku vabastust — kuid asjata. Temal, Ervinil, perekonna mustal lambal, kes ei pidanud midagi jaburamaks väljamõeldiseks kui rassiteooriat, kes mäletas väikekodanlikult-sünget lapsepõlve tülga-stusega, — tal tuli minna välja oma elu hinnaga mehe eest, kes tahtis vallutada maailma ja hukata rahvaid, lastes end hüüda juhiks Hitleriks. . . Nende laps oli haigestunud nädalapäevad pärast Ervini lahkumist, kidurdunud ja surnud. Leonoora sai esimestel kuudel mehelt mõned üldsõnalised kirjad, siis aga oli lakanud ka nende tulek. Ja ühel päeval olid saabunud talle tagasi kõik need kirjad, mis ta ise oli Ervinile saatnud, aga ametlikule järelepärimisele tuli lakooniline vastus: langes sangarina sel ja sel kuupäeval, sel aastal. . .

Paar kuud tagasi oli Leonoora vastu võtnud Rudolfi ettepaneku asuda elama nende juurde maale, perekonda, millest Ervin oli end lahti kiskunud. . . Sangarina rindel

langenu lesele osutas vana perekond seda vastutulelikkust, mida ta muidu Leonoora suhtes kunagi poleks teinud.

Hommikueinet söödi hämaras söögitoas kitsas perekonnaringis, ilma võõraste ohvitserideta. Rudolfi peen käsi näkitstes tusaselt kahvliga toitu, ta oli vähemagatud ööst poolvidune ja pöördus nagu harilikult oma muredega Ingeborgi poole, et kuulda tema arvamust. Rudolf on kohaliku julgeoleku-aparatuuri ülem, aga peale oma otsese kõrge kutse peab ta tarvilikuks jälgida ka elu teisi funktsioone. Ja paraku ta leiab kurta, et okupatsioonivägede peremehelikkusest hoolimata seisab maarahva poolehoiu võitmine surnud punktis ja normikohustuste täitmine edeneb õige vaevaliselt.

„Peab kõvema pressi peale panema — kõvema pressi!“ noogutab Ingeborg.

„Press on kõva...“

„Tühine!“ põlastab Ingeborg, ja ta tugev lõug sirutub niisama kaugele välja kui ninagi. „Vangla, sunnitöö, trahvid — see kõik on silitamine siidkinnastega! Ennevanasti parunid kulutasid sada paari vitsu päevas, enne kui sallimatutest jagu saadi. Ja sallimatus, see tõbi levitab oma batsille sajandist sajandisse. Arvatakse, et ma ei märka midagi, aga mina näen meie maarahvast selgesti läbi: kõngetakse pigem, aga vabadusepüüe ja kangekaelsus ei kao neil verest! Palju mehi on metsades ja paljud läksid punaste ajal maalt välja tuleliini taha võitlusega meile peale tulema... Jah, hitlerlased saavad

sõdides surma, aga rahvas ei hooli muust, kui ihub aga hammast, et kätte maksta, sellepärast peab rohkem võimu tarvitama ja püstjad pead maha painutama! Toorest võimu! Maarahvas ajab oma jonni, parastab ja loodab!“ Ingeborgi hääel sisises, ta pilgud olid kui küüned, mis Rudolfit lapsest saadik oma võimuses hoidnud.

Leonoora jälgis vanapreilit kõrvalt ja kordas oma mõttes, et parastatakse ja loodetakse. . .

„Aarialased on teinud endale ruumi terves Euroopas, meie oleme paremik. Kui mu isa alles elas, ta ei lubanud mind kunagi sõbrutseda alama rämpsuga.“

Leonooral kippus naer peale, aga ta kergemeelsust oli selles pesakonnas juba varemgi hukka mõistetud ega pandud seekord enam tähele. Ta oli isanime järgi Juhan-son, kantseleiametniku tütar, emapoolne vanaisa oli olnud külast linna rühkinud rätsep Rängel. Ja nagu ta mäletas, oli Ervin oma samuti kaunis haralist sugupuud uurides leidnud siit nii saksa, vene, eesti kui ka rootsi verd. . .

„Mina,“ jätkas karm vanapreili, „ma ütlen, et hävi-taksin iga vastuhakkaja! Alam rahvas on kui ussisugu, mis sigineb mitmekordselt! Massi tuleb kui elavat mater-jali ära kasutada, juhtida, valitseda. . .“

Rudolfi nägu kattis kalk ilme kui paks polster. Ta lõpetas einestamise ja lahkus valjuna.

Leonoora tõsines ega avanud suud, ta võttis osa nende elust, sõi nende lauas, magas nende katuse all — ja mõt-les oma mõtteid.

Aliide koristas laua, vanapreili läks proua Liidia

juurde, Nonna ruttas vähenõudlikuna ja tasasena oma tuppa. Ervini naine ihkas teotsemisvabadust. Kogu majas ei leidnud ta meelepärast kohta. Kõikjal oli liikumatu hämarus, vana mööbli hallid varjud, jäigid kiviseinad. Väike linnakorter oli uppunud päikesesse, suurtest akendest sissevoolavasse mereõhku...

Ta läks jalutama, et hajutada rahutust, mis igavusega päev-päevalt paisus. Park oli vaheldumisi kollane, pruun, kuluhall. Lehed ripnesid lõdisedes raaguvail okstel, taevas oli pilvevinas, hootine tuul riisus risu vana müüri äärde.

Kolm last mängis maja ees. Kõhn hundikoer norutas koibi lakkudes, lapsed seisid ta ümber ja seitsmeaastane poiss hoidis pisemat käest ning manitses hoõlega: „Kuula sõna!“ Ta vedas hoolimatult väikest vastupunivat venda enda järel koera juurde. Suur koer ajas end esikäppadele ja seitsmeaastane patsutas ta hundisarnast karva, ise väikest koera selga istuma sundides. Vend karjus ja värises hirmust.

„Sa ei taha käsku täita! Ah, sa ei taha!“ vihastas suurem ja andis väikesele tubli matsu, nii et see kisades koera ette komistas.

Nonna tuli uksele ja sõitles poega pahase, väsinud häälega, aga poiss põrnitses altkulmu ega palunud andeks peksugi ähvardusel.

Puulatvade kohal laotuses häälitseis kureparv — kaelad ja jalad pikalt välja sirutatud, tiivad täis hoogu, — kured olid kiirel lennul lahkumas.

Pargirajad polnud pikad. Leonora oli varsti väraval,

mille vastas asus staap, vallamaja ja laod, millede vahel liikus kohapealseid tegelasi ja asutiste ametnikke, kelledest mõni Leonoorat tervitas. Aga oma tulekust peale oli Leonora võtnud viisiks kohelda väikest kohalikku kadakaseltskonda upsaka üleolekuga ja ta ei kõnetanud neist kedagi, jälgides siiski ümbritsevat elu hoolikalt varjatud huviga. Alles siis, kui Helmuth Krüger teda staabiaknast oli silmanud ja välja trepile tuli, ise mundrikaelust avades ja end nagu vihusaunast väljudes tuule käes jahutades, hakkas Leonora kergelt naerdes vestlema.

„Ah, pöörduge parem koju, ja kui mu palve liigne ei ole, oodake seal mu peale mõeldes õhtust kokkusaamist söögitoas. Staabis on täna põrgu lahti, siin ei ole praegu kohta kõnelemiseks,“ ütles Krüger.

„Mis siis on juhtunud?“ Ja kohe tärkas Leonora elav uudishimu, tahtes ilmtingimata selle põrgu põhjust teada. Juba ruttasid tal igasugused oletused sellele eredates värvides kujugi andma.

„Ma ei sooviks, et asjast räägitaks majas enne, kui Rudolf ise on kõnelnud,“ põikles ohvitser, kuigi rõõmustas, et just tema on see, kes võib rahuldada Leonora uudishimu. Ta saatis Leonorat, paindus talle lähemale ja sosistas: „Eile õhtul on vangid metsatöölt põgenenud... Kes meist võis seda karta, — pooled neist olid noorukid ja naised, ainult käputäis vanemaid mehi, aga siiski on omakaitse vahid maha löödud... Kedagi polnud, kes oleks otsekohe kohale sõna toonud, enne kui uus vahtkond leidis eest tühjad barakid...“

„Oh, ma mõtlesin, et midagi huvitavamat, parašütistid või bolševikkude uued pealetungid, või minupärast kas või sõja lõpp,“ mossitas Leonora, näides pettununa.

„Muidugi, te ei mõista aru saada tekkinud olukorrast, sest see pole daamide asi. Kuid vabandage mind, ma pean nüüd tagasi minema.“ Ohvitser pöördus kannalt, nagu oleks neil tõsiselt tuli takus ja oli mõne sammuga uuesti staabitrepil.

Leonora pöördus jälle kolletanud parki. Kui ta nüüd endamisi arutles vangide põgenemise lugu, tundis ta loomusunnilist rõõmu. Mõne silmapilguga võitis ta ükskõiksuse tagasi ja mõtles, kui palju võis põgenenuid olla, — vahest mõnikümmend. . . Nad saadakse kätte ja lastakse maha. . . Sellest ei tule midagi head välja.

Ta võttis hoiaku, et juhtum ei puutu temasse, aga kui majas hakati rääkima haarangutest, oli ta endalegi märkamatul kaasa kistud.

Keskpäev möödus, ilma et tagaetuile oleks jälile saadud. Pesa rahu oli häiritud, ja Leonora, viivitades kindla otsusega, nagu ämblikuvõrgus rabelev kärbes, pödes igatsust linna järele — eemale siit. . . „Milline närvesööv elu!“ kuuldi teda alatasa hädaldavat, aga see oli nii väga kooskõlas maja õhkkonnaga, et keegi ei osutanud talle vähematki tähelepanu.

Ent varsti peale lõunat tabas ta Rudolfi ja Ingeborgi kõneluselt. Rudolfi ootamatult enesega rahulolev, ülev olek rabas teda, — ohvitser istus hubaselt tugitoolis, läikivad jalad suurejooneliselt ristamisi, käsi silus edasi-tagasi mööda peenikest kintsu. Jutust paistis kohe, et

üks põgenikest on kinni püütud ja et sellelt on juba välja pigistatud, mis vaja.

Eks ma aimanud ette... Neil on nüüd kõik teada, mõtles Leonora ja tundis oma näilise rahu-kesta all vere ärevat peksmist. Rudolphi hooplevalt jahimehelik toon erutas teda peaaegu kehaliselt tuntavate torgetena.

Juba unistas Ingeborg põgenike hukkamisest, ilmutades soovi karistust pealt vaadata... Enne oma surma tahtis ta võida näha vastuhakkajate hävitamist.

Aliide sai temalt loa pidusööki valmistada ja käis kiiresti ning tähtsalt sahvri ja keldri vahet.

Leonora soovis, et hämarus laskuks rutem kui muidu maale ja et keegi ei eraldaks teda tubade halluses, — aga teda ei eraldatudki, sest kogu perekond elas sündmusele ärevalt kaasa.

Oli juba peaaegu pilkaselt pime, kui Leonora väljus. Udutas peenikest vihmapihu, raagus puuksad tilkused, pudenesid maha viimased lehed. Keegi ei vaadanud ta poole, kui ta kadus nagu oma üksluisel jalutuskäigul alevisse minevale teele. Vihm tihenes ja vana heinakulu sahises maas.

Esimeste väikeste alevimajade aiad möödusid külgekülje kõrval, nagu ühe pere lapsed käe alt kinni hoides. Kandilise kivimürakana mustendas teekäänakul suletud sepikoda. Katus kattis rohtunud ukseesist ja üle tänava-kraavi viival trummil ei olnud ratta- ega kabjajälgi. Leonora otsis ust ja koputas.

Kramp seespool avanes ja suurekasvuline naine, laps süles, tõukas ukse lahti, ootas ja vaikus, ei kutsunud sisse.

„Ega teil pole peres võõraid?“

„Võõraid? Õige paras aeg jah, millega siin kedagi võõrustada!“ pomises naine.

Leenoora lasti läbi esiku tupp, kus polnud süüdatud lampi, sest õli polnud kerge saada. Aga vist seetõttu, et väljas oli olnud pime ning sajune, näis soe eluruum lambitagi üsna valge. Haokubu vinises ahjus, hõõguvaid süsi oli koldele tõmmatud ja need kiirgasid paistet.

Laua ääres valendasid pingid. Sepa naine istus ja põi lapse põlve najale põrandale. Tal oli käsil jalatsite valmistamine, takukimp ja nuga lebasid pingil, kust naine võttis kätte pooliku jalavarju. Kaks linalakalist tütarlast seisid laua taga valmisjalatsi ees ja keerutasid vilkalt nõõri. Teisel pool lauda istus tüdrukuist suurem pois ja jätkas tuseselt ning umbusklikult hilist võõrast uurides puulusika õõnestamist. Kolde vastas järil vajusid üle raamatu kaks vähemat põetud poisikesepaad. Lehekülje lõpetamisel nende hallivatilised õlad puutusid kokku, üks ei võinud pöörata lehte enne, kui teisel oli loetud. Tuppa mahtus kolm voodit, igauks ise seina, tagant paistis veel teine väike kamber vooditega — ja see oligi kogu eluruum.

„Mees oli teil vangina metsatööl...“ alustas Leenoora.

Naine ei vastanud, näis vaikselt ootavat ja end aegsasti kõigeks ette valmistavat.

Ta vihkab mind, tundis Leenoora, ja ta nägu läks higiseks. Ta tahtis naisele kuidagi omaseks saada, talle

südame ligi pääseda ja küsis tasasemalt: „Elate mingil moel ära?“

Aga naine ei vastanud ka sellele, vaid pani jalavarju käest ja tõstis söögikorda nõudleva lapse sülle, avades sellele oma rinna. Lapse kaks pisikest kätt surusid vastu ema tugevat ihu ja suu leidis kiiresti endale õige paiga.

„Toidate rinnaga ja väikemees on tubli... Minul lõppes piim vara, ja laps suri...“

„Juba pooleteise-aastane... Looma pole, kes tilga piima annaks...“ vastas naine.

Leonoora ei kärsinud enam viivitada ja sosistas: „Kas teate, kus te mees praegu end varjab?“

Naine vahtis talle kinniselt ja rahulikult otsa. „Ma ei tea midagi, preili!“

Suurem poeg sirutas pea üle laua ääre lähemale, hingsõõm põletas ta näo veripunaseks nagu tulelõõsk raudvarva.

„Teate, küll te teate, aga teie ei usalda mind...“

Jälle jättis naine vastamata, laps imes ja söed kiirgasid.

„Noh, ükskõik... Mul polegi vaja seda teada, aitab sellest, kui teie teate. Meil...“ Leonoora sattus selle sõnaga segadusse, enne kui jätkas: „Jah, meil teatakse, et põgenikud tulevad homme õhtul rabas turbaonniskokku, et turbamätaste alla peidetud relvi kätte saada... Öö jooksul peate nad leidma...“

„Ma ei tea midagi,“ vastas naine.

„Aga siis võetakse nad kõik kinni ja lastakse maha...“

„Ma ei tea sellest midagi, Mul on lapsed...“

„Teie mees puuakse...“

„Ju ta siis ise teab, mille eest ennast puua laseb. . .“

Leonoora mõistis, et teda kahtlustati, et temasugusel oli võimatu sepa elutoas usaldust võita. Kestnud erutusest oleks ta kas või nutta tahtnud, et oma valutavat südant välja puistata, aga ta haaras naise käe, laskis siis kohe jälle lahti ja pöördus kiiresti. „Ma lähen, aga te teate seda nüüd. . .“

Talle ei vastatud.

Ilm oli täiesti pime. Majad mustendasid ähmaselt, nagu püüaks pimedus neid millegi eest kaitsvalt varjata. Akendes kumas, kolletel hõõguvate süte paistel jätkati koduseid toimetusi. . .

Kui Aliide avas Leonoorale ukse, küsis ta õhtusöögiga muretsedes, kas ohvitserid peatselt tulevad.

Ta arvab, et olin staabis, mõtles Leonoora, naeris ja vastas kohe: „Jõuate, küll jõuate, pole viga.“ Ta ruttas edasi, aga Aliide ei jäänud temast maha, vaid järgnes talle ja kõneles ladusalt, aimamata, et teda ei kuulata. Nii jõudsid nad koridori lõppu ja Leonoora oli juba oma tuppa pöördumas, kui ta järsku üllatunult seisatas: „Mis te rääkisite?“

Aliide oli oma suu nagu kõik muugi andnud pere-
rahva teenistusse, ja Leonoorale sai teatavaks, et sõja-
kangelane Villi on äsja koju saabunud.

Villi? Niisiis algavad Nonnal ammuigatsetud päevad, aga minu ellu ei tule midagi uut, mõtles Leonoora. Kui ma ei taha igaveseks varjusurma jääda, kui ma tahan elada, siis ma pean võitlema, teadis ta. Alevist tulles tundus siinne pesa talle lämmatavama urkana kui kunagi

varem. Ta kuulis läbi köögiseina vanapreili käsejagavat häälevihinat, taldrikute ja pottide kolinat, nugade klirinat.

Leonoora istus mõne aja oma voodil, vahetas siis porised sukad-kingad uutega ja läks oma kergel kõnnakul tubadesse.

Ingeborg kandis sametkleiti. Kuldpross säras ta soosisel kaelal ja närtsinud käsivarsi ehtisid pitsiribad. Kollase luitunud siidsirmi alt tungis läbi suure saali hämar valgus.

Vana kulunud sohva nurgas leidis Leonoora kojusaabunu enneaegu hallineva, kahvatu ja kõhna kogu. Nad tervitasid teineteist tagasihoidlikult. Villi oli sirutanud vastu vasaku käe, sest ta parem varrukas ripnes tühjalt. Esimese pilguga oli näha, et kojusaabunu on läbi elanud õudseid päevi, — kannatuste jäljed olid kõverdunud ta näojoontesse, virilasse, kibedasse naeratusse, kõlatusse, kartlikku häälede.

Ingeborg oli saabunule uhke. „Sõjasangar!“ kiitis ta.

„Saad kindlasti mõne kõrge koha, teed au oma lastele!“

Kuid Nonna silmade all olid punased viirud ja Villi ise oli väga vaikne. Lapsed tundsid hirmu ja igavust, aga et neil ei lubatud saalist lahkuda, vahtisid nad laua poole, uimaselt süüa oodates.

Rudolf tuli koju enne teisi ohvitsere ja siis istuti kogu perega koos ümber vana sohva. Ta oli vaimustatud meeolus. „Sinu haavad on ka minu haavad, vend! Ma juba tunnen ja istun palju kindlamini oma vormis.“

„Muidugi, see on hea... Aga liinil on olukord raske, palju raskem, kui arvatakse...“ kogus end kojusaabunu jutustama. Ta vaatas ettevaatlikult ringi ja palus sulgeda ukсед. „Tuleks kõnelda omavahel... Ega siin pole kedagi, kes võiks pealt kuulata? ... Haiglad on täis kuhjatud, alati tuleb vooride kaupa uusi juurde, palatites sosistatakse aina värsketest kaotustest, määratutest inimkaotustest rääkimata, aga ajalehed vaikivad... Keegi ei usu enam...“ Ta kahtlustas Rudolphi ja Ingeborgi kivi-
nenud nägusid ning lõpetas pomisedes: „...mitte millessegi!“

„Sa arvad, et distsipliinipuudus? Kuidas tohib seda olla?“ urises Ingeborg ega püüdnudki teise mõtteisse tungida.

„Kuidas tohib seda olla!“ imestas ka Rudolf.

„Muidugi... Ma sooviksin sama... Aga kaotused on suuremad kui suured. Midagi ei või enam teada... Meil pole küllalt mehi, kes vastu paneks.“

„Mehi!“ Rudolf tõstis pilgu invaliidile. „Neil, kes on terve Euroopa enda alla heitnud, ei peaks jätkuma mehi!“

Leonoora silmitses kogu aja Villit, kes näis arg ja kõssivajunud, ja temale jäi mulje, nagu teaks Villi palju enam, kui ta rääkis.

„Hea oleks...“ võttis Villi oma eelmised sõnad tagasi, kuid lisas sealsamas: „Sõjaväes ollakse tüdinenud rohkem, kui arvatakse. Antakse end vangi...“

„Noo-noh,“ ümises Ingeborg põlgusega. „Su hirmul on suured silmad!“

Villi nihutas end sohval, et näha, kas ukсед on hästi suletud, tõstis oma allesjäänud käe raskena lauale ja lausus: „Siiski. . . Ka Ervin läks üle — ta ei saanud surma!“ Seejuures ta noogutas Leonoorale nii mitu korda kinnitavalt pead, et see järsku selja pööras ja nutma vappus, — mis ka perekonna meelest oli enesestmõistetav tegu sellise hoobi puhul.

Rudolf aga hüppas istmelt ja ta silmist paistis hirm. „Kas seda teatakse?“ Ta hääл värises mitte vähem kui pitsrätik, mida Ingeborg, kel ehmatuse hinge mattis, suu ees lehvitas.

„Ei teata. . . Mitmel korral kutsus ta mind ja üht ohvitseri, oma sõpra, sedasama tegema. . . Minna aga oli väga ohtlik, mina — ma ei lasknud ennast kaasa tõmmata, ja see ohvitser, see oli kahevahel, ta ei uskunud, et asi õnnestub. . . Kui aga Ervin jäi kadunuks, hakkas mul ja ohvitseril hirm, et meil kui ta lähemal kaaslastel võib halvasti minna, ja ohvitser, kelle rühm mattis surnuid, kandis Ervini nende nimestikku. . .“

„Oleksite pidanud Ervinit takistama, ta maha lööma kui koera!“ kähises Ingeborg.

„Ja teie, teie, Villi, ei kirjutanud sellest, vaid veensite kõiki tema surmas!“ süüdistas Leonoora.

„Kirjutanud — kirjas? Maha lastakse selle eest!“ Villi nihutas end jälle ebamugavalt, ja kui samal ajal ohvitserid ukse avasid, jooksis üle ta vintsutatud näo tõeline kartusevari, et võib-olla on nende kõnelust siiski pealt kuulatud.

Rudolf asus lauda, Villi, kelle vigastatud parem külg

ei lasknud jalga põlveliigendist vabalt painduda, astus raskesti.

Ohvitserid olid hooplevas ja võidurõõmsas tujus, tungides roogade kallale kui härjad heal söödamaal. Ja kohe veeres kõneaine jälle homme toimuvale haarangule rabas, põgenike kinninabimisele, nende üle kohtumõistmisele.

Kolm last, kes olid vahepeal uniseks jäänud, kuulasid täiskasvanuid õudusega, ja õhtu hirmutas neid sünguse ja kõledusega. „Ma kardan,“ sosistas seitsmeaastane.

„Rumal, ole rõõmus, isa tuli koju!“ riieldi temaga, aga lapsed kartsid vigaseks jäänud isagi.

Villi ise tegeles söömisega, mis ei läinud parema käeta ikka veel kuigi libedasti. Ta paistis reisist lõpmatu väsinuna ega võtnud vestlusest osa. Nonna hoolitses vahetpidamata, et Villi ja lapsed saaksid toitu kätte, ning oli veelgi sõnaahtram.

Ohvitser Otto, kes oli päeval seisnud suure pinge all, jäi peaaegu kohe vinti, tundes sellest kosutust. Ta veeretatas viinivorsti koorekastmes ja laskis kuuldavale rõhitava ohke. „Igasugune kartus on narrus! Mul on tugev karakter, ohvitseri karakter. . . Minu isa tappis esimeses maailmasõjas prantslasi, belglasi, venelasi, üldse kõiki neid rahvasorte, keda juba tol ajal tapeti. Mina ise, kuidas ma peksin poolakaid. . . Juudi naise ja lapsi ajasime mulla alla kui kartuleid! Aga nüüd see koht siin, kui armsaks see on muutunud! Kõrvaline, aga vastutusrikas positsioon, harjumust mööda meeldiv amet. Hir-

mutasid, pagana pihta, kogu päeva kartsin, et kõrvetan selle vangiderämpsu pärast veel omaenda naha. . .“

Laurentius nosis isukalt toidu kallal. Ka temal oli päeval mitu hirmu üle selja jooksnud, nüüd laskis ta söögil-joogil hea maitsta ning noogutas teisele järele: „Jaa-jaa, need sigudikud oleksid tõepoolest meile kalliks maksuma läinud, sest kohalt ära teisele kohale paigutatakse kergesti. . .“ Teise koha all mõtles ta rinnet, millest neil õnn oli eemal olla. Nad olid seni oma naha suutnud tervena hoida, ja et nad ei tahtnud häid kohti kaotada, siis püüdsid nad olla eriti kohusetruud üles- ja armunud allapoole.

„Ükskõik mis abinõudega, aga kord peab siin valitsema,“ uhkustas Rudolf Villi ees selga sirgu ajades.

Aliide seisis teenistusvalmilt laua taga, vahetades ja kandes roogi, kuni roidunult tõusti ja ruumidesse vajuti.

Proua Liidia, kes oli kogu pealelõuna segases poolunes lebanud, virgus õhtul ja soovis nüüd näha sõjast saabunut.

Villi lonkas haigevoodi juurde, nihutas tooli lähemale ja istus peatsi ette, puudutades põdeja lõppenud kätt oma kahvatute huultega. Aga haige ema vaatas ning ei tundnud teda ära.

„Kas võiksite mulle midagi jutustada Villist? Kus te teda viimati nägite? Kliinikus? Lapsest saadik Villi leidis endale häid sõpru. Ta oli nii lõbusa loomuga poiss. Kas ta ikka veel armastab sõprade seas nalja heita?“

Poeg nihutas end ebamugavalt. „Mina ise ju olengi Villi. . .“ Ta sundis end nägu kõverdades naeratama.

Lamaja ebamäärane vaade libises temast mööda, nagu oleks tarvitatud võõrast keelt, mida ta ei mõistnud. Ja siis jätkusid ta küsimused: „Ütelge, ons mu poeg priske? Kas tal on uhke univorm? Villi armastas lapsest saadik ilusaid riideid...“

„Vahest räägiksime edaspidi, — olen reisist nii väsinud...“

Liidia udused silmad läksid vesiseks. „Ema süda... See on ema süda, ärge pange pahaks, kui räägin liiga palju oma pojast...“

Aga Villi lahkus longates toast.

Enne keskööd koputas Leonoora tasakesi ohvitseride toa uksele. Ta ootas rahutult, ja kui Helmuth, paljais sukis, püksitraksid üle kortsunud särgi, nähtavale ilmus, kurtis ta areldes, juuksekäharaid näppides: „Mul ei ole und...“

Helmuth aga pilutas uniselt tukastusest lahti läinud silmi ja ta kohendamata välimus oli Leonoorale võõras.

„Kas lähete ka homme haarangule kaasa? Võib-olla on retk ohtlik...“ sosistas Leonoora ja tal ei olnud lahkumisega ruttu.

„Mures? — Minu pärast!“ Krüger oli meelitatud ja kutsus teda tuppa, osutades kaaslaste kohta: „Nad magavad nagu kotid, nad ei eksita meid ega meie neid. Tulge, istuge korrakski mu voodile, andke oma mesimagus käsi, noo silmapilgukeseks, mis te kardate!“

Leonoora mängis sallinarmastega ja astus tuppa. Otse esimese pilguga silmas ta kaht meest raskesti magavat, nende riided vedelesid toolil ja relvad laual. Aknaluugid

olid suletud, ahjus küdes paar kustuvat halgu, uks oli pooleldi kinni lükatud, tõmbus vuhises.

Helmuth kauples Leonoora voodiservale istuma, heitis ise pikali asemele ja nihutas kätt ümber istuja piha.

„Kui palav siin on.“ Leonoora libistas salli õlgadelt, viis ahjusiibri otsa ja lõi pilgu uuesti magajaile, riietele, relvadele... Siis istus ta jälle voodile ja uuesti kobasid Krügeri käed tema järele.

Leonoora oli pinevil ja mõtetes, ta vaatas iga hetke järel magajatele ja rääkis, mänglevalt Helmuthi käsi tõrjudes: „Ehk nad ei magagi, võib-olla on nad ärkvel... Mis te teete, nad näevad ja naeravad me armatsemise välja.“

„Oh, nad magavad, päev läbi on kõvasti ametis oldud,“ arvas ohvitser.

Järsku otsustas Leonoora tõusta ja tõrjus käed eemale, sosistades: „Ma pean siiski nüüd minema ja teid rahule jätma. Täna peate end ju homse jaoks hästi välja puhkama... Jääge, jääge nüüd magama.“ Ta ei vaadanud enam magajatele, ei nende riietele ega relvadele... Võttis siibrit nagu kogemata tõugates vaikselt oma salli, soovis head und ja libises toast.

Hommikul, enne kui Leonoora väljus oma väikesest ruumist, ta kuulatas teraselt iga liikumist vanas majas. Koridorist ja tubadest kajas kõnekõminat, sammud lajatasid, ukсед käisid, köögist ei kostnud igapäevast toidunõude klirinat.

Rudolf, olles esimesena rutanud ohvitseride ruumi, oli leidnud nad oma voodites elutult.

Ingeborgi viha hõljus tubades. Ta laskis Aliide hooletu kohusetäitmise eest vangistada ja tüdruk viidi palvetest hoolimata ära.

Rudolf närveeris, sest suuri vaevu läbiviidud haaran-gul ei tabatud ainustki põgenikku.

Villi ja Nonna vestlesid kaua omavahel, nad ei usal-danud enam oma mõtteid perekonna ette tuua ja Villi hakkas kaeblema haiguse üle, hoidudes selle abil välis-elust kõrvale, võtmata endale ametikohustusi. „Ma tean, me seisame hirmsa kaotuse ja kokkuvarisemise ees...“ sosistas ta aralt naisele, piilus kartlikult iga nurga taha ja lebas pooled päevad voodis.

Sama nädala lõpul asus Leonoora uuesti linna. Lah-kumisel alevi väikestest majadest möödudes silmas ta sepa naist kaevul vett ammutavat. Kaelkoogud õlal, sammus naine elamu poole. Püüdmata sõnu vahetada, seisma jäämata, noogutas ta lahkujale lihtsalt peaga ja jätkas oma hoolt.

Noor viljapuuaed oli raagunud, kuid iga langenud lehe armile oksal toetus uue punga alus.

PÄEVAD

Maa oli kontkõva. Õhukesed lumekübemed lendlesid kui linakiud. Päevaloojangu punasest laigust veeresid pritsmed alevimajade teravatele, lahjana nurgelistele katusekülgedele. Külma kahutas hämaraid aknaid, räästaste tumeda kaare all. Liiklejate harvad hallid kogud kadusid hääletult pragudena avanevate uste vahele. Kuski sulatud värava taga ulgus kaeblikult kõhn koer.

Proviisor Johanna Orasel oli tööaeg läbi ja ta läks oma tuppa. Tal oli nagu igal õhtul kitli tühjas taskus mõni rahustav pulbrike, sest ta ütles endale ikka, et unepuudus, mille all ta kannatas, tuleb lihtsalt närvidest. Kunagi polnud tal õiget rahu.

Vaikne videvik varjutas tuba. Kiiresti kattis Johanna Oras aknad ja süütas tule. Sest ajast, mil apteek ja saks-

laste sõjaväe tagavara-hospital asusid ühe katuse all, ei armastanud ta enda ümber pimedaid õhtutunde. Tal oli, nagu oleks ta ihuüksi jäetud keset tühjust, mida kui halli mäge ei jõudnud liigutada. Hospitali võhivõõrad haiged-hädalised tulid ning läksid otsekui sogane jõgi, mis keerles pilkase kuristiku poole. Nende tõbiste jaoks olid tema käest läbi käinud haigla juhataja dr. Tublina väljakirjutatud rohud. Mõnedki olid maha maetud haiglakrundi taha kodutuna, leinajateta.

Tuul oli juba teist nädalat valus ja lõõtsus toad jahe-daks. Johanna sirutus diivanile ja võttis mantli peale. Ta pilk riivas varjulises tulevalguses tuhmilt paistvat peegli-laiku. Otsaesisel, suu- ja silmanurkades uurdlesid peeni-kesed kortsud, ja varasema õitsvuse asemel leidis ta oma näos kahvatunud karmust. Millest see vananemisprot-sessi areng säärase kiirusega, missugustest salamuredest? Ta ütles endale harilikult väga lihtsalt, et sõjaaegsest murelikust elust ja nõrgast toidust, sest maast-madalast juurdunud vähenõudlikus aususes ta polnud kuigi agar oma vajadusi ette nihutama. Pealegi pidas ta enesest, nagu seda kogu haigla teadis, liiga palju. Väga mitme-suguste perekondlike sidemete ja tutvuste tõttu olid eriti halastajaõele Lota Jürgensile kõik ukсед avanenud, kuigi ta teenijaskonna poolt oli kahtlustatud kui nuhk. Aga kahtlaseks peeti sageli veel üht või teist, kolman-datki, mine tea... Johanna oli iseäranis kõigist eemale hoiduma hakanud, sest parem karta kui kahetseda. Aga töötadagi, mida ta ennemini armastas, oli läinud järjest väsitavamaks ja vastumeelsemaks, — temal, endisel vae-

sel üliõpilasel, kes oma esimesest palgast oli aidanud koolitada nooremat õde Ursulat. . .

See õde oli olnud lühikest aega õpilasena tema kõrval, aga oli siis ihnsa vanapoisist apteekriga riidu läinud, kelle küüned ka surmahädalise rohuvajaja viletsat kukrut nähes enda poole olid kiskunud, paludes Johannatki endale teist kohta otsida. Johanna polnud siiski temaga kaasa läinud. Õige peatselt oli nooremale õele uueks seltsiliseks sobinud mees, siis oli neile sündinud poegki, ja kui Johanna oli õde järgmine kord kohanud, näis see teist korda rase olevat. Ta oli tundunud visa kui tulihark oma elukaaslase kõrval, kuigi nende sõbrutsemist põrandaalustega Johanna tookord oli pidanud tuulepäisuseks. Johannal polnud piisanud julgust nende meel sust omaks võtta, et hammas hamba vastu teravalt võitluseks valmis olla. Ta oli olnud selleks kuidagi liiga tasane, jälginud neid vaikselt ja kui tarvis, andnud raha, mida tookord teenis üksi rohkem kui õde mehega kokku.

Aga siis oli Johanna haigestunud sisemise kasvajaga, lamanud kuude kaupa kliinikus, pidanud lõikuse vastu ja üle noatera elama jäänud. . . Just selles kliinikus olid olnud tal esimesed kokkupuuted dr. Tublinaga. Ja sel ajal oli doktor paistnud talle hoopis teise inimesena — suurte võimetega, hea arstina, usaldatud ja austatud kõigi oma ravialuste poolt. Johanna oli teda isegi salajas platooniliselt armastama hakanud, nagu mõnikord paranjatega juhtub. . . Eriti selgesti mäletas ta praegu üht varasuvist juunikuu hommikut, kui dr. Tublin naerata-

des palatisse oli ilmunud, tema voodi juures peatunud ja öelnud: „See on hea, et paranete kiiresti, sest täna on meil tähtis pööranguline päev. . .“

Aga mis on ometi sündinud sel tähtsal päeval? oli pinevus nagu magnet Johannat haaranud. Siiski, enne kui ta oli jõudnud midagi küsida, kuulis ta suurtest riigisündmustest. Ja ta südames oli segunenud kuuldu ühte selle tundmusega, mis oli armastus ta õe vastu.

Ent nüüd oli aeg läinud ja muutunud, ning dr. Tublin ühes ajaga. Johannale torkas silma, et arsti lahkus juba aegsasti pöördus kadakasakste poole ja et talle oli juurde tulnud iseäralik libe, jahe ja salakaval joon, mida proviisor temast kunagi poleks oodanud.

Tagasi mõeldes, näis Johanna Orasele, nagu ei tunneks aasta aastat. Vabadus, töö, rahu. . . Sõda, okupatsiooni-ike ja viletsus. . .

Ta tõusis, niisutas pruune juukseid ja seadis kiharaid pähe köidetud võrgu alla. Kui vilksatas mõni harv hall karv, tõmbas ta selle välja.

Mis puutus ta tervisesse, siis see polnud kõige parem, aga ta ei kaevanud kunagi, sestsaadik kui ta juba kord dr. Tublinale peavalude ja verevähesuse üle oli kurtunud. . . „Jah, praegusel ajal peab enda eest väljas olema ja oma suud kõige lähemaks pidama!“ oli arst jõhkralt pomisenud, täites Johannat kurbusega, haavates teda südamepõhjani.

Kui uskumatult tooreks on muutunud inimesed viimasel ajal, mõtles ta pahatihti ja oli masendatud.

Johanna valas parajasti vett, et paari pulbrit neelata,

kui uue raudteejaama-ülema naine Bertha Pillau kergelt koputades südamesõbra kombel sisse astus. Nahkmantli lõhnavat hõlmasaba laioli laotades laskus ta palumata toolile ja kädistas edevalt otsekui oksal hüplev harakas:

„Muutlikud ilmad! Minu Kikist-tütrecesel on huul pakatanud, andke salvi! Teenija, keda mulle koondus-laagrist kindlasti lubati saata, pole ikka veel päralt jõudnud. Ma ei saa aru, mis see peab tähendama, ei või ometi olla, et kõik antakse ära ainult saksa prouadele. Lastega on raske. Kujutlege mu pisikesi, suhkrutükikese pärast löövad neil silmad särava, kunagi ei saa maiustada nii palju, et himu täis saaks. Muust nad ei unistagi kui piparkoogimajakesest, olgu lugu nõiast nii hirmus kui tahes, — mitte ühe, kõik sõrmed annaksid nad kookide eest.“

„Ju vist muidugi, aga iseasi on, kuivõrd maiustamine neile kasulik on, — see oleneb harjumusest...“ Provii-soril oli salv käepärast ja ta ootas, et külaline minema hakkaks. Ta teadis juba, et Berthal oli igavene hädaldamise mood küll Kiki ja Fifi nohude, küll kõhurikete või toidu ühekülguse üle, alati kaebas ta raskust. Ometi oli just jaamaülem Pillau pere see, kes alati elas nii priskesti, et alev talle seitset surma soovis.

Bertha Pillaul ei olnud kiiret. Johanna oli varemgi tähele pannud, et ükskõik kuidas ta püüdis end kõrvale hoida, jaamaülema naine keerles ta ümber. Mis ta minust tahab? kartis Johanna.

Bertha jättis tooli ja lipsas talle ligemale. Ise rääkis: „Lähme meile kohvi jooma. Head kohvi on muidugi

väga raske saada, aga meie ei saa lihtsalt ilma kohvita elada. Mõtlesin juba päeval teie peale. . .“

„Oh teate, ma ei saa tulla. Näete, juuksedki on märjad, kammisin end parajasti. Kuidagi ei saa.“

„Kui kahju. Meil on täna külaline, jäi minu mehega vestlema, suitsetavad ja rüüpavad klaasikese kuuma kohvi vähese konjakiga. Kõrgelseisev isik julgeolekupolitseist. Kui me teid tutvustaksime, mõistate, kui palju kasu teil sellest oleks. Väike kohustus, ütleme, hoiate silmad-kõrvad lahti, tühine asi, aga kui palju soodustusi see teile pakuks, te oleksite üleöö kõigega, mida soovite, kindlustatud.“

Johanna ei vaadanud Berthale näkku, sest see silmakirjalik, kergemeelne nägu virvendas kogu aeg ta ees, ükskõik kuhu ta ka ei vaadanud. Pillau naine oli tal vastas nagu kägiseva rauaga lõks ja proviisor Oras ei tundnud end hästi oma nahas, otsides möödapääsu.

„Kardan küll, et ma ei tule toime, kui mu väljaõpitud elukutsele mingi uus eriala lisatakse, mida ma õppinud ega praktiseerinud pole. . . Minu vanapiiga-eas veel uue võõra ametiga katsetada, — noh, näen, te tahate mu kulul nalja visata ja mõista anda, et olen siin ülearune ja tühine leivaraiskaja.“

„Ei, kuidas? Mu ettepanek on ometi auasi ja näitab, et ma pean teist kui omasugusest lugu. Ma tahan head teha, ma ei ole paha inimene, see toob teile ju kasu. . .“

„Palun vabandust. Siiski, kardan, te hindate mind üle, sest minu ja Lota vahel on juba päritolus vaks vahet. . .“

„Preili Jürgens on iseasi, tema seisab väljaspool meie vahekorda. Jääme siis nii, et teie tulete homme hommikul... Või hea küll, me kutsume teid telefoniga...“ Bertha Pillau lõi hõlmad kokku, noogutas heategijalikult pead ja kepsis toast välja.

Sel õhtul ei saanud Johanna Oras pulbritest hoolimata põgenevast unehõlmast kinni haarata. Valusa tuulega kolksusid puuoksad vastu seina ja kaeblikult kriiksus jalgvärv, nagu voolaks sealt pidev hädalistevool sissevälja.

Ta oli kuulnud nii paljudest ülekuulamistest ja vangistustest, aga ka üksteisele pealekaebamistest, et ta pea hakkas tuikavalt valutama sellele kõigele teravamini kui varemalt mõeldes.

Johannal tuli meelde ta enda ja õe ühine lapseõlv, kui isa veel oli elanud, olles maal rentnikuks. Ta mäletas heledaid heinaaegu, mil terve rentnikupere käis kaugel jõe ääres luhal ja üksi tema hooleks oli usaldatud kodu ning väike õde. Kui tähtsana ta enda meelest oli õiendanud kanade, seamolli ja õe ümber, otsekui ema järele aimates. Ja kui oli juhtunud, et kuri vapsik õde põllupeenral paljasse jalapöida nõelas, siis oli ta kandnud teda kogu tee kuni koduni süles, lõõtsutades enesel seejuures kas või hinge seest. Mis oli võinud ta hoolida raskusest, kui tuli tunda vastutust! Ja ta mäletas pimedaid sügiseõhtuid, mil isa lelle abil reheahju ergavas kiirguses linu ropsis, kus linakiud ja takutolgad vehklevarjulises hämaruses nende riietel tolendasid. Seal samas laia kuuma kolde ees oli ta kuivatanud oma ja

õe karja järel joostes läbiligunenud pastlaid ja küpsetanud soojas tuhas hapusid õunu, igäüht õega poolitades.

Nüüd aga lamas ta unetult üksinda muresed. Ja õde oli pagendunud, ning seitsaadik, kui valitsus maalt põgenes, ei teadnud ta enam Ursulast midagi. Aga maale, sünnikohta, Pärnumaa metsade-kanti lelle juurde oli maha jäänud õe vanem poeg Jaako... Iga kord, kui Johanna sellest kõigest mõtles, kurvastas ta lapse pärast, ja juba mõnda aega ei tulnud lellelt rahasaadetistele vastuseks mingit elumärki.

Kuskil kohiseva Peipsi taga lõkendas sõjatuli ega paistnud siia, ainult saksa haavatute voorid aina tihenesid, ja vagunitäite kaupa küüditati suurtükkide alt tulnud liha Leningradi poolt Riia peale.

Telefonitraadid vingusid väljas nagu ümisesed sõnu, rasket needust. Vahepeel huilgasid vedurite vihased vile ja rataste ragin vajus mööda. Öö edenes ning pilkhaaval jõudis päev.

Hommikul aegsasti helises apteegis telefon.

Tuul oli jäätanud tänava libedaks hõõrunud nagu ussinaha. Raudteejaama ühe otsaga hoone, mille teist pommist purustatud tiiba ei saadud kasutada, polnud kaugel.

Lõuna eel, kui apteegis jätkus igapäevane töö, pühkis koristaja riulitelt tolmu ja arutles seejuures rohkem küll iseenesega kui vaikides töötava proviisoriga oma muresid:

„Kui ma vähemalt teaksin, elab mees veel või on surnud... Vahest ehk sai kuidagi omade poole põgeneda —

ehk jälle pääses putku metsadesse. . . Neli last, kolmteist aastat elasime. Nüüd aga muudkui oleme kui lõas loomad, keda väevõimuga tapale veetakse, — ei ole midagi oma otsustada ega valida. Kaua see nii ometi peaks kestma! Kõige selle aja olen oodanud, et oot, nüüd tuleb asjale pööre, aga pole tulnud. . . Kuid ma ootan ühtesoodu edasi, sest ega ülekohus ei või seista kotis, ei või. . . Räägitakse, et meie omad tungivad peale ja lähenevad iga päevaga.“

Pahuralt tõstis Johanna pead, ja kõik, mis ta vastas, oli hoiatus, et olgu koristaja lihtsalt vait.

Murelik, varavananenud naine ei juurelnud proviisori meeleolude üle sügavamalt, kui aga ütles: „Jah, mis teil, — pole meest, pole lapsi, kelle pärast nutta! Kuid siiski sellegi poolest näib teil vaev veres seisvat ja meelt kibestavat. . .“

Lota Jürgens tuli rohtude järele. Ta oli tüse, väheste lihaste ja väikese kondiga tüdruk, nagu puuderdatud, priske lõua ja madala laubaga. Ta oli pealiskaudse hariduse ja kergete huvidega tüdruk, armastas toonitada, et on hästi kasvatatud, oli võimuahne ja otsis meelitusi. Lota luges ennast balti sakslaseks ja kõneles täispuhutud aktsendiga, mängides tähtsusega. Johanna pidas temaga ametlikku vahekorda, hoidudes lähemaist kokkupuutest.

„Palun oodata!“ Johanna hääl oli asjalik, ja kui see harilikult muid ei meelitanud sõprusele, äratas see austust koristajais ja põetajais. Kui nad nägid teda töötamas või liikumas, nagu mõtlik, tõsine ja pahatihti karm, oli neil

hea meel otsustades, et ta on ustav ja et teda ei suudeta mõjutada.

Lota Jürgens istus leti ette, näol ükskõikne, pruugitud naeratus, võttis taskust kompveki, krõbistas seda ja vahtis tuimalt Johannale. Lota elatas enda juures tädi, lasteta köösnerileske, ja neile kuulus peale rohke nikerdatud mööbli traatpuur vanade kanaarilindudega, kelle lauluiga oli jõudnud seljataha ja kes õrtel sõid ja tukkusid.

Ükskõikselt võttis Lota Jürgens rohud, haigutas ja ohkas:

„Ah, küll on täna unine ilm.“

Tõepoolest heitles ta aga iga päev unega ja alles õhtu eel muutus ärksamaks. Vastumeelselt tõusis ta istumast, läks ruttamata.

Johanna oleks olnud õnnelik, kui ka tema oleks võinud tunda unevaeva, aga seda ei olnud, sest ta närvid olid tundlikud kui milligrammkaaluke. Tusaselt lukustas ta lõunaajaks apteegi ja tõttas pika koridori kaudu kantseleiruumidest ja kabinetidest mööda söögisaali, kus ta nagu harilikult istus väikese laua äärde, et saada oma normi.

Köögitaguses ruumis aga aetas rebasenäoline kokk Lilienthal nii mõnelegi praevaagnat ja magusrooga nina ette. Ka Lota Jürgens oli sinna jõudnud, lai ettetükkiv lõug toetatud ühele käele, kuna teine käsi mängles lusikaga.

Köögis lõksutasid koka-abilised naerda ja lobisesid armulugudest. Neil oli jõudus ja lõbus amet raske val-

lutusaja kestes, ja ikka saatis enamik neist ohvitsere ja ikka ootas enamik neist ohvitsere, sest hospitalist läbi-käik oli kiire ning vaheldusrikas.

Aga tagauksest käis koosnerilesk tirinaga, ja siis oli seal veel põlvpükstes poisivolaskeid kastrulitega ja nad lahverdasid ladusalt oma vöörast saksa keelt, mõtlematagi arvestama hakata neid, kes seda ei mõistnud. Köögitüduruk ehtis alevisse minema ning tal oli komps hõlma all. Varblased jooksid jalgrajal nagu hallid hiired. Jäätanud aiapulkade tagant tänaval möödus kadunuks jäänud isa pikka joppi kandev kõhn poisike, ja veel siis, kui ta ise oli sulanud halli naabermaja varju, vajus tagasi tema valus kõha.

Köösnerilesk täitis tirina, põlvpüksiliste volaskite kastrulid täideti ja koka-abilised lobisesid ühtevada padade lõhnavas aurus.

Johanna Oras läks sõjaväehaigla ülemisele korrale. Trepil tuli talle vastu salk noori sitkeid põetajaid ja nad möödusid vastastikku tervitades.

Ülal palatiteosas laius haigete hääles sumin mono-toonselt ja venivalt. Soldatite tõmbid kurnatud kujud lohisesid haigekuubedes otsekui hallid varjud. Iga kord, kui mõni säärsaapais ohvitser vaheruumi läbis, nõksatasid viletsad kogud tervituseks.

Johanna peatus plakatitest kirendavas lugemistoas ja sirvis ajalehti. Soldatite tume sosin kostis nurgast temani, aga siis äkki vaikiti, sest Lota Jürgens ilmus kärarikaste ohvitseride saatel. Auahnelt hiilgasid Euroopa rüüstajad sellega, kui suured tapakunsti spetsia-

listid nad on, tardunud kõrkus rippus nende rinda asetatud külmadel raudristidel, mis aastasadu olid neelanud verd. Lota Jürgens jälgis lugemistoa meeleolu, keerutades punalakiliste küünte vahel paberossi, roosal näol hingetu, kulunud naeratus. Siis pöördus ta uuesti ohvitseride poole, et lasta nende lugusid endale hästi maitsta.

Johanna pani ajalehe tagasi lauale ja puges oma vaiksesse apteeki. Ta püüdis keskenduda laboratooriumis tööle, kuid apteeki tuli dr. Tublin.

Arst oli keskealine terve välimusega ja terava pilguga mees, viivitleva jutuga, nagu prooviks ta sõnu, enne kui välja ütleb. Ta ulatas Johannale soovitud rohtude sedeli, palus nendega õhtuks valmis olla, seisis paar minutit, nagu oleks tal veel midagi lisada, kuid pöördus siis ja läks.

Et asi rohtudega polnud päris puhas, oli proviisorile selge, sest ravialustele minevad rohud viis Lota Jürgens osakondadesse. Johanna oli saanud mulje, nagu kindlustaks Tublin rohtude varal sõprust kadakliku keskkonnaga, kus perekondades leidus paljugi põduraid, et nende poolehoidu võita.

Kui dr. Tublin uuesti tuli ja Johannale uuriva pilgu heitis, jooksis kerge puna üle proviisori kuivetu näo, sest ta ei uskunud, et arstil oleks teadmata, mis ta temast varem oli mõelnud ja mis ta temast praegu mõtles...

Aga Tublin pilutas kuidagi kavalmürgiselt silmi ja tegi juttu:

„Meie daamid tahavad täna jälle väikest omavahelist olengut pidada. . . Kuidas on teiega?“

„Ah meie daamid. . .“ Johanna teadis väga hästi asutise eesotsas olevat poolharitlastest-kadakatest koosnevat koorekihti — seda niinimetatud daamide gruppi. „Minust ei ole asja.“

„Miks siis?“

„Pole tuju. . .“

„Tuju annab teha.“

Ei tea, kas selleks lähebki tal tihti piiritust vaja? mõtles Johanna endamisi sõnatult, kuid arst jätkas:

„Vaba aega peab ometi kenasti püüdma ära kasutada.“ Arst pani rohud portfelli, pidas ise Johannat silmas ja lausus, enne kui uksest lahkus: „Võib-olla teil siiski tõuseb tuju, õhtuni on veel aega. Ei või kunagi teada.“

Oras raputas kiiresti pead. Ja kui Tublin oli väljunud, hakkas tal enda ja tuhandete teiste nurjaläinud elusaatuses nii kahju, et ta üksi jäädes surus pihu näo ette, ja ta sõrmede vahele imbusid pisarad.

Dr. Tublin läks üles haigete õhtusele järelevaatusele. Noored põetajad vaikisid teda nähes, suurem osa neist sai oma nahal tunda vallutajate toodud raskust, nad teadsid ja mõistsid vihata.

Uhkelt kannuseid kõlistades tuli koridoris dr. Tublina juurde seotud silmaga ohvitser ja kaebas, et põetajad käituvat nipsakalt, jätvat tähele panemata, mis neil kästakse, ja et nad levitavat igasuguseid kuulujutte.

Dr. Tublin seisatas minutiks paariks ja küsis rahuarbastava vabanduse järel:

„Mis võime parata? Teeme kõik, mis meie võimuses. Kui oleks saada paremaid teenijaid, otsekohe võtaksime paremad, aga uusi inimesi pole praegu kuskilt võtta ja pealegi oleksid nad samasugused või veelgi pahemad. Sõjaaeg, tuleb läbi ajada. . .“

Ohvitser muutus madalamaks, ta kannused kaugenesid üsna kõlinate ja arst läbis Lota Jürgensi saatel palatid. Ta ei viitnud pikka aega, küsis, kust valutab, vaatas, katsus ja jätkas käiku ilma suurema tülita, mis üle kõige vedelemist armastavale Lotale oli vägagi kontimööda. Siin-seal määras arst dieete, arvestades hoolega Lota soove. Ta ei kaotanud millalgi rahu ja sellepärast oli Lota täiesti veendunud, et ükskõik, mis ta teeb, on tehtud hästi. Arst omalt poolt aga andis mõista, et ta samuti hindab kõrgelt halastajaõde Jürgensit, ja nii nad töötasid ühes vaimus.

Lõpetanud ringkäigu, sõi dr. Tublin õhtust. Kokk Lilienthali rebasenägu muutus ta ümber piireldes libedaks ja magusaks nagu sula või, ja kuigi Tublina polnud teadmata, et köögiga käis agar mehkeldamine ja hõlma alla löömine, ei pööranud ta sellele pilku ega seganud end sellesse.

Sel õhtul nagu varemaltki mõlgutas Johanna Oras üksi endaette, kuidas asutist ta ümber kõssi vajutas peale rõhuv võimuaparaat sunduste, nuhtluste ja nuhkidega. Mis pidi ta ette võtma, milleks võis üldse veel kujuneda ta tühjaks jäänud elu?

Väljas oli pilkane ja kuuvalgetu õhtu, päeval sulale pöördunud tuul kiunus märgades puoksaraagudes.

Rahvale suletud apteegiukse taga anti järsku kella. Kaua vaikinud kell kõlises pikalt, visalt oma heas usus, et avatakse.

Proviisor ei teadnud, mis teha, kui keegi on tulnud raskele haigele viimases hädas rohtu otsima, sest rohtu oli lubatud välja anda ainult erisuguste korralduste alusel, mis pidid tulema kõrgemalt poolt ega olnud kättesaadavad harilikule elanikkonnale. Algul oli käinud abipalujaid sageli, kuid käsk oli keelanud teda avada. Ei tohtinud kohelda inimesi nagu inimesi, oli niisugune aeg, kus selle eest karistati. . . Kuni lahkest noorest rohudeadlasest sai kortsuskulmuline sõnatu ametitäitja.

Ta läks siiski, aga hõikas ust avades karedalt:

„Kas ükskord ometi ei teata, et siin on eriapteek ja väljapoole ei müüda!“

Agaga ta eksis seekord, sest rahvas teadis väga hästi, et pole loota abi siit ega mujaltki asutistest, ja tulija oli muu. Piimvalge habemelakk pargitud kasukal, suured labakud otsapidi taskus, komps kaenlas, astus ta oma lelle trepilt sisse, käe kõrval väike mehehakatus. Suur maatööst krobeline kämmal sirutus Johanna pihku ja habemevarjuline suu ning sügavais silmakoopais pilk sulasid südamlikuks.

Johanna tundis siiski kohe, et lelle käsi kibedasti tudises ja et ta viimase aastaga oli jäänud kuluhalliks raugaks.

„Olime nädal otsa teel. Küll sai rongides vintsutada, tühja kõhtu ja külma, aga Jaako oli vali vastu pidama. . . Ainult paaril korral, kui külm vanas looma-

vagunis varbad väga valutama võttis, kiskus tal vesi silma. . . Abi-armu pole kuskil!“ rääkis lell ja patsutas Jaako pead.

Laps hoidus vanamehe põlve ligi, aga Johanna tõstis ta kärmesti sülle, ja tundes väikese õepoja sooja kogu oma käte vahel, valdas teda emalik õrnus.

Vaikides läksid nad tuppa.

„Jaakol visa hing nagu vaesellapsel kunagi. Oma ema vahest surnudki.“

„Ei, surnud ei või olla,“ arvas Johanna muretsusi tõrjuvalt. „Ta elab ja tuleb tagasi.“

„Aastad on läinud. . . Minu silmad vajuvad enne kinni, kui Ursula peakski kord tulema. Pole mind enam kauaks. Päevad aga lähevad. . .“

Pehme, hele juuksetukk kooldus Jaako kaelale, mis oli peenike ja norgu vajunud kui kastmist ootav noor võrse. Lell oli talle kodusel viisil väikesed nägusad pastlad teinud ja ta mustjad sukad ning sall olid otsekui soojalt lamba seljast võetud. Jaako toetus vanamehe põlve kui müüri najale ja jälle toas olla oli ta meelest imehea ja julge.

„Paraviisi tabas meid kodus õnnetus, häda hädale lisaks, — memm jäi asemele maha põdema. Tappis end vanamulda sügisel töörühmamisega, nüüd matab hinge, kui pead tõstab. . . Jättis ennast naabrite hoolde, mind aga sundis Jaakoga teele, sest mine tea veel, kauaks meid. . . Ju lapse elu kallim tudide omast, ja mis saab, kui temasugune abi-armuta laia maailma jääb! Sinu juures tal nüüd kindlam nurgake.“

Lell oli väga väsinud ja ta jutt vaibus üha vaiksemaks, kuni tal polnud enam südamel eriti millestki kõnelda. Oli ju ütlemata selge, et polnud külakohaski töö ega leib enam see, mis ta ennem oli olnud.

Johanna pani lauale, mis tal oli. Kui ta siis õhtuse supi järele läks, kajas talle sidumiskabinetist kõrvu lärmikas pilgar, sest daamide oleng oli parajasti alanud. Õieti oli pidutsemine kestnud sellest peale, kui hospital siin asus, ja nii mitmegi polgu ohvitserid olid kordamööda kavalieridena hiilanud.

Neil oli seal kõike, mida süda ihaldas. Keset paksu tubakasuitsu oldi maiad meelituste nagu kitsed soolajärele. Seda, et nad midagi väärt olid, ihkasid ohvitserid kuulda naistelt ja naised ohvitseridelt. See vastastikune arusaamine lähendas neid kõiki ja hinged leidsid edevusele rahuldust. Vaevalt oli kellelgi sõjameestest kui ka tagala daamidest käepärast suuremat õnnevõimalust, kui tunda, et teine teise tühisusest püüab lugu pidada ja võtta, mis võtta annab, kuniks elu.

Isegi dr. Tublin leidis aega sellel vahelduval seltskonnal silma peal pidada. Harilikult eemaldus ta märkamatult alles siis, kui meelelahutuse otsijatel olid parajad tuurid, kui olid endid oma hiilgusest täis puhunud ja laiaks paisunud. Pahatihti aga väljus dr. Tublin veel vastu ööd oma portfelliga, jättes teised pummeldama.

Nii edenes aeg ja pilkhaaval koitis jällegi päev.

Johanna Oras unustas õhtul Jaako eest hoolitsedes pulbreid võtta, kuid magas raskesti ja oli ärgates puhanud.

Lell ajas varakult kasuka selga ja kohendas end vaevaliseks reisiks, sest ta tahtis koju tagasi jõuda oma kaua-aegse truu elukaaslase eluõhtut jagama. Ta jumalagajätt oli tudisev ja vaikne, ning Johannas süvenes mulje, et taadil ei ole elu enam kauaks.

„Ole terve poissi kasvatamast, olge terved... Aga neil, kes põgenesid, ei jää tagasi tulles teadmata, kui visalt oled vastu pidanud ja poju eest hoolt kandnud!“

„Kuni elu, ootame ja loodame nende peale...“ Ja nõnda läks rauk jälle teele, habemekulu lehvimas vinges põhjatuules.

Vaikselt seisis Jaako akna all ja tahtis, et taat ei kaoks jäädavalt ta silmist, vaid et ta teda kaua ja kaugele näeks. Ta surus näo vastu aknaklaasi ja mälestused virvendasid piltidena ta silmis. Ta mõtles, kuidas taat ta sülle tõstis ja oma kuuehõlmaga varjates läbi sajuse õue sauna vihtlema viis. Või kuidas memm teda usaldas lambasõime heinu viskama, kuni ühel hommikul oli lamba villase kõhu all imede-imena pisike pehme soe kera, kes liigutas ja maast tõusis ning käharana lamba all imes. Või kuidas kord järsku õuemulgust kaks paksu koera urisedes sisse tungisid, ja nende kannul üleni nahkkuues isand, kuidas koerad tigidalt haukusid ja võõras valitseja ähvardavalt paberilipaka ulatas. Kuidas tema koeri, aga taat nahkset meest kartis, pidades ära andma oma kasvatatud kõrvi mära. Kuidas siis taat oli tema pisikest käest kinni võtnud ja nad olid vastamisi teineteisele toeks olnud.

Johanna aeg läks nüüd kiiremini edasi. Vaevalt olid

nad Jaakoga jaganud lõuna, kui Bertha Pillau kahe karusmantlikesse uputatud tütreaga sisse astus, sädistades agaralt:

„Käisime preili Jürgensi pool, lasksin tal kabinetis laste kopsukesed läbi valgustada. Nad on mul nii kerged higistama, et kartsin näärmete pärast. Ja nohu tihtipeale. . .“

„Tüdrukud hästi prisked, ime siis, et higistavad pak-sudes mantlinahkades,“ tähendas Johanna.

Proua Pillau silmas Jaakot ja imestas:

„Kelle laps see niisugune on?“

„Minu sugulaste, tuli maalt. . .“

Bertha laskis boa õlgadelt sülle loogelda ja noogutas Jaako-maalapsele kuningannalikult: „Eks mängige, tütrekesed, temaga.“

Jaako tõmbus tooli taha varju, sest karused tüdrukud meenutasid talle kangesti paha nahkisanda kaht ligikippuvat koera.

Aga Kiki ja Fifi lõbustasid endid tema arvel suurepäraselt, kiskudes tal tooli eest ja hüüdes:

„Mamma, vaata, mis tal jalas on?“

Aga proua Pillaul oli muudki teha kui maalapse jalgu vaadata. Ta oli siia tulnud muudes kõrgemates huvides ja püüdis Johannale üht-teist südamele panna.

Kuid Johanna kaotas oma hariliku kannatuse peagi. Pisut närviliselt pead pöörates katkestas ta oma asjalikul ja ametlikul viisil külaliste lahke jutu:

„Mul on praegu tööaeg ja ma pean minema. Aga kas ma tohin loota, et mind edaspidi rahulikult oma tööd lastakse teha? Mul ei ole kellegi peale kaevata. . .“

Kui Lota Jürgens õhtu eel rohutähtedega apteeki tuli, oli ta nagu nagu harilikult õhtuti muutunud ärksaks ja lõbusaks. Täna oli tal ette nähtud esineda laulukestega, mida keegi ohvitseridest pidi klaveril saatma. Dr. Tublin ise oli ta repertuaari heaks kiitnud, ja üldse leidis Lota, et arusaavamata arsti ei võiks ollagi kui Tublin. Kulunud naeratus püsis Lota näol, ta pani käed selja taha ja lahkus, ümiseses šlaagerit koolitamata ja sentimentaalse häälega, mida ta ise pidas kuulmatult ilusaks.

Õhtul olid Jaako käed iseäralikult kuumad ja pale tulitlev. Johanna kraadis teda ja ta süda muretses teda valvates, sest ta oli kolmkümmend täis, ja et õnn temale ühes sõjaga näis olevat selja pööranud, oli ta sageli mõelnud, et ta võib-olla kunagi ei saa emaks.

Oma mures Jaako pärast läks ta dr. Tublinat otsima, kuigi ta ise oli usu arstisse kaotanud.

Arst tuli söögisaalist, kus Lota Jürgens ei olnud veel lõpetanud laulmist klaveri juures. Johannale näis, et Tublin ta juttu üldse tähele ei pane, ja ta murelikud sõnad vaikisid poolelt lauselt nagu ära lõigatud.

Arst tuli ja peatus minutiks aseme ees, kus Jaako palavana lamas. Kui Tublin pöördus, kartis Johanna teda lahkuvat, aga arst küsis tooli ja laskis kabinetist tuua mõned riistad, mida vajas.

Tuba muutus valgeks lambikaare helgivihu all, arsti otsekui läbi valgustades, — ja järsku ei leidnud Johanna tema näos jälgegi senisest tuimusest. Tublin oli lähenenud Jaakole, nagu kuuluksid nad täielikult teineteisele, ja vaevalt oli ta lausunud, et laps on difteerias, kui soo-

vis asuda pintseldama väikese põletikulist kurku. Juba oli ta võtnud lapse asja tervenisti oma asjaks. Koguni Jaako senisest käekäigust päris ta mitte kui ükskõikne ja jahe sõjaväearst, vaid nagu usaldatav sõber, kellena Johanna teda mäletas ennesõjaaegsest avarast, elurõõmuriikkast ajajärgust.

„Kui palavikule peaks järgnema nõrkus, teeme talle süstimisi...“ Tublin kustutas heleda valgusevihi. „Ja siis on juba peaasi, et ta saaks hästi toidetud. Ega teil toidutagavara soetatud pole?“

„Tagavara? Kust ma seda ometi soetama oleksin pidanud, egas vargusega?“ imestas Johanna avameelselt.

„Kas või seda, — miks mitte!“

„Ei, nüüd ma tõesti ei mõista teid!“

„Olgu, juba mõni päev tagasi jõudsin otsusele, et peaksin teiega katsuma nelja silma all kõnelda...“

„Minuga?“

„Tunneme teineteist ju ammust aega ja mul on saanud viimasel ajal selgeks, et teid võiks usaldada.“

„Usaldada — jah, milles?“

„Tean, et teie pole olnud minuga rahul. Te leiate siin asutises nii palju räpasust ja valskust. Muidugi on see teil sulaõigus, kuid kas te ei taipa, et pigistan meelega silma kinni ja lasen elul minna oma sogases sõiduvees. Ma rakendan jõud, kel enesel sellest aimugi pole, oma vankri ette, et nende asi allamäge lohiseks, aga teie tahate kätte võtta ja mäest üles vedada! Kannatage, mäest üles vedamise aeg on ees, ja senikaua võib meil olla ainult üks moraal: laostamise, õõnestamise, hävita-

mise moraal. Kardetav koorekiht ise on suurepärane element kahjuriteks enese vastu. . . Mina aga vajan ravi-meid metsas varjulolijate, omade partisanide ja elanikkonna jaoks, meil on palju usaldusmehi ja teiegi kätt oleks tarvis — kätt ja vaikimist. . .“

Äkki vaatasid nad teineteisele sõnatult otsa, — Johanna käsi oli soe ja ta vaikimine tõsine ning kindel. Viimaks arstilt silmi pöörates ütles ta tasa:

„Nii on ometi mõtet jälle elada. . . Oleksite võinud mind kohe kasutada. Kuidas te minus ometi kahelda võisite?“

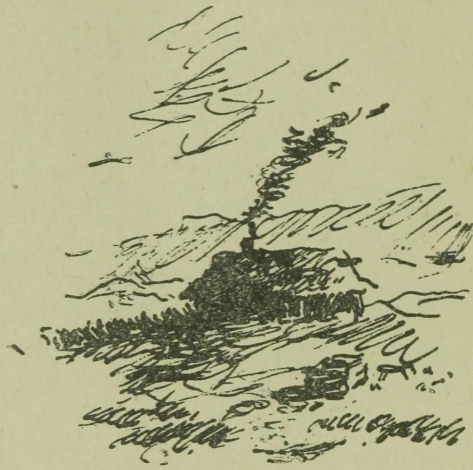
„Aga teie ise? Kuidas võisite minus kahelda? Kaua aega imestasin, miks te minust nii väga olete hakanud eemale hoiduma, siis umbusaldasid ja uurisid teid, kuni kõik taipasin.“ Arst kuulatas uuesti Jaako hingamist ja jätkas siis: „Jälgin salaja raadio välissaateid, sakslased kaotavad kohutavalt, mis päev edasi, see meie võidu poole. Jaako saab oma vanemad varsti kätte, ainult peame ta eest paremini hoolitsema, et ta jälle kosuks.“

„Väikemees, kui ta vaid teaks, kuidas temasuguste tuleviku eest igamoodi võideldakse. . .“

„Praegu aga pean ma minema ja Lota Jürgensile plaksutama, et neil pidu hästi hoogu võtaks. . . Kui tagasi tulen, räägime omavahel lähemalt läbi. . . Ootate siis mind, eks ole?“

Johanna Oras ulatas vaikides veel kord käe.

KEHVA KATUS

Talu uks seisis kinni. Hall vihm vingus vanas puhmalises aias. Lamedad pikad katused tardusid tumedate puude vahele.

Tolkaskarvaline õuekoer hüppas harki väravasuhu ja larises haukuda märga meest, kes ruttas lagedalt teelt saju käest tallu.

Tihedakulmuline tüssakas perenaine tuli majast trepile, nõjatas toekalt vastu tugevat piita ja lisas otsekui iseenda mõtete tunnistuseks teretuse juurde:

„Näh, või Jaan. . .“

Trepilt alla astumata pöördus perenaine ees sisse ja kõneles ühelsamal viisil, mis polnud hea ega kuri, vaid ennem tuim: „Kas peremees on kaubelnud kraavi kae-

vama, või kutsus muidu tööle appi, sest paras linaleotamise aeg tuleb kätte?“

„Niisamuti oleks olnud asja...“ Jaan vajutas ligunenud mütsilodu kaenla alla ja äigas vesise varrukaküljega mööda kipras otsaesist.

Perenaine torkas uuriva pilgu sugulase narusekspeetud linnarõivastele, aga ta suu ei liikunud pilguga koos, vaid seisis kinni.

„Peremees vististi kodu saadaval?“ küsis Jaan ja kaapis jalad matil suurest porist puhtamaks.

Perenaine kummardus kahe raske käega pliidi alla tuld kohendama. Tal oli mitu köögitalitust pooleli, sest ta nõudis korda ja pidas hoolt, ja kortshaaval vananedes oli kergem lõbusus ta näost sootuks kadunud. Näis, et tal igal sammul on aina mure osaks.

Toaukse tugeva küünarpäraga lahti tõuganud, ohkas perenaine enne ja tõi siis vinguse naeratuse suule, võõrustades: „Kui said aega meile tulla, eks mine istu kambriisse, oota peremeest.“ Pöörates Jaanile selja, kurjustas ta koeranässiga ja ajas peni toast välja. Vähe aja pärast hakkas ta uuesti rääkima:

„Meil rasked ajad. Ei tahaks kedagi näha ega kuulda. Poeg nagu kodust läks, nii jäi kadunuks, justkui ära neelati kohe...“

„Sedasama perenaine rääkis juba eelmiselgi korral, kui siin käisin, — ju sellest saab varsti aasta täis...“

„Aasta jah. Võeti nooruke mobilisaatsiga, saadeti tagapõrgusse sinna idarindele... Kuidas ma teda kasvatades hoidsin. Ainus poeg oli talupärijaks, mis tal viga

oleks olnud elada.“ Perenaisele tuli vesi silma ja ta sulges ukse, et Jaan ei segaks teda üksi olemast.

Vanamees tõmbas tühjas elutoas järi lõõri äärde ja katsus ligedaid hõlmu kuivatada.

Tagumine uks avanes irvakile, sealt piilus pehme vil-lasega kaetud tütarlaps. Tüdruk ei tulnud sisse ega läinud ka ära. Lapsele oli öeldud, et vanaonule ega muidu-päevilistele ja juhuslikele läbikäijaile sülle kippuda ei tohi, siiski poetus üksik väike olend vähehaaval pere-tuppa.

Peremees oli sulasrahva linapõllule saatnud ja lõikas tagakambris tubakat, vana hagi-gas magas ta jalge ees. Toaseinalt vaatasid täistopitud metstuvi ja hirvepea, ja need kandsid poja mälestust.

Sisse astuv perenaine avaldas end viltuselt:

„Vana Jaan on enda linnast siia vedanud, tea, tuli ta laenu musteldama või? Pole meil anda ühtigi, valitsus-võtab lõviosa lõikust, ja oma teenijatele palgad maksta. Aga kui Jaani korra aitad, tuleb teinekord jälle ristiks-kaela...“

„Ahah, nojah,“ ümises peremees ümmargust palet tõstes. Ta oli suur priske mees tugevate säärikute ja puhta särgiga. Naise oli ta kosides kaasavaraka valinud, et kohta jõukale järjele tõsta, ja vaatas, kuidas ise kerge-mini ja libedamini läbi saaks. Ometi pidi ta hoolega valvama, et temaga arvestataks, sest ta tahtis peremeheau majas oma pihus hoida.

Tõttamata tõstis ta jala peretuppa, kus ootas Jaan. Loomult mõnus mees, ei armastanud ta niisama püsti-

jalu seistes asju ajada, vaid otsis taskust tubakat ja laskis sugulasel piipu toppida. „Mis linnamail uudist?“ päris ta.

Jaan laotas märgi hõlmu ja tähendas: „Nagu näed, pole head arvata. . .“

„Mõni hädaasi või?“

„Ei noh, muidu ei tuleks paluma.“

Peremees häbenes sugulast tühipaljaste kätega minema saata, seepärast lausus ta targu: „Olingi mures, kust töömeest võtta, linad vaja leotada, tõurehi peksta.“

„Seda küll, aga. . .“

„Muudkui ole nädalapäevad paigal, sul siin ju omane tuntud koht ja olemine.“

„Oli mulgi mõttes, et või me siis võõrad. . .“

„Just, just, jah, meil töötegitjat kibedasti tarvis,“ oli peremees päri.

„Töö on olnud mu elupõline leib, sellega saan ma hakkama. . .“

„Ahah, nojah, siis teeme kaupa.“ Mõistliku mehena käskis nüüd peremees naist Jaanile toitu lauale tuua.

Peremees ise rüüpas ainult joogikruusist, aga Jaan sõi vaikides kõhu täis. Pärast kehakinnitust alustas Jaan uuesti:

„Tööle jääksin muidugi kas või otsejoones, aga tulin veel muu asja pärast. . .“

„Mis siis muud, — tahad palka ette saada? . . . Selle üle peab aru pidama.“ Peremees tõsines, kuid ta siledad põsed sellest veel ei kortsunud ja käsi puhkas muretult kannusangal.

„Palgaga poleks tõttamist, aga hea oleks, kui saaksid oma talus kogu mu perekonnale ajutist ulualust anda.“

Peremees uuris taevast allaloppuvat vihma ega pannud tähele.

Jaan jätkas tasasel moel: „Mis parata, tead isegi, väimees läks punaväkke, tütar ise oli siin seni kahe silma vahele jäetud, aga nüüdsama eile võeti töö juurest kinni ja viidi müüridesse. Kodutud lapsed jäid minu juurde. . . Tead isegi, mul seal linna ääres on see kojamehetoake ennegi kitsas kui kirst. . .“

„Ahah, ja poeg sul pandi kohe, kui saksad tulid, trel-
lide taha? . . .“ heitis peremees, endiselt taevast uurides.

„Jah, nüüdne sõjaaeg on minusugusel küll raske üle elada. Poja laps on ka meie kasvatada, minial endal teenistuses pikk tööpäevaorjus. Põrsaski viriseb, kui kõht tühi, mis siis maksab lastest rääkida. Aga siin talus tööd rühmates peaks leiduma ühele üht, teisele teist suhu pista. . .“

Peremees vaikis.

Jaan läks ääri-veeri edasi: „Poeg mul oli tubli töö-
mees, mitu ametit õppis kätte, maalri- ja müüritööd, veevärkigi tundis. . .“

Perenaine peatus lauda koristama tulles ja torkas vahele: „Üheksa ametit, kümnes nälg. Andnud oma poeg kohe lapsest pärast meie kätte tallu — esiteks karjaseks, hiljem sulaseks, vaata, oleksime tast mehe teinud, mõne koduväi-kohagi otsinud.“

„Eh, mis nüüd sellesse puutub, eks igaüks tahab oma-
viisi õndsaks saada. . .“

„Ahah, nojah, näed, kuhu omadega jõudis,“ salvas peremees.

Ja perenaine pistis: „Oli tal tarvis tööliste seas ette tükkida. Elanud peale vaikselt omanuhti.“

„Kuule sina, Jaan, kas ei andnud mina hea mehe poolest sulle ammu, aastate eest nõu, et ole, ela rahulikult minu saunakambris, nagu su isa elanud. . . Käinud eidega talus tööl ja moonast, mis saadud, toitnud peret. Aga ise kippusid külast linna õnne otsima. . .“ rääkis peremees.

Perenaine tähendas: „Nüüd oled vanaks jäänud, pole sinust enam õiget meest mitme-setme suu ette. . . Viimaks hakaku veel meie su eite ja lapselapsi toitma.“ Leivapätsi käes hoides ja oma vankumatule vooruslikkusele mõeldes hurjutas ta vaest sugulast: „Ise sa pole kunagi mõistnud elada nagu kord ja kohus. Noorpõlves sa juba pidasid jumalaarmutut porduelu, eit sul polnud laulatatud ega kedagi, kui kokku heitsite.“

Peremees pööras näo kõrvale ja ütles: „Teab, mis pahandust veel kaela võib tulla, kui ma su suguseltsi oma majja võtaksin. . . Ei sega ma end miskisse. . .“

„Mis see jah meisse puutub. Ilma ei jõua keegi soojaks kütta. Vaevalt su pojast või tütredest enam head nahka saab. . . Ei taha võõrast lastekarja majja, — aitab oma järelejäänud ainukesestki.“ Perenaine kahmas laualt liua ja läks soolast vett kibedaisse silmanurkadesse kogudes kööki, kus katel koldel auras hallikat udu laotades.

Ka peremees leidis asja talli juurde, sest ta armastas ilusaid hobuseid pidada ja hoolitses nende eest hästi.

Mänguseltsilise järele igatsev üksik laps aga vahtis aknast välja maas hüplevaid vihmapiisku. Väike tüdruk pidas neid enda meelest vihmapiisikesteks. Et ta parajasti kellelgi silma all polnud, lipsas ta õue, et palja jalu veeprintsmetest vihmapiisikeste seas sulistada.

Jaan oli kühmus. Sinna, kus ta istus, nõrgusid vee-loigud põrandale. Tema ümber oli sama peretuba, kus noore-ea sulaspäevil olid seisnud ta koiku ja riidevarn. Tema eit oli siis olnud täisküps talutüdruk ja tema asemenurk oli mahtunud teise seina kapi taha. See natuke maad, mis neid lahutas, oli kadunud vahelt peaaegu märkamatult, sest teineteise poole hoidma olid nad hakanud esimesest koos töötatud söögivahest alates. Mehele meeldis peale jumeka näolapi tüdruku lihtne südamlük olek ja neiule endale olid meeldinud poisi kehkluseta jutud ning tulised silmad. Laps oli saanud elu vahest varem, kui ehk vaja oleks olnud, sest nad mõlemad olid olnud alles õitsvas kahekümne ringis. Jaani sõbrad olid soovitanud neiu naiseks võtta, aga sugulased seisid vastu ja püüdsid keelata. Nõnda oligi esimene poeg tüdruku ihust häbiga ilmale kantud, aga kui noor ema lapsega külast lahkus, läks Jaan nendega kaasa, et üheskoos linnaagulisse kolida.

Nüüd vanas eas mõjus perenaise mõnitav hurjutus Jaanile küll nagu hane selga vesi, sest kogu ta pere oli end hoolsalt raskest tööst toitnud ja neil oli paks nahk kõrvaliste vaatevinklite vastu. Siiski pani midagi valu-sat, vihataolist ta südame peksma ja ta ajas ennast pingilt sirgu, et sõna lausumata oma teed minna.

Vihma sadas ikka veel, kui ta trepilt välja läks ja ilma et keegi talle kätt oleks pakkunud, astuma hakkas.

Aga tütarlaps jooksis mänguhoos väravale ja tõi talle oma villase kleidirüpega puude alt varisenud suviõunu.

Jaan pistis õunad tasku, kuid uks käis ja perenaine hõikas last tuppa.

„Säärane näru, õpetab lapse vargile!“ hädaldas pahane hääl ja kätt tõstes ähvardas perenaine trepilt paljast last. „Teinekord tea, ei tohi talitada omapead, mis!“

Aga väike tüdruk lõõtsus nutta, kui ta tuppa viidi.

Jaan pidi kiirustama, kui tahtis enne pimedat linna jõuda. Juba läks ta küürutavaist linakatkujaist mööda ja kadus võseriku vahele.

Vankrikolin ligines selja tagant ja Jaan astus üle rohtunud kraavi, et hobusemeest mööda lasta.

Rappuvas vankrikolus külili heinamärsil hoidis talu popsnik ohjanööre. Pops oli Jaaniga mõnel talvel üheskoos talu rehes linu kolkinud ja nad olid tuttavaid mehi lapsest saadik.

„Kuis läheb? Kobi mu kõrvale,“ kutsus vanamees end koomale nihutades ja ruuna peatades. „Sõidame tee-lahkmeni.“

Jaan ronis vankrisse.

„Pole sul hamba allgi kuiva kohta,“ arvas pops oma-selt, vaadates silmnägu ümbritseva musta mütsiääre varjust. „Tulid tänase kurja ilmaga linnast siia?“

„Eh, sai tuldud. . .“

„Käisid õige tuld otsimas, et tagasimineks na kiire?“ küsis vanamees, nähvates hobusekonti ohjajaruga.

Jaan vahtis enda ette maha, jalgade rippudes üle vankrilaamitsa. Metsad aurasid, vihm sahis ja porine tee roomas vaevaliselt üle mätaste palu poole.

Pops puutus harva inimestega kokku, sellepärast tahtis ta kõnelda ja jätkas: „Mitu aastat käisin peremehega kohut, suvised vaevapalgad läksid kohtukuludeks, endale ei jäänud muud kui eide muna- ja marjarahad, mis ta salaja hädaga kokku kraapis. Olen seda sulle ennegi rääkinud, et kohtuhärrad ütlesid — sul pole lapsi pärijaks, elad maatagi hauani. Jah, lapsed surid ära. Mitte ei mõista, miks nad pidid nii õrnakesed olema, et vaesuse viletsusele vastu ei pannud . . . Tahtsin siis kasulast võtta, et oleks keegi, kes meid vanas eas toidaks. Kuid misugune inimesepoeg tuleb kehvale mehele, pärimata maalappi ja majaloksi eluasemeks!“ Taat ergutas loidu ruuna, ja kuna Jaan vaikides istus, vestis edasi: „Neljakümne esimesel aastal pidin saama päriselt peremeheks. Põllud mõõdeti kätte, seemnegi külsin maha, igal hommikul vaatasin oma oraseid. . . Aga silmarõõmuks see jäigi, suu seks ei saanud, kui tulid sügiseks teised ajad, teised tuuled. Vili võeti käest, maast rääkimata, õnn veel, et püsside ette ei seatud ja vagaks ei tehtud. . .“

„Jah, paljas hingki on nüüdsel ajal õnn,“ mühatas Jaan.

Vanker logises porimõllis, tee lähenes käänakule. Vanamees pöördus nüüd täie palgega Jaani poole ja ütles:

„Kuulda oli, et sinu poega peetakse kinni?“

„Ah, et oli kuulda. . . Vähe veel, tütargi püüti rauda-

desse. Peale minu ja eide pole enam kedagi, kes lapsi kasvataks. . . Ela või sure, keegi ei küsi!“

Popsi suu jäi vait, ainult urahtas: „Orja hindagi pole meiesugusel, oleme muidu ussikesed suurte sakste kannal.“

Nad vaikisid käänakuni, kus taat pidas hobuse kinni.

Jaan astus maha tee äärde, pöörates vana krobeline töömehepalge vastu tuulist sadu.

Agapops leidis nõuandvalt: „Hakkad sa selle vihma-valanguga edasi minema. Ole öö meil, — vahest homne päev tuleb parem.“

Jaani pilk põikas metsatukka, kus popsniku väikesed hooned nagu tuuleiili eest varju otsides vanade põlispuude vahel maa külge klammerdusid. „Sul vähemalt oma räästaalune peavarjuks . . .“ ütles ta. „Paar toakest või?“

„Ennevanasti, isade aegu oli üks tare, nüüd on vahesein vahel, nii et kaks kambrit neh. Meie kohta ruumi ülearugi. Kord tõin ka kasulapse, aga kui poiss meheka-maks sai, läks omateed paremat elatust otsima,“ rääkis vana.

„Tulen pealegi seltsis, pigistan vähemalt kolde kohal kuuealuse kuivaks, enne kui edasi tõttan,“ oli Jaan päri ja temagi jutt hakkas pikkamisi veerema: „Käisin talus, lootsin, et peremees laseks mul eide ja lapsed ka järele tuua, tal ju seal ruume mitmesuguseid. Hädalisel iga lootuseraas armas. Aga asjata lõin aja surnuks, jalavaev üle selle!“

„Eks ole, kes otsaline on, ega selle vastu ei saa, teeb,

mis tahab. Pani paljuks aidata. Kes teise hädast hoolib, kui aga endal kõike küll.“

Vihm ja tuul vihisesid ning rattad rappusid üle puujuurikate ja kivimühkude. Palupealsed kidurad männid hoidsid nagu küüntega kamarast kinni, rohi hingitses ihnsalt kuluhallide mätaste vahel kanarbikus.

Pops jäi mõttesse, siis arvas: „Hädapärast mahuksime ühe katuse alla . . . Küllast teeniksid päevatööga oma leivapoolise. Mu eit laste vastu lahtise südamega, laste kisa oleks talle trööstiks, ja võib-olla saaksime su perest abigi, sest eidel on silmade viga, ei näe enam tubaseid toimetusi. Ja ega su poega-tütart ometi eluajaks müüridesse jää. Kui see vägivallavõim kokku variseb, pääsevad vangist, hakkavad uuesti elu kohendama. Inimesel visa hing.“

„Tõepoolest, sootuks hätta me ei jääks, hingitseksime üheskoos edasi,“ kohanes Jaan uue kitsa väljapääsuvõimalusega.

Hobusekont elustus sammu kiirendades, kui pööras kodusest mulgust õue, mille hallidest roigastest aed kaitses pisikest kartulivagude lapikest. Ukse ees roogse räästa varjus mäletses popsniku lammas. Eit istus kolde ees ja ta ümber muldpõrandal siutsusid sisse tulnud kanapojad. Hall päevavalgus langes lahtisest ukseavast üle künnise, aidates tillukesel aknal kehva ruumi valgustada.

PARATAMATU KÄIK

Teelist tulemas nähes venis vana külanaise kortsus nägu mõttest, mis talle nalja tegi, raugalikult õõnsale muigele.

Räägitakse, et meie küla Manna käivat linnas rongiga... mõlkus tal meeles, ja rohukitkumist peatades pistis ta halli pea läbi sammaldunud aiavarbade ning hõikas teele:

„Terekest, Manna! Kas sa tuled rongi pealt?...”

„Rongilt jah, mul oli linnas asja.“

„So-oh, mis sa mõistad, mida kõik ilmas ei tehta!“
Ja eit kükitas itsitades tagasi kapsavakku.

Manna oli jõudnud kodukülla, mõnisteistkümmend kilomeetrit jaamast tulnud. Sellest metsakurust vaevalt

keegi muu kui Manna käis linnas rongiga, sest siia kanti polnud raudteed tehtud, — ja tee külast jaama polnud linnateest rohkem kui veerandtunnise raudteesõidu võrra lühem. Ometi, kui Mannal oli vaja linna minna, läks ta jaama, võttis pileti, valis paraja rongi ning sõitis. Talle meeldis väga valges vagunis mitmesuguste reisijate hulgas istuda ja teda kütkestas rataste tume lõgin ning veduri kuum, raske hingamine, nagu liiguks mõni ürgjõuline hiiglane läbi igatsevate külade. Peale rongisõitu harilikult kumises Manna noor pea kujutlustest, kui kenasti ta tahaks kord elada. . .

Lähenev vankripõrin sundis teda tagasi vaatama ja ta astus tolmu eest pealetuult. Möödatraavivat kimlit, kalessi ning tolmu kübaraga talunaist, kes hobusele piitsa vibutas, tundis ta nagu oma viit sõrme. Siiski ei vaadanud vedrupadjal õõtsuv uhke naine alla tema poole ega teinud välja, et Manna seal jalgsi läks.

Laiakivi kalessi kaugenedes lahtus tolm, ja alles nüüd leidis Manna, et ta on pikast teest väsinud, ning istus kraavikaldale rohusse. Ta ümarad heledad silmad, mis naeratasid kiiresti, kergesti ja sagedasti, võisid niisama ruttu niiskeks uduneda, ja siinsamas tee ääres istudes vajus ta nisukollane pea sülle, kus ta põski pühkis oma tuisinisesse kleidisse.

Alles hiljuti oli ta Laiakivi perenaist teeninud, aga nüüd näis see oma tere pidavat enamaks kui tööd, mida Manna talle on teinud. Turvaste kärutamine ja laudasõnniku kühveldamine, jää vedamine piimaaita ja naerikorvide tassimine, kõik tuli Mannale meelde, täiendades

vaevakoormat, mida ta oli pidanud kannatama. Naistehaiguste arst, kelle juures ta kurnava verenõretuse pärast linnas käis, süüdistas tagantjärele, et ta on teinud ülejõu rasket tööd.

Manna-silmavesi voolas sõnatult. Siis märkas ta päevapoolsel kraaviserval varaseid maasikaid, tõusis neid noppima, ja kurbus läks seks korraks tasapisi mööda.

Niidul õitsesid karikakrad ja muu pisemate õite pudu. Kogu raskusega maa pehmesse rohelistesse kaissu vajuda tahtes hakkas päike veerema. Sõnajalgadele imbus kerge kastekile nagu silmle langev uni.

Vaevalt astus Manna metsatukast lagedale, kui jõudis koju. Madal hall maja istus põllu veerel nagu maast tõusev mutimulla-mätas. Ukseauk mustendas lahtisena, lai madal laud ja veel laiem madal säng kui peami ed majatarbed täitsid väheldase ruumi. Seinal sängi kohal rippusid ühesuguselt vana tunnikell, latern ja kasepuust kannel. Teises väikeses toas oli Manna seatud hegellina, päevatekk ja seinavaip, mis kujutas hirvetalle kase all.

Pime tare reheahju ja laiakoldelise pliidiga elutubade otsas oli hädavajalik ulualune. Nõgine külm pada seisis keeduaugus ja Manna asus igapäevast toitu keetma. Õuest hagu tuues nägi ta suitsusauna-hütti kaasiku varjus tossamas, kuna isa Ants allikalt vett kandis, lastes tuult halli juuksetukka vabalt sasida. Vanamehe riided olid lapitud, aga ta sammus muretult ja kiirustamata, nagu inimene, kel pole olnud palju pahandust.

Selles laupäevaõhtu hämaruses tuli ka ema Mari lehma ning mullika järel metsast, ja kuni ta õues lüpsis,

aeg-ajalt loomale valjusti meelde tuletades, et ta jalgu ei tõstaks, keesid tares kartulid mulisedes ja aurates.

Nad sõid kõik hoolega ja palju kõnelemata, kuna kass end vastu nende jalasääri silus.

Siis tarest parsilt viha toonud, läksid nad sauna.

Kui nad üksteise järel puhtas särgis vihtlemast välja metsa alla astusid, palistas öörahu vaikset maad hõbedaste tähtedega ja kaasik näis valgetel tüvedel püstijalu tukkuvat. Puude all mäletses vana lehm mullikaga kuuvalguses ja rohutirtsud saagisid nägematult.

Vana Ants leidis nüüd aega pimedas toas kannelt sõrmitseda, endamisi jalaga taktis liikudes. Aga ta ei mõelnud seejuures midagi, vaid tal oli — otsekui igapäevase elu trööstiks — mõnus pillihäält kuulutada keset lõõritagust kilgiklõginat ja heinaritsikate siristust.

Mari ei tulnud tuppä, leides käratult magamisaseme tares, kus oli jahedam ja koidikul kärbestest eest varjulisem.

Manna oli veel ärkvel, kui pill vaikis ja Ants rahulikult sängis nasisema hakkas. Tüdruku käsi polnud võõraid teenides käinud kuigi hästi ja ta laud läksid korraks niiskeks, enne kui ta uinus kodu villpehmes pimeduses, mis oli täis soojust.

Hommikul keeras piimatünnidega meiereisse sõitev talumees hobuse kolinal õue. Kui ta ust raputas, põrus seespool ees olev pöör ise lahti. Talunik oli sugulane ja ütles tuppä astudes peale teretust:

„Tulin Mannat kuulama. Keset pakilist heinaaega ta pidavat ula olema.“

„Eks ta tuli kevadel tervise pärast koju,“ vastas Ants. Seda kõnelust kuuldes pani Manna end kähku riidesse, ja kui mehed üle uksepaku astusid, laotas ta kiiresti valge päevateki sängile, sõnades seejuures:

„Talus raske töö . . . Mõtlesin, kui katsuksin linna teenistust vaadata. Prouasid passima . . .“

„Prouasid passima? Palka makstakse sul linnas vaevalt pool sellest, mis mina maksaksin. Meil oled karjas käinud, elu teadupärast.“

„Palk jah!“ ohkas Manna ja püüdis hästi järele mõelda, sest kui talle prouasid passida kõigiti oleks meeldinud, oleks ta juba ammu linna teenistusse minna võinud. „Vahest ehk saaksin mõnda vabrikusse tööle. . .“

„Õppimata, harjumata pole ka vabrikus kerge,“ hoiatas peremees, ja lõpuks tehti maha, et Manna läheb sügiseni tallu.

Mari ei ilmunud nähtavale enne, kui talunik oli läinud, sest ta armastas võõraste tulekul varjule hoiduda, omaette tares või muudes kõrvalhoonetes toimetades.

Ants nägi aknast, kuidas Mari lehma mullikaga orgu jooma saatis. Et tal tõttamist polnud, jäi ta istuma, liigutades karedaid sõrmi vanadel pillikeertel. Noore-ea pühapäevadel oli ta tihti külas uitnud, sest kuhu ta ka läks, igal pool oli teda vastu võetud. Kus ta lõõtspilli või viiuli oli eest leidnud, seal oli ta neil lugusid mänginud, mujal aga oma kannelt löönud. Kuigi ta seejuures polnud purjutaja ega vembumees, siiski tublit mehekaalu tal polnud, sest mäng ei kasvatanud leiba ega olnud õige mehe amet. Ta katus oli tihtilugu lagunemas ja vili kas-

vas vesistel metsavarjulistel lapikestel kehvasti. Nüüdki ta oleks läinud külla ja mõnikord mänginud, aga taludesse olid toodud grammofonid ja need võristasid ime-likke, võõraid lugusid, mida Ants ei tundnud ja mis jätsid ta lihtsad viisid varju.

Manna ja Mari liikusid majas ning õues. Nad olid ühesugused heledaverelised, madala veereva kõnnakuga, ainult et Mari pale oli kirjatud peenikeste kibrakestega, kuna Manna oma oli sile ja rõõsk nagu muna-koor.

Ehkki suvi kaldus põuale ning rukkis oli lustet ja nälgheina, armastas Mari nurisemata seda, mis oli, kuna Mannat täitsid tulevikulootused.

Kui nad einestasid, polnud nende toit kiita. Mari hamustas silku-leiba ja kõneles: „Niidan lamba, kraasin villa ja ketran Mannale sallilõnga. Aga värvi pole kodu, ainult kui sa soovid tuisinist. . .“

„Kuju valgest lõngast,“ arvas Manna.

„Kui tahad valget, siis valgest,“ vastas Mari ja nad jäid vait ning igaüks kolmest mõtles endamisi, et Manna aastates tüdrukud lähevad mehele.

Enne päevaveeru võttis Manna kompsu kaenlasse ja läks põllu- ning niiduradu kaudu sugulase tallu. Seda jalgteed käies mäletas ta oma karjasepõlve ning ta meel oli nukker. Sel otsatu vaikselt, põuasel sumbunud püha-päevaõhtul kahetses ta, et ta elus polnud sugugi säärast sündmusrikkust ega õnne, mida romaanidest võis lugeda. Talle näis, et ta lapsest saadik on pidanud järgima iga-suguseid argipäevaseid vajadusi ja et need vajadused tema

kasvades venivad järjest suuremaks, teda otsekui kaasa venitades.

Talus, kuhu ta läks, olid mahukad majad ja tõsised perevanemad, kes meeleldi ei astunud asjatuid samme ega kõnelnud palju muud kui seda, mis tarvis.

Kõrgekasvuline elatanud perenaine küpsetas kivi-põrandaga köögis pannkooke, ladus talle jao taldrikule ja ütles:

„Söö enne, siis võta asemekott, topi õlgi täis ja tee endale süng eestuppa.“ Ise läks kausiga tagakambrisse.

Manna istus suure lageda perelaua äärde, mille kohal aampalgi küljes rippusid liimised kärbsepaberid. Juuli, talu elupõline teenija, oli läinud võõrusele, karjatüdruk oli karjas ja tööpoiss Juhan oli jalgrattal kes teab kuhu sõitnud. Manna ei mäletanud, et tal siin karjas käies paha oleks olnud, liiati nii halb nagu mullu Laiakivil teenides hoopiski mitte, aga ometi polnud talle meelde jäänud ka midagi eriti head ja heledat.

Koogid olid maitsvad. Söönud, läks ta asemekotti vanast pahnast tühjaks puistama, et uusi õlgi sisse topida. Koer nuusutas teda hõlmast ega haukunud ja pääsukesed piirlesid madalalt nagu sageli.

Värske küljealusekott õlal, veeres ta ühetasasel sammul kõlgastikust tagasi toa poole. Juhani jalgratas oli vahepeal läve ette seinale najale ilmunud. Ratta juures seisis poiss higise näoga ja pisut lontis. Manna ei näinud sulasest põhukoti varjul möödudes muud kui põlvist väljaveninud halle pükse.

Kui Manna toanurgas aseme ääres oma kompsu laotas

ja oma elunatukest sisse seadis, kajasid perenaise rasked asjalikud sammud ja ta ütles:

„Aita, Manna, lehmad lauta lasta. Juulit pole tagasi tulnud.“

Manna läks lauda juurde, kus Juhan pikka kaevukünasse vett pumpas. Sulase kael oli pruuniks päevitunud nagu telliskivi, ta särgi nõöbid olid lahti ja rind punetas tuuldunult. Juuksetoik, mis oli päevitunud näoga ühte värvi, vajus tal pumpamise juures kulmule ja ta põsed olid ühtesoodu higised.

Kari tuli ammudes ja puskles küna ümber, karjase Helga heledad kiljatused ja vitsavuhin sadasid loomade sekka ning lahutasid sarvi koost. Härg inises, sabaga päeva viimaseid parme peletades, ja oinastalled poklesid.

Õhtul jäi Manna Helgaga kahekesi suurde videvasse tupp. Nad lamasid kumbki ise nurgas ja seljast võetud riided rippusid nende kohal seinal. Helga tõstis paaril korral pead, nagu kuulaks midagi, siis ajas end istuli ja ütles varjatud ärevusega:

„Ma vaatan veel kord, kas Juulit pole näha tulemas...“

Särk pealpool peenikesi põlvi, kirju sitsrätt ümber pikakasvulise piha, läks ta tasa välja ja seisis seal mõned üsna hääletud hetked. Sirgelt kaelale langevad pruunid juuksed paistsid hämaruses mustadena, samuti ta rohekashallid säravad silmad. Viivitavalt sulges ta ukse ja kobis tagasi süngi, läbi selgusetu igatsuse sosistades:

„Ei, ei tule!“

Nõndasama näis ka Manna uni viibivat sellepärast, et üks, kes pidi tulema, oli tulemata. Laotuvast vaikuses kuulis ta Juhanit redelit mööda aidalakka ronivat, kuulis luugi kinnikolksatamist.

Kui Juuli keskööl tuli, magati mõlemal asemel ja kumbki tüdruk ei ärkanud ta sisse astudes. Kui Juuli Manna sängi üle kummardus, et näha, kes seal magab, pomises Manna läbi une kuidagi pettunult:

„Sina, Juuli.“ Pööras teise külje ja magas edasi.

Varavalgel avas perenaine ukse, vaatas kambris ringi ja tõmbas allavajunud kellanuiad kõrnal uuesti üles.

Helgal oli padi põse all märg, nii magus oli ta uni, ja Manna ohkas silmi avades:

„Kui ilusat und ma just nägin!“

Tunnikell naksatas ja lõi neli.

Vana karjakoer läve ees sirutas kangestunud koibi, ta pulstunud karvust vahtisid alandlikud ning vaevatud silmad ja ta lonkas nagu igal hommikul, enne kui päeva poole kondid sai kergemaks.

Manna, Juuli ja Juhan läksid vikatitega mätlile soole. Kui nad päralt jõudes olid unevaevast vabanenud, püüdis Manna rätikut kenamini kuklasse siduda.

Maast kasvav päikeseõis laotas kuldkollast õietolmu üle kidura soopealse. Niitjad ei kõnelnud, ainult vikatid sahisid heinas, kus jänesevill kasvas valgete pehmete tupsudena. Aegamisi soojenes päev ja saabus keskhommikune söömaeg.

Kui nad kuuma ivakohvi rüübates lauas istusid, muutus noor sulane heasüdamlikult pehmeks või peaaegu

vedelaks. Lookas seljaga, küünarnukid lauale toetatud, imes ta vaikselt plotskit, kuni aurav jahupuder ta ees kausis veidi jahenes. Juuliga, kes talle oleks võinud ema eest olla, said nad hästi läbi, Mannale aga vaatas ta sagedamini tagant järele kui näkku.

Juhani vanemad olid päevatöölised ja elasid kord ühes, kord teises talus, tasudes peavarju eest tööpäevadega. Nende lastest viis elasid, neli olid surnud. Isa ei oldud kogu eluajal millegi poolest tähele pandud, sest ta oli nagu iga harilik vaene töömees. Ema oli pikk, jutukas, lihtne naine, nagu neid külas peale tema veel küllalt leidis. . . Peaaegu igal pühapäeval sõitis Juhan rattaga korraks koju, hoolimata sellest, et talle seal kostiks kunagi mett saia peale ei määritud.

Manna ja Juuli koristasid laua. Juulil oli poeg esimest suve väljas sulaseks. Ta oli poega üksi kasvatanud, oli vallasemana seda ja teist pahemat kuulda saanud ja poisiga palju vaeva näinud, kuigi tagantjärele vaadates see ta elu suurim rõõm oli olnud.

Minnes aruheinamaale loogu võtma, viskasid nad rehad ja hangud õlale. Kopli lepiku ääres jooksis Helga neile vastu.

„Tuleval suvel ma ei lähe enam karja,“ suurustas tütarlaps. Tal oli algkool läbi ja varajane kasv laskis teda paista kõhnana. Aga ta silmad lendasid erksalt ringi nagu linnul ja lõõtsutades võttis ta karjasekotist lepakkoorest marjatorbiku, pakkudes:

„Tahate marju süüa? Maasikaid on metsaäär täis!“

„Miks ei taha.“ Juuli ulatas käe ja tütarlapsenirk kal-

las talle ning Mannale marju pihku, aga Juhanile andis kõige torbikuga ja jooksis ise õnnelikuna minema.

Juuli naeris tütarlast, kuid Manna ei naernud, ja kui Juhani silmad jälle tema poole vilksatasid, tabas poiss ta sinise, pehmelt silitava, nagu enda poole kiskuva pilgu. Märkamatuult ligineski sulane siitpeale Mannale, otsekui oleksid nad sõnu kulutamata omavahel mingile salanõule sattunud.

Juhtus, et nad jäid õhtu eel heinu küüni ajades, kui Juuli riisus ja peremees hobusega saadusid kokku vedas, kahekesi — üks heinu sõtkuma, teine hangutama. Selle töö juures puutusid nende kuumad suud kord kokku.

Aga ei saa sädemeid varjata, kus nad lendlevad. Juuli kogenud silm märkas peagi, et nad leidsid ühe kui teise paiga sosistamiseks, kuid tema meelest polnud selles midagi iseäralikku, et nad olid noored ja tahtsid armastada.

Helga terased silmad looritusid nukrusega, kui ta üksildaselt kandis karjasekotti, milles olid kudumisvardad, niidikera ja koeraga poolitatav leivaviilukas.

Heinaaja lõpul seadsid ilmad sajule. Kuivad põllud imesid sooja vihma, öö ei olnud palju jahedam kui päev ja sääsed kihasid veeloikude kohal. Rohelised viljad said uue värskuse, ja karja ei lastud niiskele ristikupõllule, et loomad end puhutusse ei sööks.

Lõunatunnil, kui Juuli tõttas enda jaoks eraldi mahapandud juurviljavagusid harima, jäi Juhan Mannaga isekeskis eestuppa ja istus voodiservale. Aknal krabisesid peened vihmapiisad, neil toas oli väga hea olla. Juhan võttis tüdrukku käte vahele ja heitis tema kõrvale väike-

sesse vanasse sängi. Aga kähisev kell jooksis kiiresti edasi, ja enne kui nad märkasid jalul olla, oli uinakutund läbi ning peremees astus tuppa.

Hiljem perenaise seltsis aeda rohides sai Manna noomida.

„Tahate paari minna, laske õpetaja hõikab altarist maha, aga ulaelu elada ei kõlba. Ja mis naisevõtja see Juhan on, alles tuli väeteenistusest, pole endale veel õigel viisil riideidki selga jõudnud muretseda, varukopikast rääkimata. Vanemad tal niisama puruvaesed. . .“

„Igaüks otsib omasuguse — ise ma ka tühipaljas tüdruk. . .“

„Niiviisi saab raske elada,“ laitis elatanud perenaine.

Ent nüüd polnud Juhanil ja Mannal enam mõtet oma vahekorda varjata, ning järjest sagedamini pikutas sulane vähestel jõudepuhkudel tüdrukuga kitsas nurgakeses, kus nad vahel juturaamatuid lugesid. Ta'uvanemad pahandasid küll, et Manna võiks parem käs tööd sõrmedel liigutada kui lugemisega aega viita, aga nii pehmeloomuline kui Manna muidu ka näis, head õpetused laskis ta kõrvust mööda.

Mõnikord nägi Manna, et Juhan vikativarre najale puhkama jäi või mättale istudes suitsu tegi, aga tema meelest polnud see paha, kui teine end oskas pisut tagasi hoida.

„Tee enam kui enam, mis sellest abi, — iseasi, kui oleks oma töö,“ ütles Juhan, ja Manna oli temaga täiesti nõus.

Lõikusepühal viis Juhan Manna jalgrattaga linna, kuid

teelõpul hüppasid nad mõlemad rongile ning sõitsid. Kui nende üle hiljem külas naerdi, tähendas noor mees:

„Parem veerandki tundi inimese kombel hingata kui hoopis mitte.“

Ja kuidagi oli tema suust libisenud, et sinne küla on mahajäänud kolgas, mida talle kaua aega ei andestatud.

Kurjad keeled kajasid Antsu ja Marini, aga Mari ei ilmunud külade võõrusele-tulekul hoonetest nähtavale ja Ants arvas:

„Ju see noorte oma asi, kuidas nad paari lähevad. . . Oli see enne ja nüüd, — vaesed on ilma silmis ikka patustajad. . . Saa sa teiste tahtmist.“

Juuliga arutas Manna sageli oma südameasju.

„Juhan ei ole halva loomuga, ta on arusaaja. . . Ma ei läheks kunagi mehele, kes mulle sandi sõna ütleb. Kui mees ennast üles kiidab ja naist käsutada armastab, see mu südamesse ei mahu. Meie vaatame abielule hoopis teisiti, üheväärselt. . .“

Novembri kõledal põhjatuulisel päeval, kui nad talust olid vabanenud, registreerisid nad vallamajas oma abielu.

Samal sügisel võttis naise ka Juhani vanem vend Jaan, ja mõlemad noorpaarid viibisid ühel pühapäeval isa pool koos. Isa peavari oli hall majahütt, vähese aiamaaga akna all. Juhani õel Liisil oli jalaga õmblusmasin, mille võlg andis kaua tasuda, nii et ta muud toakraami polnud jõudnud muretseda, ja sängid ning pingid-lauad olid kõik paljust kolimisest logisevad. Kokkutulnud omastepere võttis istet laua ümber, kuhu Manna oli kaasa toonud kukleid ja peenleiba, millele ema lisas

mune, liha-kartuleid ja mustikasuppi. Venna noorik oli rase, lahkete laiade põsenukkide ja hea söögisuga. Kumbki värske naisemees pani asuniku lauale ja Juhan ütles õrnusega: „Täna on kodu siis koos!“

„Kodu jah,“ ühmas vanem vend murelikult. „Alati, kui mul öösiti und ei tule, vähkren ja mõtlen, kuidas ometi tükikest maad saada, et raiuks ise oma käega seinad üles, paneks sarikad peale, lööks katuselaastud — kõik enda vaevaga. . . Naist ei julgenud hulgal ajal võtta, pealagi hakkab juba paljaks minema, ja lapski tulemas. . . Lõpuks oleme naisega arutanud, et läheme siit hoopis ära linna elama.“

„Täiesti õige!“ rõõmustas Manna.

„Linnas saeveskis saaksin koha ja naisel käib öde linavabrikus, ta võiks edaspidi sinna tööle hakata,“ jätkas Jaan.

Noorim vend Kaarel hüüdis: „Kolige jah linna, siis ma tulen talvel autojuhtide kursusele!“

„Tea seda linnaelu, — küla ikka leivale lähemal,“ sõnas ema vahele.

„Ega leib ole maailmas ainus asi. Sellepärast et me igapäevase leiva järele peame jooksuma, vaatavadki need, kel kõike küllalt on, meile ülevalt alla, on meist targemad ja võivad meid valitseda. Mina ei jää külla, mina õpin autojuhiks!“ hüüdis käharpäine poiss uuesti.

„Juhani ja Manna elujärg nüüd meie seast kõige paremini,“ arvas ema.

„See jalatäis maad ei toida, kui kõrvalt ei teeni,“ vastas Juhan.

„Aga teil vähemalt on oma peavari, pole seda muret mis teistel,“ kinnitas isa.

Ja kui noorpaarid õhtul lahkusid, ajades jalgratast enda kõrval, sest ilm oli muutunud sajuseks ja tee porine, tundis Juhan täie selgusega, mis tähendab, et neil oli kindel katus, mille alla igal ajal võib rutata.

Enne lumetulekut aitas Juhan Antsul laudaseinu kuuseokstega tuule vastu matta ja kaevas metsa äärde uue põllukraavi.

Esimest lund sadavail päevil ei väljunud Manna ja Juhan palju toast, vaid istusid lõõri ääres, kus häälitse- sid kilgid, ja kõnelesid sosinal ning lugesid laenatud jutu- raamatuid. Vanapaar teisel pool seina puhastas ube, Mari teritas üksijäri musti kaunu ja Ants istus vahete- vahel niisama. Lumeräitsaline virvendav õhk mattis ilma hämarusse, ja et tares kuivas käsitsi pekstavat otra ning reheahi küdes, oli toas hästi soe.

Need mesinädalad tulid tagantjärele seda raskema tööga tasa teha. Ja ühel külmal koidikul, kui lumi jal- gade all krudises ning lumised puud sätendasid, viskas Juhan sae ja kirve õlale ning tõttas metsatööle raha tee- nima. Vana Ants üksi oli ta paarimeheks vähene, aga et Manna tahtis oma tervist hoida, jäi ta koju. Lõunaks oli metsas käijatel leib taskus, aga videvikus õhtule tul- les oli noor mees näljane ja vana väga väsinud.

Nõnda käisid nad päevast päeva, aga Juhan oli enda peale võtnud rohkem puid maha saagida, kui nad vana- mehega kahekesi suutsid, ja ta kartis, et ei jõua üleand- mise tähtajaks palkide ja paberipuudega valmis. Nad

läksid seepärast hommikuti paukuva pakasega varakult, kui öised tähed alles taevas sirasid, ja tulid tagasi õhtuste tähtede ning kuu paistma hakates.

Pikapeale polnud Juhanil kuigi hea näha, et Manna kodus istus, sest teised temataolised noorikud aitasid metsas meestel saagida. Mõnelgi õhtul liikus Manna nutetud silmil, sest Juhani sõnad polnud alati head, vaid tusased. Manna ei teadnud, mis teha, sest arst oli talle Laiakivil teenimise järel öelnud, et kui ta veel edaspidi liiga rasket tööd teeb või ennast külmetab, siis võib ta niiviisi haigeks jääda, et enam last ei saa. Juhani vennanaine oli taliharja paiku priske poja sünnitanud, ja Mannat vaevas kahetsus, et temal piht püsis peenike nagu tütarlapsel.

Kui siis Juhani kivist ilmet ei sulatanud enam ka naise kõrval raskes unes veedetud ööd ja ta hommikuti sõna lausumata sae ning kirve võttis, näis Mannale, et tal teist teed üle ei jää, pani end tublisti riidesse ja hakkas mehega seltsis metsatöödel käima.

Ta ei jäänud enam milleski mehest maha, ja kevade tülles läksid nad koos sugulase tallu päevilisteks. Majas nähti noorpaari nüüd veel ainult une aegu. Puud lehtisid, nende näod päevitusid ja harva kõnelesid nad poolsosinal millestki, mida hädapärast vaja polnud.

Igaks tarviduseks külast hobust laenuks paluda oli väga tülikas ja nad kavatsesid ise hobuse osta, niipea kui jõuavad raha koguda.

Talus oli Juuli paigal püsinud, aga Helga oli läinud

kangru käealuseks kudumist õppima, et põllutöölise raskest saatusest pääseda.

Juhani vanem vend oli kevadel linna kolinud ja elas väikeses agulimajas korteris, kuid noorema venna autojuhtide kursus oli jäänud rahanappusel paljaks unistuseks. Juhani vanemad olid jüripäeval senise peavarju vahetanud uue vastu ja oma kraaminatukesega, mis laaditi laenatud hobusele-vankrile, rännanud valla kauge-masse kanti.

Tulid heinakuu ühtlased heledad ilmad, mis olid nii vaiksed, et põldude rohelistes rüpes töötades kellelgi polnud tahtmist midagi kõnelda. Üksi oma mõtteid kandes kündis Juhan talu kesa. Samuti mõtteid omateada pidades katkus Manna talu aias umbrohtu. Nad olid pettunud oma kõrgelennulistes tulevikulootustes ja nad mõlemad otsekui häbenesid näidata, et elu jätkas oma igapäevast rada ega võimaldanud erilisi ülevaid rõõme.

Kui lõuna ajal pere alles koristamata lauas istus ja viimased lusikatäied kaerakilet suhu rändasid, veeres veskilt tuleva peremehe vanker ukse ette. Aga kotid koormas olid puutumata, ja perenaisele, kes ruttas küsima, kuidas mees nii kiiresti tagasi on jõudnud, kuuldi lausutavat:

„Täna peetakse püha. Tööliste valitsus on välja kuulutatud. . . Mölder oli läinud vallamajja, vilja aga jahvatatakse homme. . .“

Lauasolijad vaatasid üksteise otsa, panid siis lusikad käest ja läksid lävele, kus veskiline vankrilt maha ronis ja tõsiselt neist mööda astus.

„Hmh?!“ Juhan vahtis hõigise mütsinoka alt üles, katsus käega jahvatamata teri läbi koti ja hõikas pere-mehele järele: „Kas hobune tuleb lahti võtta — või kuidas lugu veskil õieti oli?“

„Rakenda lahti. Ütlesin ju, et on püha. . .“

„Kui nii, eks siis meiegi tööpäev peaks läbi olema?“ uuris töömees.

Peremees noogutas jaatuseks pead ja kadus tagatuppa.

Hobune hakkas maast rohtu õngitsema, kuigi oli alles suuraudus. Siis läks igaüks lävel seisjaist rakmeid päästma, nagu oleks äkki tegemist pulmahobusega.

Kõik kolm taluteenijat olid järsku nagu seisuveest kantud voolu kätte, mis neid paisuva hooga hakkas kaasa kiskuma. Nad ei võinud enam ükskõikselt tagasi tuppa minna, kuigi kile ootas laual lõpetamist, ja Manna lõi kähku silmad mehele, nagu silmitseks teda hulga aja tagant, ja sosistas:

„Viska see vana must kuub seljast maha.“

„Too, naine, uus ülikond siia, kuni ma nägu loputan,“ vastas Juhan nüisama kärmesti ja läks kaevu alla end pesema, kuna Juuli talle vett pumpas.

Siis hüppas Juhan jalgrattale ning sõitis uudiseid tooma.

Aga et naistel polnud tarvis põllule minna, hakkasid nad endidki korraldama ning kammima ja istusid viimaks värskelt triigitud kleitides ukseesisel, otsekui esimest korda tähele pannes, et tänavu olid haruldaselt ilusad ilmad. Väljavaade ulatus üle nurmede kuusikutukani, mille ladvul libisesid harvad siidkiulised pilved. Naised

oleksid tahtnud näha palju kaugemale — teiste küladeni ning eluasemeteni — ja teada, mida teeb ja toimetab ometi lai maailm sel harukordselt selgel ja soojal suvepäeval, mis neisse mõjus nii ergutavalt.

Juhan tuli tagasi harilikul magamamineku ajal, kuid nad jäid ligi hommikuni ärkvele, tundes vajadust rääkida nii paljust, et kogu eelnenud vaikimine sai korraga tasagi tehtud.

„Me saame maad,“ hõõgus sõnum nende huultel. „Riigipööre on kuulutanud tasuta maad igäuhele... Me oleme ise peremehed ega pea enam mujal teenistust otsima.“

Sel ööl ei maganud ka Juuli, sest temagi poeg võis maasaajana peremees olla ja rahuga kosida tüdruku, kelle ema teadis tal olevat.

„Aga mis sa arvad, kust meile maad antakse?“ arut'es Manna.

„Ei tea täpselt, aga Laiakivi talu krunt on meile kõige lähemal...“

„Kas sa arvad, et niisugune asi võiks sündida?“ hüüdis Manna ja ta tundis, et palavus tungib ta põskedesse. „Mis Laiakivi perenaine selle kohta ütleks?“

„Noh, kui temalt küsima hakataks, siis ei saaks ju ükski tööinimene kamaratki külvimulda!“ naeris Juhan.

Manna surus end mehele lähemale ja pisarad valgusid silmi nagu vastu liiga heledat valgust vaadates. Siis kohkus ta ja sõnas:

„Kui see viimaks on paljas luule, rahva tühi jutt...“

„Mine ikka! Oma silmaga nägin mustvalgel, et on ala-

nud uus töörahva valitsus... Ma juba homme vaatan, kas saan hobust osta. Räägiti — mõned miljonärid kartvat, et neil muist varandust ära võetakse, ja ruttavat müügiga.“

See hobune, esimene hobune, kelle peremeheks Juhan sai, oli lauguga kõrb mära, väheldane ning madal loom, püüdliku sammuga. Manna segas teda jootes pihuga iva pange ja vanapaar vaatas pealt, kui hobune jõi.

Siis läksid meest-naist linnā, kuid seegi kord ei käinud nad hobusega, sest vana veovankrikolu ja hobuseriistad nõudsid alles korraldamist. Nad panid end kaunilt riidesse nagu pruutpaar, ja kui nad külastasid Jaani, tuli see parajasti valge sportsärgi väel lõunale, mida naine rõõmsasti lauale seadis, kuna nende laps vankris oma pakse roosasid jalgu siputas. Jaan oli pandud natsionaliseeritud saeveskis laoülemaks, ja näis, et ta elu alles nüüd hakkas hoogu minema. Ka noorem vend Kaarel oli tulnud linna traktorijuhtide kursusele. Ja Juhan kuulis, et isagi käsi käis senisest paremini.

Oli lahe ja lõbus päev. Mannaga tagasi jaama poole minnes jutustas Juhan talle:

„Kui ma paras karjaklutt olin ja peremehe käest püksirihmaga kuuma kitli sain, sest et olin mättale magama jäänud, siis tõusis mul kange tahtmine ennast karjamaale männioksa üles puua. Mitu päeva käisin ringi, talu aidast näpatud nõör põues, sest mulle paistis, et minusuguse elust iial midagi välja ei tule... Ja tead sa, alles praegu hakkab mul õieti vaba hingata.“

„Oh jaa, elu on korraga kõik nii hästi!“

Kaks noort vaatasid teineteist, ja et kedagi polnud liikumas, suudlesid nad rohtunud tänaval äärlinna väikeste majade vahel.

Ei läinud kaua aega, kui neile Laiakivi suure talu küljest ilus maatükk välja mõõdeti.

Aegsasti asus väheldane mära kündma, ja kui uue põllu muld oli kohedaks äestatud nagu pehme paks karusnahk, viis Juhan hoolsa päevatööga teenitud seemnekotid väljale ja hakkas samm-sammult, peotäis peotäie järel oma leiba külvama.

Silmanähtavalt soojenev kevadepäike sulatas mahlakase tilkuma, lumevesi sulises niredes ja imbus lõhnasse mulda, sigitades kõikjal varast õitepakatust ja oraseidude elavat haljendust. Põld muutus nii erk-ueeks, et alati, kui lävest välja astuti, puutus noor rukkioras kohe silma. Nii Juhan künnivagusid ajades kui Manna peenraid rehitsedes kujutlesid selgesti, kuidas nende väljal käegakatsutavalt kuldsed viljapead kerkivad ja sooja augustituulega kõrgel õõtsuvad.

Aeg-ajalt kostis endise sulase huulilt värsket vilet või viisiüminat ja ükskõik millise töö juures — ta süda oli täis kergust.

Õhtuti plaksutasid ööbikud ja hommikuti kukkusid kädod.

Kui värsked kased ehapaistel lõhnasid, istusid noored läve ees ning mees kõneles naeratades:

„Paremat kodu pole ma soovinudki. Kas pole meil nüüd ilus elu? Siia võib edaspidi õunapuid ja marjapõõsaid istutada ja vesised põllusõõrud kuivatame torukraa-

videga...“ Ta vaatas suitsu puhudes kaugele ja jätkas muheldes: „Võib-olla näeme aega, mil siia kanti raudteegi ehitatakse, siis võime mahlaseid aedmaasikaid linna viia.“ Ta naeris südamlikku tasast naeru ja nagu naise mõttekäiku aimates lisas hetke pärast: „Nüüd ei maksa enam muretseda, kui lapsed sünnivad, sest siin on neil küllalt hea kasvada.“ Ta laskis päevitunud käed puhkavalt Manna sülle vajuda.

Naine unistas lapsest sügava, valulise igatsusega, kuid üle huulte poetas aralt: „Jah, meil on kena kodu...“

Vanad sirelid, kus talviti varblased sädistasid, kallasid lilladest õietorbikutest magusat lõhna, kuldnokad vilistasid oma puuride ees ja siil veeres hääletult murulaugumätaste vahel.

Päevad kadusid tegevuses põldudel, ja nad ei hoolinud palju sellest, mis räägiti külas. Aga kui Laiakivi perenaine uuesti hakkas vedruvankriga ringi sõitma, endisi töölisi tervitamata, panid nad seda imeks. Juhan kõneles isegi vend Jaaniga ja see raputas pead ning arvas:

„Küll näed, Laiakivi eit läheb veel trellide taha!“

Nagu Jaan ütles, nõnda ka juhtus.

Aga parajasti sel ajal puhkesid ärevad kuuldused sõjast ja sakslaste ittatungist ning keegi ei võinud enam kindlasti teada, kas ta tulevik ei purune.

Juhan ei kahelnud, et ta oma esimese lõikuse salve paneb, ja ta jälgis endise armastusega, kuidas viljad võrsusid. Isegi siis, kui ta noorem vend rattaga külla kihutas, särk läbimärjalt ihule kleepunud, hele käharpea tormakalt kahlus, ja teatas, et ta astub hommepäev puna-

väkke ning laseb Juhanit vanemaid tervitada, uskus uusmaaomanik, et ta siiski sel sügisel oma käega vilja-
saagi koristab.

„Ega sõda nii ruttu siia jõua,“ lohutas ta ennast ja Mannat, ning vanad Antsu-Marit toimetasid endiselt igapäevaseid tegemisi, nagu poleks midagi juhtunud.

Ilmad olid ilusad, metsaäär valendas maasikaõites, lehmad andsid rohkesti piima ja seapõrsas paistis end mudas palava päikese käes.

Ajuti kandis selge õhk kaugusest tumedaid mürtsatusi ning levis jutt, et raudteed on saksa lennukitelt pommitatud. Juhan jäi mõttesse, kuid ei mõistnud asjast palju arvata ja viimaks rakendas mära ning läks linna, et Jaaniga nõu pidada.

Ta ei saanud enam koju ei sel ega järgmistel päevadel.

Nagu vinge tõmbetuul puhus sõnum läbi küla, et vallamaja ümber käivad võitlused, ja mõne ainsa päeva jooksul kadusid nooremad mehed igast perest. . .

Nädal otsa oli Manna uneski ärkvel, valmis iga minut üles hüppama ja koputavale mehele ust avama, aga oodatut ei tulnud. . .

Külaelanikud ei tõstnud keegi ja'ga üle kodupiiride; veskitamm ja sillad olid purustatud, ja maanteed, kus kihutasid sissetunginud vaenlase kolonnid, kardeti nagu tuld.

Läbikäimine ümbrusega soikus, ainult teati kõnelda, et sakslane tungib punaväele peale ja et lähikaused tähtsamad keskused on „uue korra“ võimuses. Kui linna

pärast võideldi, kajas seegi sündmuskäik metsakülla, aga siis hakati rääkima, et ka linn on langenud.

Seda kuuldes ei jõudnud Manna enam kannatada, vaid võttis ette mööda kõrvalisi põllujalgteid ja karjaradu linna Jaani juurde vaatama minna.

Mari püüdis tüdart keelata ja seisis kaua väraval, tõmates rätiku sügavalt kulmule, nagu oma muret varjata tahtes.

Rukis oli juba kollane ja põld lainetas peaaegu küpselt, nii et oleks võinud lõikusega algust teha. . .

Ants oli padrikust koo korvivitsu toonud ja puhkas nüüd vilus puu all, tukastades koo kõrval murul. Mari aga istus künnisel ja noppis vanu kortsus kartuleid kasvudest, et põrsale sööta. Vana naise silmad tõusid sagedasti rajale, mis lookles õuest välja, ja väike kutsika-ohtu koer järgis ta eeskuju, tõstes iga kord oma terast nina.

Akki hüppas koer püsti. Mari, nähes võõraid mehi tulevat, hüppas samuti üles, kahmas kartulikorvi ning kadus pimedasse tarre.

Väike koer jooksis klähvides väravale ja käuksatas, saades raske rauaga ribide vahele.

See käuks ajas Antsu istukile ja ta silmas võhivõõraid püssimehi laudaust pärani kiskuvat. Aga Antsul polnud mingit kavatsust end vahele segada, vaid ta istus edasi, sest laudas oli ainult vähe põhku ja virtsast sõnnikut.

Ikka on öeldud, et õnnetus käib inimesi mööda, mõtles vanamees. Haavatud koerakutsikas ligines talle niuksudes ja lakkus end ta põlvede ees.

Siis tundis Ants Laiakivi perenaise poja ühes peenikeste saapasäärte, peenikese kaela ja peenikeste kätega poisis, kel oli voli teisi käsutada ja kes ise ei määrinud jalgu lauta astumisega.

Kogu oma eluajal polnud Ants tundnud kellegi ees erilist hirmu, aga praegused püssimehed täitsid teda kartusega ja endamisi püüdis ta mõelda: Tulgu mis tuleb! Kahte surma pole kellelgi!

Aeglaselt tõusis ta maast üles.

Laiakivi härra saatis püssimehe ta juurde ja see nõudis väimees Juhani ning hobuse väljaandmist.

„Mis teha — ei ole ühte ega teist! Surm ei võta ka sealt, kus pole. . .“ Ants laotas rammetuud käsi. Kui teda ähvardati, taganes ta kaugemale ja seletas, kuidas Juhan oli linna läinud.

Talle näis, nagu oleks Laiakivi järeltulija hambaid kiristanud ja nagu oleks ta peenike lõug madalamale vajunud, aga talle ei antud aega seda jälgida, sest teda sunniti karjamaalt lehma koju ajama. Vanamees ohkas, kuid õuest minema pääsenud, tundis ta kergendustki ning hakkas sammu kiirustama.

Kaks punast elajat sõid rahulikult puude-põõsaste varjus. Ants kutsus neid tasakesi nimepidi ja läks rutakalt ees padriku poole.

„Vissi, vissi, Maasik, Maara. . .“ kajas eemalt tihnikust ta vaikne häälsitus, ja vana lehm ilmus peatselt padriku-põõsaste vahelt nähtavale. Ainult noor loom näis oma apla isu tõttu rohumaalt lahkumisega viivitavat. Vanamees kordas mitu korda kutset, viimaks sidus vana lehma

haavatüviku külge, katkus talle pihuga heinu ette ja hiilis ise tihnikust välja.

Iseäralik tulikahju-kuma torkas talle kodu poolt silma ning ta hakkas poojoostes lagedale tõttama.

Maja põles heledasti nagu tuleriit, lendavad sädemed praksusid ja paiskusid vastu taevast, kui katus sisse kukkus.

Tuuletu, sumbunud õhk lohistas paksu kibedat suitsu üle oru, kus allikasalvel vana naine ämbritega keset vingu küürakil istus. Ta rätt ning riided olid nõgised ja värsked põletushaavad valutasi, aga ta nuttis nii tasa, et seda sugugi kuulda ei olnud. Kui Ants ta sealt leidis, vaikisid nad mõlemad, ja kui Mari aietades tõusta tahtis, käskis vanamees tal istuma jääda. Ta läks ise põllule mullast kartuleid otsima, pesi siis mugulad, kaapis ja aitas kõrvetustele kaabet mähkida.

„Kui ma põlevast tarest välja jooksin, oli õu juba tühi,“ jutustas Mari. „Ma ei nänud süütamist ja oleksin peaaegu sisse põlenud. . .“

Suur loit vaibus pikkamisi ja tuhaase hõõgus mustendava korstna ümber.

Õö oli alanud, kui Manna koju jõudis, leidmata ust sisseastumiseks.

Ehmatusega ei suutnud ta kaua aega ahervaremelt pead pöörata. Lõpuks roomas vigane koerakutsikas ta juurde ja hakkas kaeblikult kiunuma. Manna ehmus uuesti, tundis vanemate pärast äkilist hirmu ja hakkas neid hõikama.

Kohe tuli Ants kaasikualusest saunahütist, mille

lavatsil Mari vaevles. Peerg valgustas ahjusuud ja varjud vehklesid kui tiivad, mis ei suuda lendu tõusta.

Vanamees ulatas tütrele piimakibu ja katsus igati hoolitseda, et üleliia ei kurvastataks. „On nagu on. . .“ rääkis ta. „Küll me ikkagi kuidagi elatud saame. Noor lehm kadus karjamaalt, aga vana Maara ei jäta meid päris piimata. . . Ema on suure hädaga üht-teist tulest välja toonud, nii et jumala alasti me otsekohe ei jää. . .“

Manna nägi, kuidas Mari tulehaavad valutasid, ja hakkas kaeblikult nuuksuma. Ta nuttu ei segatud, ja oli väga vaikne, sest isegi kilke polnud enam laulmas.

„Kas sa Juhanist midagi kuulsid?“ päris Mari tasakesi. „Said sa Jaaniga kokku?“

„Ei, ma ei näinud neist kedagi, isegi Jaani naine lapsega oli põgenenud. Korterikraamgi oli võõraste poolt laiali tassitud, paljas tühi tuba. Aga otsisin üles Jaani naiseõe, ja see rääkis, et Juhan on koos Jaaniga punaväkke vastu võetud. . . Kas nad terveks on jäänud või said haavata, seda ei tea. . .“

„Ega siin vihameeste võimuses poleks nagunii enam elu olnud!“ ohkas Ants kergendusega.

„Aga mis on ta kellelegi kurja teinud? Ütle, mis kurja! Lapsest saadik sai ainult kannatada. . .“ nuuksus Manna. Seepeale ei saadud muud kui vaikida.

Viimaks sosistas Manna kinniste huulte tagant:

„Siiski, ega Juhan niisama püssi all seisa, ju ta võitleb, kuidas suudab!“

Ahas must saun mahutas parasjagu põrandale paar aset. Nurgeline aknasilm vahtis halli suveõhe. Tulest oli

päästetud mõni varnast haaratud kasukas ja muu ihukattehilp.

Ärgates nurgas, jäi Manna kuulutama, — see oli vana tunnikell, mis väsimatult tiksus.

Enne kui nad jõudsid asuda valminud viljapõldu lõikama, toodi teade, mitte puutuda võõrasse varasse, sest nende käsi pidi olema ülekohtuselt maad harinud ja seemet külvanud. . .

Neile jäi pisike põlluriba ahervareme äärde.

Laiakivi krunt aga laius nii kaugele kui silm ulatus ja piiras metsakääru igast küljest.

Päevade kaupa püsis Manna sõnaaher ja ükski asi ei edenenud ta käes, sest ta mõtted olid mujal.

Siis ühel hommikul, kui Mari pakul vajutise all seisnud seeni pütti soolas, kõndis Manna ta ümber ja lausus lõpuks:

„Ema, ma olen hakanud last kandma, — just nüüd, mil sellest keegi rõõmu ei tunne, sest meil pole õiget ulualust endalgi. . .“

Vana naise õnn kustus muresse. Ta ütles:

„Jah, seks talveks on meil lage ja leiba kitsamini kui kunagi. . .“

Manna põsed hakkasid laiguliselt punetama, aga ta nagu virgus senisest tarretusest ja otsustas kähku:

„Ma lähen teenima ja toidupuudusest peame üle saama!“

Kui ta sugulase tallu läks, istus peremees ja uuris mingeid pabereid. Mannat nähes kergitas ta prillid ninalt otsaesisele ja tähendas:

„Vast ennist pidasin nõu, et tuleks sind appi vilja koristama kutsuda. Maa peab ju sakslast tublisti toitma, aga tera kipub lõikajate puudusel pudunema.“

„Ega meil endil ole kõrtki lõigata, ja igapäevast leiba pole kustki võtta,“ kaebas Manna.

„Maja siis ikka põletati maani maha?“

Manna silmad löid kilendama, kuid peremees ruttas jutuga edasi.

„Kui su vanemad tahavad, kolige meie saunakambri, see on ruumikam.“

„Eks oleks hea küll. Laiakivi haub meie vastu viha.“

„Juhaniga läbisaamine polnud mul just igakord kõige ette, aga kui ta praegu siin oleks, jääksin ma tema nõusse. Küll lõpuks need sakstega semmijadki hauda aetakse! Elame, näeme, mida Laiakivigi noorhärri lõpuks teenib. Kuuldub, et kihutavat tsikliga mööda maad ringi ja kaebavat kõigi peale, kellega miski vana vimm. On minulgi temaga varem sõnavahetust olnud, päris muret teeb...“

Nüüd kosus Manna vapustusest uuesti, ja kui ta jälle teenis koos hallineva Juuliga, kel pojast igasugused jäljed puudusid, juhtus, et nad kõnelesid vahel tundide kaupa — üks oma mehest, teine pojast.

Sügisel hakkas Manna ümaraks minema, näojume tõmbus kollakaks, ja ära väsidest ta lõõtsutas enam kui sageli. Siis kolisid vanemad talu saunakambrisse ja Mari püüdis tüdruku talu talitustes aidata, et aga talvisest toidumurest pääseda.

Nääripakasega ühel härmatanud ja tähis sirendaval

õhtul kiunusid hilise taluniku reejalased hangetanud külatele. Reel istus hobuseajaja kõrval vanem naine reisi- kasukas, käsikohvriku süles, ja piits plaksus lühikeste vaheaegade takka, kiirustades sõitu.

Halli saunahurtsiku ees ronis naine reelt. Uksest, mille vastas ergas tuline pliit, pahvatas tulijale paksu sooja auru näkku. Lumihall vanamees, kes murdis hagu paja alla, tõusis raiepakult, kus ta oli konutanud, ja saatis naise tugevasti köetud kambrisse.

Selles saunas kesk kannatlikke oietusi hakkas sündima uus inimene, kes nõudis endale eluõigust, täiesti hoolimata aja karmusest. Kuigi noor ema kartis, kas ta toob ilmale terve, ellujääva olevuse, puhkes priske, punane poeglaps ämmaemanda käes karjuma ega ilmutanud sugugi passiivsust, vaid täit aktiivsust talle vastavanenud maailma vastu.

Manna vaatles tillukest tõsist ning krimpsus nägu ja sosistas talle: „Nüüd sa, väike Juhan, tulid oma isale üldse teatamata. . .“

Ja nurgavoodis olija mõtles kaua selle üle, kus võiks praegusel tunnil viibida ta lapse isa, mida peaks ta tegema sel pakasel nääriööl ja kas ta jaksab võidelda end tagasi koju, langemata vaenlase kuulidest.

Kevad tuli emakest maad õitega pärjates, tulid linnud kaugetest ilmakaartest, tulid heledad päevad ja valged ööd. Aga tulemata jäid mehed, keda sõjasuvi oli kodunt viinud, ja nagu sulamata jääpangad jäid maale vallutajate kannad.

Pea kohal oli hall pilvitus ja vihmakulli kisa. Mullane, päevitunud laps istus sauna ees ja seadis kivikilde rõngana ritta.

Vana külanaine, kes kepile toetudes tuli teed mööda, käies perest perre sandipalukest kerjamas, et kuidagi elatudes viivitada haudaminemisega, peatus väikese poisi ees ja küsis, mis ta seal teeb.

Laps vaatas üllatatud tõsidusega rauga otsa ja vastas: „Kas sa ei näe siis, külatädi, et aeda! Mul on palju mammusid — maasikammud, vabalnamammud, sõstlad. . .“ Ta mõtles ja jätkas: „Kulemammud, kilsimammud.“

Poiss korjas maast kivikesi ja toppis suhu.

Rauk kihistas kuiva, õõnest naeru, kõigutades oma kotti ja keppi.

„Sa, vaenelaps, oled oma aiaga siis ju päris rikas mees,“ muigas ta.

„Mul on linn ka!“ Laps tõusis ja jooksis munasuuruste kivide juurde.

Jälle naeris rauk.

„Aga kas sul isa ka on, vaeseke?“ kahetses vanaeit väikest.

„Minu isal on palju lennukeid — nii, nii kõlgel!“ kilkas poiss kikivarbail, käsi laiali lüües.

Lapse rõõm kohutas rauka. Ta tahtis oma kepi najal eemalduda, ent peatus, kui nägi Mannat vedamas rasket käru hagudega, mida vanamees tagant lükkas. Ants oli nii kulupäine, et näis, nagu hoiaks ta käsi haakoormal rohkem toetumiseks kui lükkamiseks.

Manna aga punetas higisena, ta oli täisküps noor naine ja igas ta liigutuses võis tunda jõudu.

„Oled sa mul ometi kriimuline,“ hüüdis ta vasturuttavat last oma põlvede vastu tõmmates ja põllenurgaga ta vesist ninaalust ning mullast suud pühkides. „Kas kõht on tühi?“

Poiss noogutas, aga küsis kiiresti:

„Pilli tõid metsast?“

„Teen sulle kena vilespilli,“ ütles Ants, pani kirve maha ja istus uksepakule.

„Siis ma vilistan ja olen vedulijuht!“ rõõmustas väike-mees.

Manna lõikas ootavale kerjusele leivatüki, aga ta pilk kuulus lapsele ja ta ei viitnud aega eidetudiga kõneldes, lastes tal oma teed minna.

Siis sõi ta kärmesti ning isukalt Mari keedetud jahurokka kõrvuti Jukuga, kes temast palju maha ei jäänud, ja enne kui higi oleks jõudnud kuivada, köitis ta rätiku pähe ning tõttas tallu pealelõunasele päevatööle.

Lage kesa halli taeva all mustendas surmavaikuses, külv ei olnud veel tehtud. Hobust äkke ees ajades käis Manna keerd keeru järel mööda rasket mulda ja tal oli tunne, et nii, nagu ta ise oma südamepõhjas igatseb, igatseb ka maa... Tuult ei olnud ning pilved ei liikunud, ja kui mõni vihmakull ei vingunud, võis kuulata ükskõik kui teraselt, kuskil ei kõlanud ainustki häält.

Pikk sõda oli küla tööjõust tühjaks imenud ja talus ei olnud enam ühtegi meest seitsaadik, kui peremees mobilisatsioonist kõrvalehoidmise sihiga kodunt kadus.

Hakkas tihutama udutavat vihma ja ümberringi muutus ilm ähmaseks, nii et Manna käis nagu halli kat-tesse mähitult kõhna hobuse taga.

Õhtul põrises tsikkel külateel ja peatus surisedes talu õues.

Murelik perenaine tundis suurt rahutust, nähes, et majja tuli Laiakivi noorhärrast ohvitser, tume side ümber pea. Aga poiss oli vintis ja ilma erilise kurikavaluseta, seletades lärmakalt, et ta on tulnud haiglast kauemaks ajaks koju haiguspuhkusele. Lisas siis tasemini:

„Kas teil oleks viina laenata, perenaine, sest mis kurat sa hakkad napsita pihta! Täna on juba hilja, et midagi muud ette võtta. Homme saab kodus pandud meski käärima. . .“

„Laenata pole mul midagi,“ tõrkus perenaine, ja et kontvõõraks tulnud külaline ei pahandaks, käskis ta Mannat toitu lauale tuua.

Ohvitser ei hoolinud talu igapäevasest lihtsast toidust, vaid aina klanis kurguloputust.

Siis ütles perenaine:

„Vahest leiaksin paar pudelit, mis vanast ajast seisma on jäänud, kui te viina vastu muretseksite meile õli. Me elame vaeselt, rukis aga on õlipuudusel alles peksmata. . .“

Kui poiss varsti lahkus ja läbi köögi läks, kus Manna pliidil nõusid pesi, näpistas ta teda paljaks kääritud käsi-varrest ja kiitis:

„Sa, Manna, tule mulle toatüdrukukuks. Taldrikud käivad su käes libedasti nagu kohviku ettekandjal, ja mul

on vaja tihtilugu sõpru võõrustada. Panen sind toredasti riidesse ja jätan tubastele töödele... Mis sa siin teed musta lauda- ja rasket põllutööd, kui võid hoopis kerge-
mini läbi saada.“

Manna läks näost tulipunaseks, mitmekordne viha kerkis ta südamesse ja tal oli valus oma keelt hammaste tahta suruda.

„Minu arust pole lehmälüps ja sõnnikulaotamine sugugi nii raske kui see teie pakkumine,“ turtsatas ta summutatult, ja sülitas, kui ohvitser oli uksest väljas: „Et ta kärvaks!“

Siis järgnes kiire rehepeks ja üks rutt oli hommikust õhtuni, enne kui Manna võis leivajahukoti saunahurt-
sikusse tuua...

Ta ümarjad heledad silmad ei naeratanud enam nii kiiresti, kergesti ja sagedasti kui vanasti. Sestsaadik kui laps oli sündinud, ei kartnud ta peaaegu kunagi ühtegi vaeva ega andnud võimalust millegagi mõõta oma kan-
natust.

Kui saunapere hämara laua ümber istudes suvist uudseleiba maitsets, kõneles Ants:

„Külas räägiti, et Laiakivi saksale on käsk toodud kii-
rest tagasi liinil olla... Aga räägitakse ka, et liin ei peaks siit väga kaugel olemagi? Kui mul kõrvakuulmine poleks tõntsiks jäänud, vahest oleksin minagi selge ilmaga võinud juba pauke kuulda... Kas on tõsi, Manna? Kas sa kuuled jälle mürtsatusi, nagu siis kuulsime, kui Juhan ära läks?...“

„Mina kuulsin!“ hüüdis Juku. „Ja ma nägin lennukeid!“

Manna vaikis, ta leiba murdev käsi värises kergelt.

„Kas sina pole kuulnud, Manna?“ päris Mari omakorda.

„Jah, olen kuulnud,“ valetas ta siis.

Aga kui ta vara hommikul õue astus, puhus lahe koidikutuul talle näkku, ja järsku jäi tal hing rindu kinni, sest ta kuulis tõesti tumedat mürtsatust. Aga ta mõtles, et kõrv teda pettis, ja astus juba edasi, kui uuesti kaugusest mitu rasket, sügavat mütsu kajas.

Jälle hakati külas nagu tuld kartma maanteed, kus kihutasid põgeneva sõjaväe riismed. Aga salapäraseks muutusid ka tumedad metsapiirid, sest seal kubises väejooksikuist, kes olid relvad maha visanud.

Suvised tööd väljadel edenesid visalt.

Inimeste keskel liikudes ei tahtnud Manna kellegagi kõnelda, sest ta süda oli üksainus pinevil ootus. Kord otsis ta puhta katuselaastu ja kirjutas sellele aeglaselt suurte punaste tähtedega:

„Elame nüüd talu saunas, tule sinna!“ Ja ta riputas selle laastutüki rohtuma löönud ahervaremete keskele korstnajala külge, aga isegi vanadele vanematele ei lausunud ta oma teost sõnagi.

Õhtuti kajasid paugutused vahetpidamata ja iga hommikuga märgati, et laskmine on liginenud.

Siis ühel ööl kajas tume koputus saunahurtsiku uksele, ja Manna jalad nagu naelutati maa külge, nii et ta jäi süngitulba juurde seisma. Uus koputus tuksatas vastu

väikest akent, ja Manna liikus nagu vaim, et pisikesest ruudust välja vaadata. Aga ta vaatas oma arust otsekui võlupeeglisse.

Valgenevas auruses suveöös seisis sõdurisinelis mees ja vaatas kätt vastu halli seinapalki nõjatades aknast talle näkku.

Üheainsa kiire liigutusega päästis naine haagi ja avas akna, sest kuni ta oma ihukäega polnud mehesse puutunud, võis see olla unepete.

„Ära külmeta, ma tulen sisse,“ ütles tugev, mehelik hääl, kui nad teineteise kuuma ihu olid tundnud oma käe all, ja naist läbis imesoe tundmus, sest juba ammu polnud keegi talle osutanud hoolitsust.

Seljakott ja sinel vajasid pingile ja nad istusid süngi-veerele.

Vanapaar kobis tasakesi asemelt ja Mari kõneles:

„Oled sa ka väga väsinud? Kolm aastat olid teel... Lähem vaatan toidupoolist...“

Ja Ants pomises:

„Kohendan tuld paja all.“

„Heitke tagasi koikusse, ei maksa,“ vastas Juhan, aga vanad komberdasid kööki ja kohmitsesid pliidi ees ning saunas, eksitamata noori.

„Veider, kui täppi mõni asi läheb,“ veeretas Juhan mõtteid ning jutustas: „Sa ütled, et Laiakivi põletas meie maja maha, aga vaevalt nädal tagasi käisin just mina õhtul luures, kui nad öösel oma staabiga õhku lendasid... Näib otsekui elu raudne seadus olevat, et võlg ei saa kaua tasumata püsida!“

Siis ütles Juhan: „Aga vend Jaan on mullas, — juba kolme aasta eest kodumaa mullas..“ Nagu Manna kahetsust edasi lükata soovides jutustas ta otsekohe: „Noorem vend Kaarel aga jõudis tankistina pärale ja ta on parajasti värske naisemees! Mäletad Helgat, kes siin kunagi karjas käis? Nad said kokku taga Uuralis ja olid ligi paar aastat kirj vahetuses, kuni Helga tuli polku..“

Sängis hakkas laps liigutama, ja kui Juhan katsus oma karedat kätt uinutavalt ta peale panna, läks väike pois ärksaks ning avas hoopis silmad.

„Noh, kas sa isa tunnud?“ Juhan võttis ta sülle.

„Kas isa viib mind homme lennukiga sõitma?“ küsis väike poisivaim.

SISUKORD:

Ratastool	5
Lämbumine	145
Päevad	173
Kehva katus	197
Paratamatu käik	211

Illustreerinud Viktor Karrus.

Vastutav toimetaja Rudolf Sirge.

Keeleline toimetaja Väino Linask.

Ladumisele antud 5. IV 1946. Trükkimisele antud 20. VII 1946.
Paber 56:79 cm ¹/₁₆. Trükiarv 10200. Trükitähti trükipoog-
nas 26784. Trükipoognaid 15,75. Arvutuspoognaid 10,2. MB-04687.
Graafikatööstus „Oktoober“, Tallinn, Tartu maantee 49. Telli-
mise nr. 714.

На эстонском языке.

Минни Нурме. Задыхание.

Rbl. 12.—